

DEMOKRATİK KÜLTÜR YETKİNLİKLERİ REFERANS ÇERÇEVESİ

1. Cilt

Bağlam, Kavramlar ve Model

Yayının orijinal adı:
*Reference Framework of Competences for
Democratic Culture – Volume 1*

ISBN 978-92-871-8573-0
(üç ciltten oluşan set)

*Bu yayında ifade edilen görüşler yazarların
sorumluluğunda olup Avrupa Konseyinin
resmî politikasını yansıtmamaktadır.*

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, İletişim Müdürlüğünden (F-67075 Strasbourg Cedex veya publishing@coe.int) yazılı ön izin alınmaksızın fotokopi, ses kaydı veya bilgi muhafaza veya erişim sistemleri dâhil olmak üzere elektronik (CD-Rom, internet vs.) ya da mekanik fark etmeksizin hiçbir şekilde ve hiçbir formatta çevrilemez, çoğaltılamaz ve aktarılamaz.

Bu belgenin tamamının veya bir kısmının çoğaltılmasına veya çevrilmesine ilişkin tüm talepler İletişim Müdürlüğüne iletilmelidir. Bu yayına ilişkin diğer tüm hususlar için Demokrasi Genel Müdürlüğü, Eğitim Dairesi ile iletişime geçilmelidir (education@coe.int).

© Fotoğraflar: iStockphoto.com
Kapak tasarımı ve dizgi: Belge ve Yayın Üretim Dairesi (SPDP), Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi Yayınları
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

© Avrupa Konseyi, Nisan 2018

Yayının Türkçe çevirisi:
*Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans
Çerçevesi – 1. Cilt*

*Metnin orijinali Avrupa Konseyine aittir ve
Avrupa Konseyinin izniyle kullanılmıştır.
Bu çeviri, Avrupa Konseyi ile anlaşarak
yayımlanmış olup tüm sorumluluğu
tercümana aittir.*

*Bu yayının çevirisi, Avrupa Birliği ve Avrupa
Konseyi tarafından finanse edilen ve T.C. Millî
Eğitim Bakanlığı iş birliği ile Avrupa Konseyi
tarafından yürütülen “Temel Eğitimde
Demokrasi Kültürünün Güçlendirilmesi”
Projesi kapsamında, Avrupa Birliği’nin
finansal desteğiyle yapılmıştır. Projenin
sözleşme makamı Türkiye Cumhuriyeti
Merkezi Finans ve İhale Birimidir. Yayının
içeriği yalnızca yazarların sorumluluğunda
olup Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Dışişleri
Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı ve Millî
Eğitim Bakanlığının görüşlerini mutlak
şekilde yansıtmamaktadır.*

© Avrupa Konseyi, Haziran 2020, Türkçe
çeviri. Tüm hakları saklıdır. Avrupa Birliği’ne
koşullu olarak lisans hakkı tanınmıştır.

Dizgi: Ceket Medya Reklam San. Tic. Ltd. Şti.
Çeviren: Mustafa Gündoğdu

TEMEL EĞİTİMDE
DEMOKRASİ KÜLTÜRÜNÜN
GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ

İçindekiler

ÖNSÖZ	5
SUNUŞ	7
TEŞEKKÜR	9
GİRİŞ	11
1. BÖLÜM - ÇERÇEVE'NİN ARKA PLANI	13
2. BÖLÜM - ÇERÇEVE NEDİR VE NE DEĞİLDİR?	19
3. BÖLÜM - DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE KÜLTÜRLERARASI DİYALOG İHTİYACI	23
4. BÖLÜM - KURUMSAL YAPILARIN ÖNEMİ	27
5. BÖLÜM - ÇERÇEVE'NİN KAVRAMSAL TEMELLERİ	29
6. BÖLÜM - DEMOKRATİK KÜLTÜR VE KÜLTÜRLERARASI DİYALOG İÇİN GEREKLİ YETKİNLİKLERE İLİŞKİN BİR MODEL	37
7. BÖLÜM - TANIMLAYICILAR: KULLANIM ŞEKLİ VE AMAÇLARI	59
SONUÇ	65
ANAHTAR TERİMLER SÖZLÜĞÜ	67
İLAVE OKUMA LİSTESİ	79

Demokratik Kültür Yetkinlikleri Modeli için bu yayının sonundaki katlanabilir sayfaya bakınız.

Önsöz

Demokratik kanun ve kurumlar, ancak bir demokrasi kültürüne dayandıklarında etkili bir şekilde işleyebilirler. Bunun da anahtarı eğitimidir. 2005 yılında Varşova’da düzenlenen Avrupa Konseyi Dördüncü Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde bu sonuçlara ulaşılmıştır. Bu temelde, Kuruluşumuza “vatandaşlarımız arasında demokrasi kültürünün teşvik edilmesi” görevi verilmiştir. Bunun için esas olan, gençlerin modern, çeşitlilik içeren ve demokratik toplumlarda sorumluluk sahibi vatandaşlar olmalarını sağlayacak bilgileri, değerleri ve kapasiteyi edinmelerini sağlamaktır.

O zamandan bu yana, üye devletler bu alanda bir dizi girişimde bulunmuşlardır. Bu girişimlerdeki eksiklik, vatandaşlık eğitimindeki ortak hedeflere net bir şekilde odaklanılması ve bunların anlaşılması konularında ortaya çıkmıştır. Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans Çerçeve’miz, bu boşluğu doldurmak üzere tasarlanmıştır.

Son zamanlarda Avrupa çapında meydana gelen çok sayıda terör saldırısı sebebiyle, bu çerçeveye yönelik acil gereksinime yoğun bir şekilde odaklanılmıştır. Eğitim, şiddet içeren aşırılıkçılık ve köktencilikğin önlenmesinde orta ila uzun vadeli bir yatırımdır; ancak, çalışmalara derhâl başlanması gerekmektedir. Bu gereksinim ışığında, Yetkinlikler Modeli (Çerçeve’nin 1. cildinde yer almaktadır) Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları Daimî Konferansının 2016 yılında Brüksel’de gerçekleştirilen 25. oturumunda oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Bu Referans Çerçevesi, Avrupa Konseyine üye devletlerde ve diğer ülkelerde gerçekleştirilen geniş ölçekli müzakere ve denemelerin sonucudur. Demokratik toplumlarımızda ortak olan ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Tüm eğitim kademelerindeki öğrencilerin içinde yaşadığımız demokratik toplumlara aidiyet duymaları ve kendi pozitif katkılarını sunmaları için edinmeleri gereken araçları ve eleştirel anlayışı ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de, bir yandan pedagojik yaklaşımların çeşitliliğine saygı gösterirken diğer yandan eğitim sistemlerine eylemleri için ortak bir odak noktası sunmaktadır.

Bu Çerçeve’nin amacı, üye devletlerin eğitim yoluyla açık, hoşgörülü ve çeşitlilik arz eden toplumlar geliştirmelerine destek olmaktır. Bu kaynağı benimseyeceklerini ve ondan faydalanacaklarını umuyoruz.

Thorbjørn Jagland

Avrupa Konseyi

Genel Sekreteri

Sunuş

Yarın çocuklarımız nasıl bir toplumda yaşayacaklar? Bu sorunun cevabının önemli bir kısmı, onlara bugün verdiğimiz eğitimde yatmaktadır. Eğitim, geleceğin inşa edilmesinde asli bir rol oynamakta ve gelecek nesiller için ne tür bir dünya hazırlamak istediğimizi yansıtmaktadır.

Demokrasi Avrupa Konseyinin üç sac ayağından biridir ve üye devletler arasında gelecekteki toplumlarımız için vazgeçilmez bir temel olarak kalması gerektiğine ilişkin hiçbir tereddüt olmamalıdır. Kurumlarımız sağlam olsa dahi gerçek anlamda demokratik bir şekilde işleyebilmeleri için vatandaşlarımızın sadece oy haklarının değil, aynı zamanda kurumlarımızın bünyesinde barındırdığı değerlerin de bütünüyle farkında olmaları gerekir. Eğitim sistemlerimizin ve okullarımızın gençleri aktif, katılımcı ve sorumluluk sahibi bireyler olmaya hazırlamaları gerekmektedir. İçinde yaşadığımız karmaşık, çok kültürlü ve hızla evrimleşen toplumlar daha aزیyla yetinemez. Kuantum bilgisayarlar ve yapay zekânın eşliğinde, çocuklarımızın kendi gelecekleri hakkındaki kararları sorumluluk duygusuyla vermelerini sağlayacak değer, tutum, beceri, bilgi ve eleştirel anlayış ile donatılmaları gerekliliği daha da önem kazanmaktadır.

Avrupa Konseyi Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans Çerçevesi'nin geliştirilmesinin çıkış noktası; eğitim sistemlerinin, okulların ve üniversitelerin demokratik vatandaşlığa hazırlığı temel görevlerinden biri kılmaları gerektiğine dair inançtır. Bu görev, öğrencilerin karşılaştıkları güçlükleri, kararlarının sonuçlarını, neler yapabileceklerini ve neleri yapmaktan kaçınmaları gerektiğini bilmeleri ve anlamalarını sağlamayı içermektedir. Bütün bunları yapmak için, sadece bilgiye değil, aynı zamanda ilgili yetkinliklere de sahip olmaları gerekmektedir ve Çerçeve'nin amacı da bu yetkinliklerin neler olduğunu tanımlamaktır.

Çerçeve, üç ciltten oluşmaktadır.

Bunlardan ilki, kapsamlı araştırma ve istişarelerin ardından uluslararası uzmanlardan oluşan çok-disiplinli bir ekip tarafından belirlenen "Yetkinlik Modeli"ni içermektedir. 20 yetkinlik dört alana (Değerler, Tutumlar, Beceriler, Bilgi ve eleştirel anlayış) ayrılmış olup, modelin arka planı, nasıl geliştirildiği ve amaçlanan kullanımı hakkında bilgiler de bunlara eşlik etmektedir.

2. cilt, her bir yetkinlik için öğrenme hedeflerini ve çıktılarını ortaya koyan bir dizi ifade içermektedir. Bu tanımlayıcıların, belirli bir yetkinliğe ilişkin öğrenci davranışını gözlemleyebilmelerini sağlayacak öğrenme durumları tasarlamalarında eğitimcilere yardımcı olması amaçlanmaktadır. Tanımlayıcılar, 16 üye devletteki gönüllü okul ve öğretmenler tarafından test edilmiştir.

3. cilt, Yetkinlikler Modelinin altı farklı eğitimsel bağlamda nasıl kullanılabileceğine ilişkin rehberlik sunmaktadır. Zaman içerisinde yeni bölümler eklenecektir.

Çerçeve, bir yandan ortak bir hedefe bağlı kalırken, diğer yandan demokratik kültür yetkinliklerinin öğretilmesine yönelik bireysel yaklaşımlara ilham verecek bir araç olarak sunulmaktadır. Belirli bir biçimde kullanılmaları yönünde bir zorunluluk bulunmamakla birlikte, bu ciltlerin tutarlı bir bütün oluşturmaları amaçlanmıştır; bu nedenle eğitimcilere, kendi özel ihtiyaç ve bağlamlarına uygun şekilde kendi yaklaşımlarına karar vermeden önce, tüm çerçeve hakkında bilgi sahibi olmalarını tavsiye ediyoruz.

Bu Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans Çerçevesi'ni üye devletlerimize sunmaktan gurur duymaktayım. Bu çalışma, adanmışlığın yanı sıra istişare ve açık fikirliliğin de bir örneği olmuştur. Toplumumuzu gelecekte çocuklarımızın içinde yaşamasından mutlu olacağımız bir topluma dönüştürme çabalarına katkıda bulunma şevkiyle hazırlanmış ve sunulmuştur. Pek çoğunuzun bu çalışmayı aynı şevkle kullanacağını umuyorum.

Snežana Samardžić-Marković

*Avrupa Konseyi
Demokrasi Genel Müdürü*

Teşekkür

Yazar Ekibi

Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans Çerçevesi, Eğitim Dairesi tarafından, isimleri aşağıda sayılan uluslararası uzmanlarla iş birliği içinde hazırlanmıştır:

Martyn Barrett

Luisa de Bivar Black

Michael Byram

Jaroslav Faltın

Lars Gudmundson

Hilligje van't Land

Claudia Lenz

Pascale Mompoin-Gaillard

Milica Popović

Călin Rus

Salvador Sala

Natalia Voskresenskaya

Pavel Zgaga

Avrupa Konseyi Eğitim Dairesi

Daire Başkanı: Sjur Bergan

Eğitim Politikası Bölümü Başkanı: Villano Qiriazı

Ana proje yöneticisi: Christopher Reynolds

Asistanlar: Mireille Wendling, Claudine Martin-Oswald

Destek ve yardım

Avrupa Konseyi Eğitim Dairesi, verdikleri güçlü destekten ötürü, aşağıda isimleri yer alanlara özellikle minnettardır:

- ▶ Josep Dallerès ve Esther Rabasa Grau, 2012 ila 2017 yılları arası Andorra Prensiği Avrupa Konseyi Daimî Temsilcileri;
- ▶ Germain Dondelingert, Jindřich Fryč ve Etienne Gilliard, 2012 ila 2018 yılları arası Avrupa Konseyi Eğitim Politika ve Uygulaması Yönlendirme Komitesi Başkanları;
- ▶ Ketevan Natriashvili, Eğitim Bakan Yardımcısı, Gürcistan.

Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans Çerçevesi'ni oluşturma projesi Andorra, Belçika, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Gürcistan, Yunanistan ve Norveç eğitim bakanlıklarından aktif ve mali destek almıştır.

Eğitim Dairesi, ayrıca eğitim ve pilot uygulama konusundaki önemli yardımlarından ötürü Avrupa Wergeland Merkezi ve Timişoara Kültürlerarası Enstitüsüne de teşekkür eder.

Katkıda bulunanlar

Avrupa Konseyi Eğitim Dairesi, Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans Çerçevesi'nin geliştirilmesi sürecindeki çok değerli geri bildirim ve katkıları için, isimleri aşağıda yer alanlara müteşekkirdir:

Erik Amnå, Mattia Baiutti, Léonce Bekemans, Cezar Bîrzea, Lavinia Bracci, Fabiana Cardetti, Marisa Cavalli, Aidan Clifford, Daniel Coste, Que Anh Dang, Leah Davcheva, Darla Deardorff, Miguel Angel García López, Ralf Gauweiler, Rolf Gollob, Fernanda González-Dreher, Richard Harris, Prue Holmes, Bryony Hoskins, Caroline Howarth, Ted Huddleston, Elene Jibladze, Andreas Körber, Ildikó Lázár, Rachel Lindner, Petr Macek, Julia Marlier, Guillaume Marx, David Muller, Natia Natsvlishvili, Oana Nestian Sandu, Reinhild Otte, Stavroula Philippou, Alison Phipps, Agostino Portera, Marzena Rafalska, Monique Roiné, Roberto Ruffino, Florin Alin Sava, Hugh Starkey, Olena Styslavska, Angela Tesileanu, Felisa Tibbitts, Judith Torney-Purta, Angelos Vallianatos, Manuela Wagner, Charlotte Wieslander, Robin Wilson, Ulrike Wolff-Jontofsohn, Fatmiroshe Xhemalaj.

Eğitim Dairesi, tanımlayıcıların pilot uygulamasını gerçekleştiren çok sayıda öğretmen, öğretmen yetiştirici ve okul yöneticisine de gösterdikleri adanmışlık ve iş birliği için en içten teşekkürlerini sunar.

Giriş

Demokratik Kültür Yetkinlikleri Referans Çerçevesi (kitabın bundan sonraki kısımlarında “Çerçeve” olarak adlandırılacaktır), yetişkin eğitimi ve meslekî eğitim dâhil olmak üzere okul öncesinden ilkokula, ortaokuldan liseye kadar eğitim sistemlerinin tüm alanlarındaki eğitimcilerin kullanımı için hazırlanmıştır. Çerçeve, demokratik kültür yetkinliklerine (DKY) ilişkin öğretim, öğrenim ve ölçme-değerlendirmenin tasarlanmasına ve bunların ilgili tüm paydaşlar nezdinde tutarlı, kapsamlı ve açık şekilde eğitim sistemlerine dâhil edilmesine yönelik sistematik bir yaklaşım sunmaktadır.

Çerçeve'nin merkezinde, öğrencilerin demokrasi kültürüne etkili şekilde katılmaları ve kültürel çeşitlilik gösteren demokratik toplumlarda diğer bireylerle birlikte barış içerisinde yaşamaları için kazanmaları gereken yetkinliklere ilişkin bir model yer almaktadır. Çerçeve, ayrıca, model kapsamındaki tüm yetkinliklere ilişkin tanımlayıcılar içermektedir.

Çerçeve'ye ilişkin yayınlar üç ciltten oluşmaktadır.¹ Çerçeve'nin bu cildi, Çerçeve'nin ve bu konuda Avrupa Konseyi tarafından daha önceden yapılmış çalışmaların arka planına ilişkin bir açıklamayla başlamakta ve Çerçeve'nin kullanımına ilişkin bazı önemli uyarılar içermektedir. Daha sonraki bölümlerde Çerçeve'nin ardında yatan kavramlar ve kuramsal varsayımlar açıklanmaktadır. Bu açıklamaların ardından yet-

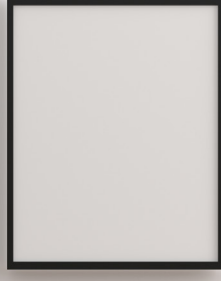
1. Bunların dışında, Çerçeve modelinin nasıl geliştirildiğini açıklayan daha eski tarihli bir belge de mevcuttur. Söz konusu belge modelin geliştirilme sürecini, gerekçelerini ve teknik detaylarını anlamak isteyen okuyucular için önemli bir kaynaktır. Bkz. Avrupa Konseyi (2016), *Demokrasi Kültürü İçin Yetkinlikler: Kültürel çeşitlilik taşıyan demokratik toplumlarda eşit bireyler olarak birlikte yaşama*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg, <https://rm.coe.int/prems-147717-tur-2508-competences-for-democratic-culture-txt-16x24-web/16807882be>.

kinlikler modeli anlatılmakta, sonra da Çerçeve’de bulunan tanımlayıcıların rolü sunulmaktadır. Birinci cilt, önemli terimlere ilişkin bir sözlükçe ve okunması önerilen diğer kaynaklara ait bir listeye son bulmaktadır.

İkinci ciltte tanımlayıcılara daha detaylı olarak odaklanılmaktadır. Bunların nasıl oluşturuldukları açıklanmakta ve tüm tanımlayıcılara ait kapsamlı bir liste sunulmaktadır.

Üçüncü ciltte ise Çerçeve’nin eğitim sistemlerinde nasıl uygulanabileceğine ilişkin rehberlik sunulmaktadır. İlk üç bölümde modelin kullanımına ilişkin bilgiler verilmekte ve eğitim planlamasına ilişkin üç aşamada yer alan tanımlayıcılar uygulanma sırasına göre ele alınmaktadır: Öğretim programı geliştirme, pedagojik planlama ve ölçme-değerlendirme tasarımı. Bunların ardından Çerçeve’nin öğretmen eğitiminde ne şekilde kullanılabilceği, “bütüncül okul” yaklaşımı kullanılarak nasıl uygulanabileceği ve aciliyet arz eden sosyal ve siyasi bir meselenin, diğer bir ifadeyle şiddet içeren aşırıçılığa ve terörizme yol açan köktencilığe karşı direnç geliştirilmesi konularının nasıl ele alınacağına dair diğer bölümler gelmektedir.

Çerçeve’deki model yetkinlikleri detaylı olarak açıklarken tanımlayıcılar da yetkinliklerin eğitimciler tarafından kullanımını işlevsel hâle getirmeye yönelik bir araç sunmaktadır. Model bir idealin dayatması değil, yetkinliklerin Çerçeve kullanıcılarının referans olarak kullanabileceği şekilde kavramsal olarak düzenlenmiş hâlidir. Çerçeve’nin nasıl uyarlanacağına ve uygulanacağına kullanıcılar kendi bağlamları ve kendi amaçları doğrultusunda karar verecektir. Rehber niteliğindeki üçüncü cilt, Çerçeve kullanım olasılıklarını ve seçenekleri açıklamaktadır; Çerçeve kullanıcılarının kendi bağlamlarında hangi seçeneklerin daha uygun olduğu konusunda karar vermeleri gerekecektir.

1. Bölüm

Çerçeve'nin Arka Planı

Değerler ve Eğitim

Son yıllarda Avrupa Konseyinin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmeye ve korumaya yönelik çalışmalarında merkezî bir unsur olarak eğitime yapılan vurgu giderek artmaktadır. Bu ilkeler her ne kadar yıllardır Avrupa toplumlarının ve siyasi sistemlerinin temel taşlarını teşkil etmekte olsa da, bunların sürekli olarak korunması ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Vatandaşların bu değerleri ve ilkeleri aktif şekilde savunabilmesi ve savunmaya istekli olması gerekliliği ekonomik ve siyasi kriz dönemlerinde daha da bariz hâle gelmektedir. Demokratik süreçlerde aktif şekilde yer alma kapasitesinin elde edilmesi ve sürdürülmesi erken çocukluk döneminde başlar ve yaşam boyunca sürer. Yetkinlik kazanma süreci dinamik ve hiçbir zaman son bulmaz. Koşullar değişebilir ve insanların mevcut yetkinliklerini geliştirmeleri ve içinde yaşadıkları çevredeki değişimlere karşılık yeni yetkinlikler edinmeleri gerekebilir.

Hayat boyu devam eden bu süreçte eğitim önemli bir rol oynar. Çoğu çocuk kamusal alanla ilk kez okullarda karşılaşır; bu nedenle okullar demokratik eğitimin başladığı yerler olmalıdır. İleri ve yüksek eğitim kurumları dâhil olmak üzere diğer eğitim kurumları da öğrencilerin yaşına ve olgunluk düzeyine uygun şekillerde bu rolü üstlenmelidir.

Demokrasi eğitimi, kapsamlı ve tutarlı bir eğitim vizyonunun, kişinin bütünüyle eğitiminin bir parçası olmalıdır. Avrupa Konseyi, CM/Rec(2007)6 sayılı Tavsiye Kararı'nda dört temel hedef içeren bir eğitim vizyonu ortaya koymaktadır:

- ▶ İş gücü piyasasına hazırlık,
- ▶ Demokratik toplumlarda aktif vatandaşlar olarak yaşama hazırlık,
- ▶ Kişisel gelişim,
- ▶ Geniş, ileri düzey bir bilgi temelini oluşturulması ve sürdürülmesi.

Bireylerin bağımsız yaşamlar sürmesi ve modern, hızla değişen toplumların tüm alanlarına aktif vatandaşlar olarak katılmalarını sağlamak için bu dört hedefin hepsi gereklidir. Hepsi eşit düzeyde değerlidir ve birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Örneğin, analitik beceri, iletişim becerileri ve grup çalışmasına yatkınlık gibi insanların istihdam edilebilmeleri için ihtiyaç duydukları yetkinliklerin birçoğu aynı zamanda demokratik toplumlarda aktif vatandaşlar hâline gelmelerine de yardımcı olur ve kişisel gelişimleri için elzemdir.

Kültürel, teknolojik ve demografik değişimler işte, özel ve kamusal yaşamda sürekli öğrenmeye, değerlendirmeye ve yeni zorluklar ve olasılıklar karşısında harekete geçmeye hazır olmalarını gerektirdiği için bireyler bu dört hedefin tümünü hayatları boyunca takip etmelidir. Kamu kurumları, uygun bir hayat boyu öğrenme sistemi sağlayarak bireylerin bunları gerçekleştirmesine yardımcı olma sorumluluğunu taşır.

Eğitim kurumlarının bu sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla Avrupa Konseyi hâlihazırda çeşitli yaklaşım ve materyaller geliştirmiş ve bunların üye devletlerde uygulanmasını desteklemiştir. Demokratik Vatandaşlık Eğitimi ve İnsan Hakları Eğitimi (DVE/İHE) Şartı, DVE/İHE'nin kavramsal temellerini, hedeflerini ve uygulama alanlarını tanımlamaktadır. Şart, demokratik vatandaşlık eğitimi şu şekilde tanımlamaktadır:

...demokrasi ve hukukun üstünlüğünü yaygınlaştırmak ve korumak amacıyla; öğrencileri bilgi, beceri ve anlayışla donatmak, tutum ve davranışlarını geliştirmek suretiyle onları toplumda demokratik haklarını ve sorumluluklarını kullanıp savunacak şekilde yetkinleştirmeyi, öğrencilerin çeşitliliğe değer vermelerini ve demokratik yaşamda aktif bir rol oynamalarını sağlamayı amaçlayan eğitim, öğretim, farkındalık artırıcı girişimler, bilgiler, uygulamalar ve faaliyetlerdir. (Kısım 2.a)

Şartta insan hakları eğitimi ise şu şekilde tanımlanmaktadır:

...insan haklarının ve temel özgürlüklerin yaygınlaştırılması ve korunması amacıyla; öğrencileri bilgi, beceri, anlayışla donatmak, tutum ve davranışlarını geliştirmek suretiyle onları toplumda evrensel bir insan hakları kültürünün yaratılıp savunulmasına katkıda bulunacak şekilde yetkinleştirmeye yönelik eğitim, öğretim, farkındalık artırıcı girişimler, bilgiler, uygulamalar ve faaliyetlerdir. (Kısım 2.b)

Bu tanımlarda Şart, öğrencilerin aktif vatandaşlar olarak davranacak şekilde yetkinleşmeleri amacıyla geliştirmeleri gereken yetkinliklere (bilgi, beceri, anlayış ve tutum gibi) işaret etmektedir. DVE/İHE Şartı öğrencilerin yetkinleşmelerini sağlamak için gerekli olan eğitim hedeflerine, ilkelerine ve politikalarına dair kapsamlı bir açıklama sunmaktadır.

Yetkinleştirme ve Avrupa Eğitim Geleneği

DVE/İHE Şartı'nda şu ifadeye yer verilmektedir:

Öğretim ve öğrenim uygulamaları ve etkinlikleri, demokratik ve insan hakları değer ve ilkelerini takip ve teşvik etmelidir. (Kısım 5.e)

Avrupa Konseyinin eğitim alanındaki çalışmaları bu ilkeyi ve Avrupa eğitim geleneklerini yansıtmaktadır. Buna karşılık gelen pedagoji yalnızca araçsal değil, aynı zamanda eğitseldir. Bu pedagoji insani fikirlere dayanan ve insanların kendi hayatları konusunda bağımsız tercihler yapmalarını, diğer insanları kendilerine eşit olarak görmelerini ve onlarla anlamlı şekillerde etkileşim kurmalarını sağlayan hayatı boyu süreç anlamına gelen *Bildung* kavramında yer bulan köklü bir eğitim geleneğini yansıtmaktadır. Bu, öğrencilerin yalnızca bilgi alıcısı veya değer aktarımı objeleri olarak değil, kendi öğrenimlerinin aktif sorumluluğunu taşıyan bireyler olarak görülmesi anlamına gelmektedir. Eğitim sistem ve kurumlarının ve bunlar bünyesinde görev yapan eğitimcilerin, öğrencileri kendi öğrenme süreçlerinin merkezine koymaları ve bağımsız düşünce ve muhakemelerini geliştirmelerinde onlara yardımcı olmaları beklenmektedir.

Bu eğitim türü, demokrasi idealleriyle bariz şekilde bağlantılıdır ve insan hakları ilkelerini yansıtır. Bu ilkeler, demokrasiye aktif katılım için gerekli yetkinliklerin geliştirilmesi bakımından özel bir öneme sahiptir. Bu, yalnızca bilginin aktarılmasına odaklanılmaması gerektiği anlamına gelmektedir. Öğrencilerin kendileri için uygun olan ve kendilerinin belirleyeceği yöntem ve hızda potansiyellerini geliştirebilecekleri anlamlı koşulların oluşturulmasına da odaklanılmalıdır.

Ayrıca, öğrenme sadece bilişsel süreçlerden ibaret bir konu değildir. Öğrenme, öğrencinin tüm kişiliğini, yani aklını, duygularını ve deneyimlerini kapsayan süreçler gerektirir. Deneyim temelli ve aktif öğrenme, aktif demokratik katılım için ihtiyaç duyulan yetkinlikler açısından özel bir öneme sahiptir. İş birliği becerileri en çok etkileşimli ve iş birlikli öğrenme ortamlarında geliştirilebilir. Eleştirel düşünce, bir konunun farklı yönleriyle ve farklı yorumlanış biçimleriyle ilgilenmeye yönelik olanak ve teşviklerle gelişir. Diğer bireylerin haklarına değer vermenin ne derece önemli olduğunu anlamının en iyi yolu, bir yargıda bulunmanın ve eyleme geçmenin zeminini olarak yetişkin veya genç tüm bireylerin hak ve sorumluluklarına saygı duyulan bir eğitim ortamına dâhil edilmektir.

Çerçeve, insanlığın gelişmesini, bireylerin insan haklarının korunmasını ve demokratik değerlerin kamu organları ve vatandaşları etkileyen diğer kurumlar yoluyla ifade edilmesini sağlayan bir eğitimin oluşturulmasına yardımcı olacaktır. Çerçeve'de belirlenen yetkinlikler, demokratik toplumlar yaratmak ve bunları güçlendirmek amacıyla barışçıl bir şekilde kurumlar veya süreçler oluşturmaya veya var olanları yeniden yapılandırmaya yönelik kapasiteyi ifade etmektedir. Bu kapasite, var olan uygulamalara uyum sağlayan ve ayrıca değişmesi gerektiği kanaatine varılmış uygulamalarda aktif şekilde yer alan vatandaşları içermektedir.

DKY ve Eğitim Kurumları Bağlamı

DVE/İHE Şartı'nda şu ifadelere yer verilmektedir:

...okullar dâhil olmak üzere eğitim kurumlarının yönetimi insan hakları değerlerini yansıtmalı ve teşvik etmeli, öğrencilerin, eğitim personelinin ve ebeveynler dâhil olmak üzere paydaşların yetkinleştirilmesini ve aktif katılımını desteklemelidir. (Kısım 5.e)

Eğitim kurumları aşağıdakiler yoluyla bu ilkeyi uygulayabilir ve “demokrasinin öğrenimini” destekleyebilir:

- ▶ Karar alma süreçlerinin düzenlenme ve bildirilme şekilleri,
- ▶ Müzakereye ve kurumun hayatına aktif katılıma yönelik olanaklar,
- ▶ Öğretmenler, öğrenciler ve ebeveynler arasındaki ilişkilerin karşılıklı saygı ve güvene dayanma düzeyi.

Eğitim kurumlarında demokratik bağlamlardan, pedagojilerden ve metodolojilerden uygun bir birleşimin oluşturulması, demokratik yetkinliklerin geliştirilmesi için bir ön koşuldur. Bu tür uygulamalarla oluşan bağlamlarda üç öğrenme türü teşvik edilmiş olur. Birincisi; öğrencilere bir görevi yerine getirme fırsatı verildiğinde, gayret etmeye teşvik edildiklerinde ve en küçük başarılar için bile takdir gördüklerinde öz yeterlikleri gelişir. Öğrenme sürecinin bu deneyime dayalı ve duygusal boyutu demokrasi “aracılığıyla öğrenme”dir. İkincisi; bilgi kazanımı ve eleştirel anlayış, demokrasi “hakkında öğrenme”dir. Üçüncü olarak ise; kişinin belirli bir bağlam veya durumda kabiliyetlerini kullanabilmesi, demokrasi “için öğrenme”dir.² Öğrencileri demokratik toplumlarda aktif vatandaşlar olarak hayata hazırlamaya ve onları yetkin hâle getirmeye yönelik genel eğitim hedefi doğrultusunda ilerleme için bu üç öğrenme türünün tamamı gereklidir.

Avrupa Konseyinin nitelikli eğitim sağlamaya ilişkin CM/Rec(2012)13 sayılı Tavsiye Kararı, DVE/İHE Şartı'nın ilkelerine şu ifadelerle vurgu yapmaktadır:

...“kaliteli eğitim”;

d. Herkesin öğrenme ihtiyaçlarının ve sosyal ihtiyaçlarının dikkate alındığı bir öğrenme ortamında demokrasiyi, insan haklarına saygıyı ve sosyal adaleti teşvik eden,

e. Öğrencilerin sorumlu vatandaşlar olmalarına yardımcı olmak için gerekli yetkinlikleri, öz güveni ve eleştirel düşünceyi kazanmalarını sağlayan eğitim olarak anlaşılır.

Yetkinlik modeli ve tanımlayıcılarıyla birlikte Çerçeve, DVE/İHE Şartı'nın ilkelerini ve Avrupa Konseyinin nitelikli eğitim çağrısını gerçekleştirmeye yönelik bir araç sunmaktadır. Aktif demokratik katılım için gerekli yetkinliklere dair kapsamlı, tutarlı ve şeffaf bir betimleme ortaya koymaktadır.

Dil ve Öğrenme

Avrupa Konseyinin CM/Rec(2014)5 sayılı Tavsiye Kararı'nda öğretim dilinin/dillerinin önemine vurgu yapılmaktadır. Kararda şunlara yer verilmektedir (6b sayılı bent):

...okul eğitiminin en başından itibaren, hem başlı başına bir eğitim konusu olarak hem de diğer konuların öğretiminde bir araç olarak bilgiye erişim ve bilişsel gelişim sağlamada elzem bir rol oynayan öğretim dilinin kazanımına özel önem atfedilmelidir.

Dilde zorluk yaşayan öğrenciler, öğrenmede ve eğitimlerini başarılı bir şekilde ilerletmede sorunlar yaşamaktadır.

2. Bu ayrımlar, BM İnsan Hakları Eğitim ve Öğretimi Bildirgesi'nde yer alan insan hakları hakkında, insan hakları aracılığıyla ve insan hakları için öğrenme arasındaki ayrımlarla ilişkilidir. Bkz. www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/UNDHREducationTraining.aspx.

Tüm alanlarda dil yetkinliğine ilişkin aktiviteler şunları kapsamaktadır:

- ▶ İlgili alan bağlamına göre genellikle yapı bakımından farklılık gösteren bilgilendirici metinleri okuma ve anlama,
- ▶ Öğretmenin açıkladığı karmaşık konuları dinleme,
- ▶ Soruları sözlü ve yazılı olarak yanıtlama,
- ▶ Araştırma ve çalışma sonuçlarını sunma,
- ▶ Konuya yönelik tartışmalara katılma.

Dil öğrenimi her zaman konu öğreniminin bir parçasıdır ve konuya özgü bilgilerin öğrenimi dilin aracılığı olmadan gerçekleşemez. Dil yetkinliği, konu yetkinliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yeterli dil yetkinliği olmadan öğrenci ne öğretilmekte olan içeriği takip edebilir ne de diğer insanlarla bu konuda iletişim kurabilir. Avrupa Konseyi, Çok Dilli ve Kültürlerarası Eğitim için Kaynak ve Referans Platformu³ üzerinden eğitimcilerle, öğrencilerin dil yetkinliklerinin başarılı bir öğrenim için yeterli olmasını temin etme konusunda yardımcı olmak üzere materyaller incelemiş ve hazırlamıştır.

DKY'nin kazanımı dil yetkinliklerine de bağlıdır. Bu kazanım, öğretim programının belirli bir bölümü kapsamında veya öğrencilerin katılımını teşvik edecek bir eğitim kurumu aracılığıyla sağlanabilir. Her iki durumda da dil yetkinliği elzemdir ve öğretmenlerin dikkatinin merkezinde yer almalıdır. Öğrenciler de demokratik ve kültürlerarası yetkinlikleri uygulamada dilin ve dil yetkinliklerinin önemi konusunda giderek daha bilinçli hâle gelir.

---

3. Bkz. www.coe.int/EN/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education/.

2. Bölüm

Çerçeve Nedir ve Ne Değildir?

Çerçeve, Avrupa Konseyi değerlerinden insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü üzerine kurulmuş bir referans belgesidir. Amacı, ilgili herkes için şeffaflık ve tutarlılık sağlayacak şekilde DKY'nin ve kültürlerarası diyalogun öğretimini, öğrenimini ve değerlendirilmesini planlamaya ve uygulamaya yönelik kapsamlı bir kaynak sunmaktır.

Çerçeve, ilgili herkesin kapsamlı şekilde, yani farklı yetkinlik türlerinin (değerler, tutumlar, beceriler, bilgi ve eleştirel düşünce) ve bunlar arasındaki ilişkilerin tamamen bilincinde olarak öğretmesini, öğrenmesini ve değerlendirme yapmasını sağlayan bir dil ve ortak bir terminoloji sunmaktadır. Şeffaflık, yetkinliklere ve bunların öğretim, öğrenim ve değerlendirmede nasıl kullanılabileceğine ilişkin ayrıntılı açıklamalar ve tanımlamalar aracılığıyla teşvik edilmektedir. Tutarlılık, üç unsurun (öğretme, öğrenme ve değerlendirme) kendi içlerinde ve kendi aralarında çelişki olmamasını sağlamakla ilgilidir. Kapsamlılık, şeffaflık ve tutarlılık; örgün, yaygın ve sargın eğitimleri arasında karşılıklı anlayışı kolaylaştırmaktadır.⁴

4. "Örgün eğitim"; okul öncesi, ilköğretim, lise ve üniversiteyi kapsayan yapılandırılmış eğitim ve öğretimdir. Çoğunlukla genel veya mesleki eğitim kurumlarında gerçekleşir ve öğrenciler program bitiminde bir belge alır. "Yaygın eğitim", örgün eğitim dışında, bir dizi beceri ve yetkinliğin geliştirilmesine yönelik olarak tasarlanmış planlı bir eğitim programıdır. "Sargın eğitim" ise, her bireyin kendi çevresindeki eğitimsel etkilerden ve kaynaklardan ve günlük tecrübelerden (aile, akran grubu, komşular, karşılaştıkları kişiler, kütüphane, kitle iletişim araçları, iş, oyun vs.) tutum, değer, beceri ve bilgi edindikleri hayat boyu süren bir süreçtir. Bu tanımlar DVE/IHE Şartı'ndan alınmıştır.

Çerçeve, Avrupa çapında kural olarak belirlenmiş ve hatta tavsiye olarak sunulmuş bir öğretim programı değildir. Belirli bir pedagoji, öğretim metodolojisi veya değerlendirme yöntemi önermemektedir. Ancak, DKY'nin Avrupa Konseyi değerleriyle uyumlu olan bir dizi pedagoji, metodoloji ve değerlendirme yöntemine nasıl dâhil edilebileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Çerçeve'nin kullanıcılarının kendi yaklaşımlarını ve diğer yaklaşımların kendi bağlamlarında uygun ve uygulanabilir olup olmayacağını değerlendirebilmeleri için hangi pedagoji, metodoloji ve değerlendirme türlerinin yetkinlikleri öğretmek, öğrenmek ve/veya değerlendirmek için daha uygun olduğunu da tespit etmektedir.

Çerçeve bu bakımdan sorumluların (örneğin, genel anlamda öğrenciler; öğretim programı tasarımcıları, öğretmenler, araştırmacılar, öğretmen-eğiticiler ve diğer paydaşlar gibi sosyal aktörler) belirlediği farklı bağlamlara ve eğitim sistemlerine uygun öğretim programları, pedagoji ve değerlendirme yöntemlerinin tasarlanmasında ve geliştirilmesinde kullanılabilir bir araçtır. Yetkinleştirme, Çerçeve'nin merkezinde yer almaktadır.

Bu sosyal aktörlerin yetkinleşmesi için Çerçeve herhangi bir sosyal grup içerisinde, örneğin bir eğitim kurumunda, iş yerinde, siyasi sistemde (yerel, ulusal, uluslararası), dinence kuruluşunda veya sivil toplum kuruluşundaki demokratik kültürün aktif bir üyesi olmak için gerekli olan yetkinliklerin kavramsallaştırılması ve tanımlanması yönünde araç işlevi görmektedir.

Ayrıca Çerçeve, insanların onurunu zedelemek için değil, onları yetkinleştirmek (güçlendirmek) amacıyla hazırlandığı için insanları, bir ülkeye mensubiyet dâhil olmak üzere hiçbir sosyal grup türünden dışlamaya yönelik bir araç işlevi görmemelidir. Çerçeve'nin insanları dâhil etmeye engel teşkil edecek şekilde kullanılması, onu yanlış kullanmak ve amacından sapmak demektir. Çerçeve'nin kullanımının bireyle ve gruplara zarar vermemesi gerekliliği, oldukça önemli bir ilkedir.

Süreç, Bağlam ve (Mevcut) Kapsam

DKY'nin kazanımı, kültürlerarası diyalog veya demokratik süreçler konusunda sürekli gelişen bir yetkinlik düzeyine doğru doğrusal bir ilerleme şeklinde gerçekleşmez. Bir durumdaki yetkinlik diğer durumlara da aktarılabilir, ancak bu her zaman bu şekilde olmaz. DKY'nin kazanımı hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu da, öğretim ve öğrenimde bağlamın dikkate alınması ve değerlendirmede tüm yetkinlik düzeylerinin saptanmasına yönelik bir aracın bulunması gerektiği anlamına gelir. Hiçbir yetkinlik düzeyi yetersiz olarak değerlendirilmez ve tüm yetkinlikler potansiyel bir büyüme hâlinindedir.

Çerçeve, bir bireyin hayat boyu öğrenimi süresince hangi yetkinliklere ve/veya yeterlilik düzeylerine erişmek isteyebileceğini belirlememektedir. Örneğin, bir ülkenin vatandaşı olabilmek için hangi yetkinliklerin ve yetkinlik düzeylerinin gerekli görülebileceğini belirlememektedir. Ayrıca, Çerçeve'nin kullanım şeklinin ve eğitimde uygulanma stratejisinin her zaman kullanılmakta olduğu hususi yerel, ulusal ve kültürel bağlamlara uyarlanması gerekir, ancak Çerçeve'de her türlü bağlamda kapsamlılığı, şeffaflığı ve tutarlılığı sağlamanın yolları sunulmaktadır.

Uyarlama, özel bağlamlara ve bunların eğitim süreçlerini kaçınılmaz olarak etkileye-

bilecek ince ve önemli hususlar bakımından nasıl farklılık gösterebileceğine ilişkin ayrıntılı bilgi ve anlayışa sahip olan politika yapıcıların ve uygulayıcıların sorumluluğundadır. Bunun yanı sıra bağlamlar, tarihî, teknolojik ve kültürel değişimlere öngörülemez şekilde yanıt vermeye devam eder ve Çerçeve'nin kullanıcılarının bu değişimler yaşandıkça öğretim, öğrenim ve değerlendirme uygulamalarını gözden geçirmeleri gerekir. Çerçeve'ye dayalı karar alma süreci; ulusal düzey, bölgesel düzey, belediye düzeyi, eğitim kurumu düzeyi, öğretmen veya öğrenci düzeyi gibi ilgili uygulama düzeyine her zaman mümkün olduğunca yakın şekilde gerçekleşmelidir (3. cildin öğretim programlarına ilişkin bölümünde açıklandığı gibi).

Bireyler sürekli olarak yeni ve farklı bağlamlar deneyimlediği, bunları analiz ettiği ve bunlara göre plan yaptığı için DKY'nin kazanımı hayat boyu devam eden bir süreçtir. Çerçeve ve onun bir parçası olan yetkinlik modeli, tüm eğitim türlerinde (örgün, yaygın ve sargın) ve bunların aşamalarında bu sürecin gerçekleşmesine yardımcı olma potansiyeline sahiptir.

3. Bölüm

Demokrasi Kültürü ve Kültürlerarası Diyalog İhtiyacı

G enel olarak yorumlandığı şekliyle demokrasi, insanlar tarafından veya insanlar adına gerçekleştirilen bir yönetim biçimidir. Bu yönetim türünün temel özelliklerinden birisi de, çoğunluğun görüşlerine karşı duyarlı olmaktır. Bu nedenle demokrasi; yetişkinlerin vatandaşlık haklarının kapsayıcı şekilde tanınmasını, düzenli, çekişmeli, özgür ve adil seçimlerin düzenlenmesini, çoğunluğun yönetimini ve hükümetin hesap verebilirliğini temin eden kurumların yokluğunda işleyemez.

Ancak, her ne kadar demokratik kurum ve kanunlar olmadan demokrasi var olmasa da, vatandaşlar bir demokrasi kültürünü hayata geçirmedikleri ve demokratik değer ve tutumlara sahip olmadıkları sürece bu kurumlar da işleyemez. Bu değer ve tutumlardan bazıları şunlardır:

- ▶ Kamusal müzakereye bağlılık,
- ▶ Kendi görüşlerini ifade etme ve diğer insanların görüşlerini dinleme konularında gönüllülük,
- ▶ Görüş farklılıklarının ve uyuşmazlıkların barışçıl şekilde çözülmesi gerektiği inancı,
- ▶ Kararların çoğunluk tarafından alınması hususuna bağlılık,
- ▶ Azınlıkların ve haklarının korunmasına yönelik bağlılık,
- ▶ Çoğunluğun egemenliğinin azınlığın haklarını ortadan kaldıramayacağını kabul etme,
- ▶ Hukukun üstünlüğüne bağlılık.

Demokrasi, ayrıca, vatandaşların kamusal alana aktif şekilde katılma yönünde bağlılık göstermesini de gerektirir. Vatandaşlar eğer bu değer, tutum ve uygulamalara bağlı kalmazsa demokratik kurumlar işleyemez.

Kültürel çeşitlilik arz eden toplumlarda demokratik süreçler ve kurumlar, kültürlerarası diyaloga ihtiyaç duyar. Demokrasinin temel ilkelerinden bir tanesi de, siyasi kararlardan etkilenenlerin kararlar alınırken görüşlerini ifade edebilmesi ve karar alıcıların bu görüşleri dikkate almasıdır. Kültürlerarası diyalog, her şeyden önce, vatandaşların farklı kültürel bağlara sahip diğer vatandaşlara kendi görüşlerini ifade edebilmelerini sağlayan en önemli araçtır. Kültürlerarası diyalog, ikinci olarak, karar alıcıların vatandaşların kendi belirledikleri çeşitli kültürel bağlarını dikkate alarak her vatandaşın görüşünü anlayabilmesini sağlayan bir araçtır. Bu anlamda, kültürel çeşitlilik içeren toplumlarda kültürlerarası diyalog tüm vatandaşların kamusal tartışmalara ve karar alma süreçlerine katılma imkânına eşit düzeyde sahip olmasını sağlamak açısından elzemdir. Demokrasi ve kültürlerarası diyalog, kültürel çeşitlilik içeren toplumlarda birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Kültürlerarası diyalog, kişinin muhataplarına saygı duymasını gerektirir. Saygı olmazsa, diğer insanlarla iletişim ya hasmane hâle gelir ya da zorlama içerir. Hasmane iletişimde amaç, kişinin kendi görüşünün bir başka kişinin görüşünden "üstün" olduğunu kanıtlamaya çalışarak onu "yenmesidir". Zorlayıcı iletişimde ise amaç, kişinin başka bir insanı duruşundan vazgeçmeye ve bunun yerine kendi duruşunu benimsemeye zorlaması, bunu dayatması veya bu yönde baskı uygulamasıdır. Her iki durumda da diğer kişiye saygı duyulmaz ve diğer kişilerin görüşlerini dikkate almaya yönelik bir girişimde bulunulmaz.

Diğer bir ifadeyle, saygı olmaksızın diyalog birbirinden farklı kültürel bağlara sahip bireylerin birbirlerinin bakış açılarını, menfaatlerini ve ihtiyaçlarını anlayabilmelerine imkân veren açık görüş alışverişi sağlama hususunda var olan kilit özelliğini yitirir.

Aslında saygının kendisi de, diğer kişilerin içkin bir önem ve değere sahip olduğu ve dikkat ve ilgiye değer olduğu yargısına dayanır. Diğer insanların haysiyetini kabul etmeyi ve onlara kendi görüşlerini ve yaşam biçimlerini seçme ve savunma haklarını tanımayı içerir. Kısacası, kültürlerarası diyalog diğer insanların haysiyetine, eşitliğine ve insan haklarına saygı duymayı gerektirir. Ayrıca, kültürlerarası diyaloga dâhil olanların ait olduğu kültürel gruplar arasındaki ilişkiyi eleştirel şekilde değerlendirmeyi ve insanların kültürel bağlarına saygı duymayı gerektirir. Vatandaşların kültürlerarası diyaloga katılmaları için kültürlerarası yetkinliğe sahip olmaları gerekir ve saygı, bu yetkinliğin ayrılmaz bir parçasıdır.

Son olarak demokrasi, kurumların tüm vatandaşların insan haklarını ve temel özgürlüklerini desteklemesini gerektirir. Azınlıkta olan görüşlere sahip kişiler, kendi insan haklarını ve özgürlüklerini tehlikeye atabilecek çoğunluk eylemlerine karşı korunmalıdır. Azınlıktaki görüşler müzakereleri zenginleştirebilir; bu görüşler hiçbir zaman ötekileştirilmemeli ya da dışlanmamalıdır. Bu da, bir demokraside kurumların çoğunluk tarafından gerçekleştirilen eylemlere sınır koyması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu sınırlar normal koşullarda ya Anayasa yoluyla ya da çoğunluk ve azınlıklar dâhil tüm vatandaşların insan haklarını ve özgürlüklerini ortaya koyan ve güvence altına alan kanunlarla uygulanır.

Özetlemek gerekirse, kültürel çeşitlilik içeren toplumlarda demokrasinin gelişmesi şu koşulları gerektirir: çoğunluğun görüşlerine duyarlı ama azınlığın haklarını tanıyan ve koruyan bir hükümet ve kurumlar, bir demokrasi kültürü, kültürlerarası diyalog, bireylerin haysiyet ve haklarına saygı ve tüm vatandaşların insan hak ve özgürlüklerini koruyan kurumlar. Çerçeve, eğitimcilerin bu beş koşuldan üçüne (demokrasi kültürü, kültürlerarası diyalog ve insanların onur ve haklarına saygı) ulaşma ve bunları pekiştirme hedefine katkı sağlamalarına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Avrupa Konseyinin Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitap (2008)⁵ isimli yayını, demokratik ve kültürlerarası yetkinliklerin kendiliğinden edinilmediğine, öğrenilmesi ve uygulama yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Bu konuda öğrencilere rehberlik ve destek sunulması açısından özel bir konumda olan eğitim bireyleri yetkinleştirir. Bu sayede demokrasiye, kültürlerarası diyaloga ve daha genel anlamda topluma aktif ve bağımsız şekilde katılmaları için ihtiyaç duydukları yetenekleri edinirler. İnsan haklarına, insan onuruna ve demokratik sürece saygı duyarken kendi hedeflerini seçme ve takip etme yeteneğini de onlara eğitim kazandırır.

Çerçeve, tüm öğrencileri demokrasi ve kültürlerarası diyalog için ihtiyaç duyulan yetkinliklerle donatarak bağımsız, saygılı ve demokratik vatandaşlar olmaları yönünde yetkinleştirme amacı doğrultusunda yapılacak eğitim planlamalarına destek olur.

---

5. Avrupa Konseyi (2008), Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap "Eşit Bireyler Olarak Onurlu Bir Biriçimde Bir Arada Yaşamak", Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi, Strazburg, https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/WhitePaper_ID_Turkish.pdf.

4. Bölüm

Kurumsal Yapıların Önemi

Öğrencilerin demokrasi kültürüne katılmak için ihtiyaç duydukları yetkinlikleri onlara kazandırmak son derece önemli olsa da bu, aşağıdaki nedenlerden dolayı, bir demokrasinin iyi bir şekilde işlemlerini sağlamak için tek başına yeterli değildir.

Öncelikle demokrasi, demokratik ve kültürlerarası açılardan yetkin vatandaşların yanı sıra demokratik ve yasal kurumlara da ihtiyaç duyar. Bu kurumlar vatandaşlara aktif katılım fırsatları sunmalıdır. Bu fırsatları sunmayı reddeden kurumlar demokratik değildir. Örneğin, vatandaşların görüşlerini politikacılara iletebilmelerini sağlayan kurumsal danışma organları yoksa, vatandaşların demokratik faaliyetlerde bulunma ve katılım gösterme imkânları sağlanmamış olur. Bunun gerçekleştiği durumlarda vatandaşların seslerini duyurmak istemeleri hâlinde alternatif demokratik eylem biçimlerini kullanmaları gerekir. Benzer şekilde, eğer kültürlerarası diyalogu destekleyecek kurumsal yapılar yoksa, vatandaşların bu tür bir diyaloga girme ihtimalleri düşüktür. Ancak, hükümetlerin uygun yerler ve alanlar sağlaması (örneğin, kültürel ve sosyal merkezler, gençlik kulüpleri, dinlenme tesisleri veya sanal alanlar) ve bu tesislerin kültürlerarası faaliyetler için kullanımını teşvik etmesi hâlinde vatandaşların kültürlerarası diyaloga girme ihtimali artar.

Diğer bir ifadeyle, nasıl demokratik kurumlar, beraberinde bir demokrasi kültürü olmaksızın kendi kendilerini idame ettiremezlerse, demokratik kültür ve kültürlerarası diyalog da uygun şekilde yapılandırılmış kurumların olmaması hâlinde varlığını sürdürülemez. Kurumların ve vatandaşların yetkinlikleri ve eylemleri birbirine bağımlıdır.

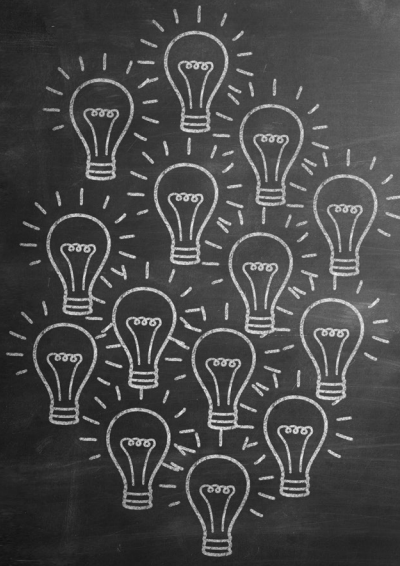
Ayrıca, sistematik dezavantaj ve ayrımcılık örüntülerinin var olduğu ve toplumlar içerisinde kaynakların dağılımında farklılıkların bulunduğu durumlarda insanlar eşit bir zeminde katılım gösteremeyecek şekilde güçsüz kılınmış olabilir. Örneğin, vatandaşlar toplumsal veya siyasi konular hakkındaki bilgilere erişimde yeterli maddi veya mali kaynağa sahip değillerse, bu kaynaklara sahip insanlara kıyasla

güçsüz kalacaklardır. Bu durumda, bu tür kaynakları kullanma olanakları olmayacağı için katılıma yönelik yetkinlikleri bir anlam ifade etmeyecektir.

Bu eşitsizlikleri ve dezavantajları artıran şey, genellikle, demokratik ve kültürlerarası ortamlara ve olanaklara ayrıcalıklı konumları işgal edenlerin hâkim olmasına neden olan kurumsal yanlılıklar ve güç farklılıklarıdır. Dezavantajlı vatandaşlar, ayrıcalıklara sahip kişilerin (örneğin, yüksek eğitim düzeyi, meslekten kaynaklı yüksek mevki, güçlü bağlantılar gibi nedenlerle) kullandıkları dil ve eylemleri sonucu eşit bireyler olarak katılım gösteremeyecek şekilde dışlanabilir. Toplumun dışına itilmiş veya demokratik süreçlerden ve kültürlerarası paylaşımlardan dışlanmış kişilerin sivil yaşamdan kopması ve katılım ve istişareden soyutlanması tehlikesi söz konusudur.

Bu nedenlerden dolayı, dezavantajlı grupların üyelerinin demokratik eylemlere katılma olanağı bakımından gerçek anlamda bir eşitliğe sahip olmalarını sağlamaya yönelik özel tedbirlerin alınması gerekir. Vatandaşların bu Çerçeve'de belirlenen yetkinliklerle donatılması tek başına yeterli değildir. Yapısal eşitsizlikleri ve elverişsizlikleri de değiştirmek gerekir.

Sonuç olarak Çerçeve, demokratik ve kültürlerarası yetkinliklerin demokratik süreçlere ve kültürlerarası diyaloga katılım için gerekli olduğu, ancak bu katılımı temin etmeye yeterli olmadığı düşüncesine dayanmaktadır. Uygun kurumsal yapılara sahip olma ve eşitsizlik ve elverişsizliklere karşı eyleme geçme ihtiyacı daima akılda bulundurulmalıdır.

5. Bölüm

Çerçeve'nin Kavramsal Temelleri

“Kimlik”, “Kültür”, “Kültürlerarası” ve “Kültürlerarası Diyalog” Kavramları

Çerçeve; “kimlik”, “kültür”, “kültürlerarası” ve “kültürlerarası diyalog” gibi birtakım kavramlara dayanmaktadır ve bunların her biri Çerçeve’de kullanımları bakımından tartışılmış ve tanımlanmıştır.

“Kimlik” terimi, kişinin kim olduğuna dair algısını ve önem ve değer atfettiği kendine dair tanımlamaları ifade eder. Çoğu insan, kendisini tanımlamak için kişisel ve sosyal kimlikler dâhil olmak üzere çeşitli bir dizi kimlik kullanır. Kişisel kimlikler; kişisel özelliklere (ör. ilgili, hoşgörülü, dışadönük), kişilerarası ilişki ve rollere (ör. anne, arkadaş, iş arkadaşı) ve otobiyografik anlatılara (ör. işçi sınıfı bir ailede doğmak, devlet okulunda eğitim almış olmak) dayalı kimliklerdir. Sosyal kimlikler; sosyal gruplara (ör. millet, etnik grup, dinî grup, cinsiyet, yaş veya kuşak, meslek grubu, eğitim kurumu, hobi kulübü, spor takımı, sanal sosyal medya grubu) üyeliğe dayalıdır. Kültürel kimlikler (insanların kültürel gruplara üyeliklerine bağlı olarak kurguladıkları kimlikler) ise, ayrı bir sosyal kimlik türüdür ve Çerçeve’nin ele aldığı konularda merkezî bir rol oynar.

“Kültür” tanımlanması güç bir terimdir; bunun başlıca nedeni, kültürel grupların her zaman kendi içlerinde heterojen olması ve genellikle tartışmalı olan, zaman içeri-

sinde değişen ve bireylerin kendilerine göre uygulamaya koyduğu farklı uygulama ve normları barındırmasıdır. Bununla birlikte, her bir kültürün üç ana unsuru taşıdığı söylenbilir: grubun üyelerince kullanılan maddi kaynaklar (r. aletler, gıda, giysi), grubun sosyal olarak paylaşılan kaynakları (r. dil, din, sosyal davranış kuralları) ve grup üyelerince kullanılan öznel kaynaklar (r. grup üyelerinin dünyaya anlam vermek veya onunla ilişki kurmak için bir referans çerçevesi olarak ortaklaşa kullandıkları değerler, tutumlar, inançlar ve uygulamalar). Grubun kültürü, bu üç unsurdan meydana gelen bir bileşimdir; bir maddi, sosyal ve öznel kaynaklar ağından oluşur. Toplam kaynaklar kümesi tüm gruba dağıtılır, ancak grubun her bir yesi kendisinin potansiyel erişiminde bulunan toplam kültürel kaynaklar kümesinden kendine özel bir alt küme kurar ve bunu kullanır.

Bu "kültür" tanımına göre herhangi bir boyuttaki bir grup kendi özgün kültürüne sahip olabilir. Buna uluslar, etnik gruplar, dinî gruplar, şehirler, mahalleler, iş örgütleri, mesleki gruplar, cinsel yönelim grupları, engelli grupları, kuşak grupları, aileler vs. dâhildir. Bu nedenle, tüm insanlar çok sayıda farklı gruba ve bunlarla bağlantılı kültürlere aynı anda ait olabilir ve kendilerini bunların parçası olarak nitelendirebilir.

Kültürel gruplar içerisinde genellikle önemli düzeyde değişkenlik bulunur; çünkü gruba üyelikle ilişkili olduğu algılanan kaynaklara farklı bireyler veya alt gruplar tarafından direnilir, mücadele veya itiraz edilir. Ayrıca grubun sınırları ve kimin grupta olduğu, kimin grup dışında olduğu konusunda dahi grubun farklı üyelerinden itirazlar gelebilir; kültürel grup sınırları genellikle muğlaktır.

Kültürlerin kendi içerisinde yaşadıkları bu değişkenlik ve çekişmenin nedenlerinden birisi; tüm insanların birden çok gruba ve bunların kültürlerine ait iken, aynı zamanda farklı kültürlerin bileşimine katılım göstermeleri, dolayısıyla da herhangi bir kültürle ilişki kurma biçimlerinin en azından kısmen kendilerinin de dâhil olduğu diğer kültürlerde mevcut bulunan bakış açılarına bağlı olmasıdır. Bir diğer ifadeyle, kültürel bağlar her bir kişi kendine özgün bir kültürel konumu işgal edecek şekilde birbirleriyle kesişir. Ayrıca, insanların belirli kültürlere atfettikleri anlamlar ve duygular; kendi yaşam öykülerinin, kişisel deneyimlerinin ve kişiliklerinin bir sonucu olarak kişiselleşir.

Kültürel bağlar akışkan ve dinamiktir; bireyler bir durumdan diğerine geçerken sosyal ve kültürel kimliklerinin öznel belirginliği dalgalanma gösterir, karşılaşılan özel sosyal bağlama dayalı olarak farklı aidiyetler (veya kesişen aidiyetlerden oluşan farklı kümeler) n plana çıkar. Farklı kültürel bağların ve kimliklerin belirginleşmesindeki (n plana ıkmasıındaki) dalgalanmalar, durumlar ve zamanlar arasında geçiş yaptıkça insanların ilgi, ihtiyaç, amaç ve beklentilerinde gerçekleşen değişimlerle de bağlantılıdır. Ayrıca, siyasi, ekonomik ve tarihî olay ve gelişmelerin ve diğer grupların kültürleriyle gerçekleşen etkileşimin ve etkilenmenin sonucu olarak, tüm gruplar ve kültürler dinamiktir ve zamanla değişim gösterir. Zamanla ortaya çıkan bu değişimin bir diğer nedeni de grup üyelerinin grupta mevcut anlamlar, normlar, değerler ve uygulamalar hakkındaki i ekişmeleridir.

Bu ereve'nin hazırlanmasında yukarıda açıklanan temel kültür kavramı kullanılmıştır ve bu kavram "kültürlerarası" kavramıyla da bağlantılıdır. Eğer hepimiz birden çok kültüre katılım gösteriyor, ama her birimiz özgün bir kültürler kümesine giri-

yorsak, o zaman her kişilerarası durumun kültürlerarası bir durum olma potansiyeli vardır. İnsanlarla karşılaştığımızda genelde onlara kendilerini özgün olarak tanımlamaya ve ayırt etmeye yarayan bir dizi bedensel, toplumsal ve ruhsal özelliğe sahip bireyler olarak yaklaşırız. Ancak, bazen de onlara kültürel bağlarına göre yaklaşırız; bu şekilde yaklaştığımızda onları bu aidiyetlere sahip diğer insanlarla aynı gruba sokarız. Referans çerçevemizi bireysel ve kişilerarasından kültürlerarasına kaydırmamıza neden olan birkaç etken vardır. Algılayanın kafasında belirli bir kültürel kategoriyi uyandıran veya açığa çıkaran fark edilebilir kültürel simgelerin veya uygulamaların bulunması, diğer insanlar hakkında düşünürken kültürel kategorilerin sıkça kullanımı ve dolayısıyla kültürel kategorilerin insanlarla etkileşim kurarken daha kolay açığa çıkması ve erişilebilir olması, bir insanın neden belirli bir şekilde davrandığını anlamada bir kültürel kategorinin yardımcı olması bu etkenlerden bazılarıdır.

Bu bağlamda kültürlerarası durumlar, bir birey başka bir kişiyi (veya bir grubu) kültürel olarak kendisinden farklı olarak algıladığında ortaya çıkar. Kişi, diğer kişileri belirli bir sosyal grubun üyeleri olarak algıladığında, genellikle kendisini de sadece bir birey olarak ortaya koymak yerine kültürel bir grubun üyesi olarak tanımlar. Böyle tanımlandığında, kültürlerarası durumlar farklı ülkelerden insanları, farklı dinî, dilsel, etnik gruplardan veya inanç gruplarından insanları veya yaşam tarzı, cinsiyet, yaş veya kuşak, sosyal sınıf, eğitim, meslek, dindarlık düzeyi, cinsel yönelim vs. bakımından birbirinden farklılık gösteren insanları içerebilir. Bu bakış açısına göre, “kültürlerarası diyalog” kendilerini birbirlerinden farklı kültürel bağlara sahip olarak algılayan bireyler veya gruplar arasında karşılıklı anlayış ve saygı temelinde gerçekleşen açık bir görüş alışverişi olarak tanımlanabilir.

Kültürlerarası diyalog, algılanan kültürel ayrımlar arasında yapıcı bir ilişki sağlar; hoşgörüsüzlüğü, ön yargıyı ve kalıp yargıları azaltır; demokratik toplumların uyumunu artırır ve uyuşmazlıkların çözülmesine yardımcı olur. Ancak, kültürlerarası diyalog zor bir süreç olabilmektedir. Bu durum, özellikle de kişiler birbirlerini hasmane ilişkileri olan (ör. geçmiş veya sürmekte olan silahlı çatışmaların sonucu olarak) kültürlerin temsilcileri olarak algıladıklarında veya kişi kendi kültürünün, muhatabının ait olduğunu algıladığı başka bir grup tarafından ciddi düzeyde bir zarara maruz bırakılmış olduğuna (ör. bariz ayrımcılık, maddi sömürü veya soykırım) inandığında söz konusu olur. Bu tür durumlarda kültürlerarası diyalog aşırı derecede zor olabilir ve üst düzey kültürlerarası yetkinlik, ciddi ölçüde duygusal ve sosyal hassasiyet, adanmışlık, sabır ve cesaret gerektirir.

Özetlemek gerekirse, Çerçeve’de kültürlerin kendi içlerinde heterojen, çekişmeli, dinamik ve sürekli değişmekte olduğu ve bireylerin çeşitli kültürlerle karmaşık bağlarının olduğu varsayılmaktadır. Çerçeve’de, ayrıca, kültürlerarası durumların insanlar arasında kültürel farklılıklar olduğu algısından ortaya çıktığı da varsayılmaktadır. Bu nedenle, Çerçeve’nin sunduğu yetkinlik modelinde “kişinin kendisinden farklı kültürel bağlara sahip olduğunu algıladığı insanlara” (“diğer kültürlerden insanlar” ifadesi yerine) sıkça atıfta bulunulmaktadır. Kültürlerarası diyalog, birbirinden farklı kültürel bağlara sahip olduklarını algılayan birey veya gruplar arasında gerçekleşen açık bir görüş alışverişi olarak yorumlanmaktadır.

“Yetkinlik” ve “Yetkinlikler Kümesi” Kavramları

Çerçeve'nin temelinde yatan bir diğer önemli kavram da yetkinliktir. “Yetkinlik” terimi oldukça farklı şekillerde kullanılabilir; öncelikle günlük yaşamda “kabiliyet” kelimesinin eş anlamlısı olarak, ikinci olarak mesleki eğitim ve öğretim alanı içerisinde daha teknik anlamda ve üçüncü olarak belirli bir bağlamda karmaşık gereklilikleri karşılama yetisini ifade etmek için kullanılabilir. Bu Çerçeve kapsamında “yetkinlik” terimi belirli bir bağlam türünde ortaya çıkan gerekliliklere, zorluklara ve fırsatlara uygun ve etkili bir şekilde karşılık vermek için uygun değer, tutum, beceri, bilgi ve/veya anlayışı harekete geçirme ve uygulamaya koyma kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır.

Demokratik durumlar bu bağlam türlerinden biridir. Bu kapsamda “demokratik yetkinlik”, demokratik durumların sunduğu gerekliliklere, zorluklara ve fırsatlara uygun ve etkili bir şekilde karşılık vermek için uygun psikolojik kaynakları (değerler, tutumlar, beceriler, bilgiler ve/veya anlayış) harekete geçirme ve uygulamaya koyma kabiliyetidir. Benzer şekilde “kültürlerarası yetkinlik”, kültürlerarası durumların sunduğu gerekliliklere, zorluklara ve fırsatlara uygun ve etkili bir şekilde karşılık vermek için ilgili psikolojik kaynakları harekete geçirme ve uygulamaya koyma kabiliyetidir. Kültürel çeşitlilik içeren toplumlarda yaşayan vatandaşlar açısından kültürlerarası yetkinlik, bu Çerçeve kapsamında demokratik yetkinliğin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Demokratik ve kültürlerarası durumların yalnızca fiziksel dünyada değil, dijital/online dünyada da meydana geldiğini belirtmekte fayda vardır. Diğer bir ifadeyle, demokratik tartışma ve müzakereler ile kültürlerarası karşılaşma ve etkileşimler yalnızca yüz yüze paylaşımlar, geleneksel yazılı ve görsel medya, mektuplar, dilekçeler vs. aracılığıyla değil, online sosyal ağlar, forumlar, bloglar, elektronik dilekçeler ve e-postalar gibi bilgisayar ortamında gerçekleşen iletişim türleri aracılığıyla da gerçekleşmektedir. Bu nedenle, Çerçeve yalnızca demokratik vatandaşlık eğitimi, insan hakları eğitimi ve kültürlerarası eğitimle değil, dijital vatandaşlık eğitimiyle de ilgilidir.

Çerçeve, yetkinliği dinamik bir süreç olarak değerlendirmektedir. Çünkü yetkinlik, bireyin belirli bir duruma uygun ve etkili bir şekilde uyum (adaptasyon) sağlayacak şekilde davranışları yoluyla uygulamaya koyacağı ilgili psikolojik kaynakların seçilmesini, etkinleştirilmesini, organizasyonunu ve koordinasyonunu içerir. Uygun ve etkili uyum, davranışların ve durumun sürekli olarak bireyin kendisince izlenmesini gerektirir. Ayrıca, durumun değişen gerekliliklerini karşılamak için davranışların değiştirilmesini (ve bazı durumlarda ilave psikolojik kaynakların kullanılmasını) de gerektirebilir. Bir diğer ifadeyle, yetkin bir birey psikolojik kaynakları duruma göre dinamik bir şekilde harekete geçirir ve uygulamaya koyar.

“Yetkinlik” teriminin (tekil) bu kapsamlı ve bütüncül kullanımının yanı sıra Çerçeve kapsamında yetkin davranışın oluşturulmasında harekete geçirilen ve uygulamaya konan özel psikolojik kaynakları (özel değerler, tutumlar, beceriler, bilgiler ve anlayış) ifade etmek için “yetkinlikler” terimi (çoğul) kullanılmaktadır.

Bu kapsamda bütüncül bir kavram olarak “yetkinlik”, “yetkinliklerin” seçilmesi, etkinleştirilmesi ve organize edilmesinden ve bu yetkinliklerin somut durumlara koordineli, uyumlu ve dinamik şekilde uygulanmasından oluşur.

Çerçeve kapsamında yetkinliklerin sadece beceri, bilgi ve anlayışları değil, değer ve tutumları da içerdiği unutulmamalıdır. Demokratik ve kültürlerarası bağlamlarda uygun ve etkin şekilde davranmak için değerler ve tutumlar elzem olarak görülmektedir. Tıpkı beceri, bilgi ve anlayış gibi değer ve tutumlar da demokratik ve kültürlerarası durumlarda uygun ve etkili bir şekilde hareket etmek üzere etkinleştirilebilen, organize edilebilen ve davranışlar yoluyla uygulanabilen psikolojik kaynaklardır. Bu bakımdan değerler ve tutumlar; bireylerin beceri, bilgi ve anlayışla aynı şekilde yararlanabileceği yetkinliklerdir.

Ancak yatkinliklar, Çerçeve’de belirtilen yetkinlikler dizisinin dışında tutulmaktadır. Yatkinlikların tüm Çerçeve’nin temelinde yatan yetkinlik tanımınca (yetkinliklerin davranışlar yoluyla harekete geçirilmesi ve uygulamaya konması) kapsandığı değerlendirilmektedir. Eğer yetkinlikler harekete geçirilmez ve uygulamaya konmazsa (bunları davranışlarda kullanma yatkinliği yoksa) birey yetkin olarak görülemez. Bir diğer ifadeyle, kişinin yetkinliklerini davranışlarında kullanma yatkinliğine sahip olması, yetkinlik kavramının özünde var olan bir şeydir; bu yatkinlik olmadan yetkinlik olmaz.

Gerçek hayat durumlarında yetkinlikler ayrı ayrı harekete geçirilip uygulamaya konmaz. Yetkin davranış, her zaman bütün bir yetkinlikler kümesinin etkinleştirilmesini ve uygulanmasını içerir. Duruma, bu durumun sunduğu özel gerekliliklere, zorluklara ve fırsatlara ve bu durum içerisinde bulunan bireyin özel ihtiyaç ve amaçlarına bağlı olarak farklı yetkinlik dizilerinin etkinleştirilmesi ve uygulamaya konması gerekir. Aşağıdaki kutularda bütün bir yetkinlikler kümesinin dinamik ve uyumlu bir şekilde harekete geçirilmesini ve uygulanmasını gerektiren beş durum örneği verilmiştir.

1. Kutu: Kültürlerarası bir karşılaşma esnasında etkileşim

Çok kültürlü bir etkinlikte birbirinden farklı etnik kökenlere sahip iki kişi ayakta yan yana dururken kendi etnik ve dinî uygulamalarından bahsetmeye başlarlar. Sohbet ilk başta birbirlerine karşı açık bir tutum benimsemelerini gerektirir. Ayrıca, farklı bir kültüre sahip kişilerle tanışırken ve etkileşim kurarken yaşayabilecekleri kaygı ve öz güven eksikliklerinin üstesinden gelmek için duygularını düzenlemelerini de gerektirebilir. Diyalog başladıktan sonra, yanlış anlaşılımların yaşanmamasını ve konuşmanın içeriğinin diğer kişinin kültürel normlarına ve iletişimsel ihtiyaçlarına karşı duyarlı kalmasını temin etmek için dikkatli dinleme becerilerini ve dil ve iletişim becerilerini harekete geçirmeleri ve uygulamaya koymaları da gerekir. Diğer kişinin bakış açısı söylemekte olduğu şeylerden hemen anlaşılıyorsa bunu kavramayı kolaylaştırmak için analitik düşünme becerilerinin yanı sıra empatinin de gerekli olması oldukça muhtemeldir. Sohbet sırasında, bakış açıları arasında uzlaşmaya imkân vermeyecek farklılıkların olduğu ortaya çıkabilir. Bu durumda farklılığa saygı ve belirsizliğe karşı tolerans özelliklerinin uygulamaya konması ve doğrudan bir çözüm yolunun olmadığına kabullenilmesi gerekir.

2. Kutu: Nefret söylemine karşı bir duruş sergileme

Bir vatandaş, internette mültecilere veya göçmenlere yöneltilen bir nefret söylemine karşı ilkeli bir duruş sergilemek ister. Bu duruşun, temel bir değer olarak insan onurunun devreye sokulmasıyla ortaya konması ve toplum bilinci tutumuyla ve sorumluluk hissiyle sürdürülmesi muhtemeldir. Nefret söyleminin içeriğine karşı gelmek için analitik ve eleştirel düşünce becerilerinin uygulanması gerekir. Ayrıca, uygun bir yanıtın formüle edilmesi sergilenen duruşun uygun bir şekilde ifade edilmesini ve hedef kitleye/kitlelere etkili bir şekilde aktarılmasını temin etmek amacıyla dil ve iletişim becerilerinin yanı sıra insan hakları bilgisini de gerekli kılar. Bunun yanında, yanıtın uygun bir şekilde paylaşılmasını ve etkisinin en üst düzeyde olmasını sağlamak için dijital medya bilgisinden ve anlayışından da yararlanılması gerekir.

3. Kutu: Siyasi tartışmalara katılma ve kendi siyasi pozisyonunu destekleme

Siyasi tartışmalara etkili bir şekilde dâhil olmak ve kendi siyasi pozisyonunu savunmak için tartışılmakta olan siyasi konuları iyi bilmek ve anlamak gerekir. Ayrıca kişi, iletişim biçimini hem ifade yöntemine (ör. konuşma, yazı) hem de hedeflenen kitleye göre uyarlamalıdır. Ayrıca kişi, ifade özgürlüğüne ve bunun sınırlarına dair bir anlayışa sahip olmalı ve kendisinden farklı kültürel bağlara sahip olduğunu algıladığı kişilerin de iletişime dâhil olması durumunda kültürel uygunluk anlayışına da sahip olmalıdır. Siyasi tartışmalar, ayrıca, diğer insanların görüşlerini eleştirebilme ve tartışma sırasında ortaya attıkları argümanları değerlendirebilme kabiliyetini de gerektirir. Bu nedenle, siyasi tartışmalar ve kişinin kendi siyasi pozisyonunu savunması şu yetkinliklerin tamamını gerektirir: siyasete ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış, dil ve iletişim becerileri, iletişim bilgisi ve anlayışı, kültürel normlara dair bilgi ve anlayış, analitik ve eleştirel düşünme becerileri ve tartışma devam ederken görüşlerini uygun şekilde uyarlama kabiliyeti.

4. Kutu: İnternette şiddet içerikli aşırı uç bir davanın savunulduğu bir propagandayla karşılaşma

Bir birey internette gezinirken, izleyicileri şiddet içerikli aşırı uç bir davaya yönlendirmeye çalışan bir propagandayla karşılaşabilir. Bu tür içeriklerle karşılaşıldığında analitik ve eleştirel düşünme becerileri harekete geçirilmelidir. Bu beceriler bireyin yalnızca içeriğin bire bir anlamını tespit etmesini sağlamakla kalmaz; propaganda niteliğini, altında yatan nedenleri ve materyali üretenlerin maksadını da kavramasını sağlar. Kişi, ek olarak medyaya ilişkin bilgisini ve eleştirel anlayışını harekete geçirerek propagandadaki görsellerin ve mesajların nasıl kasıtlı olarak seçildiğini ve görenler üzerinde hedeflenen etkilere ulaşmaya yönelik olarak nasıl düzenlendiğini fark edebilecektir. İçerik, diğer kişilerin insan haklarının bu aşırı uç dava doğrultusunda ihlal edilebileceği önermesinde bulunduğu için insan onuruna ve insan haklarına değer verme özelliği, sosyal ve siyasi uyumsuzluklar için barışçıl, demokratik çözümlere değer verme özelliği ile birlikte devreye sokulmalıdır. Ayrıca, toplum bilinci içeren bir tutum da devreye sokulursa birey, online içeriği ilgili kamu kurumlarına ihbar edecektir. Bu bağlamda değerler, tutumlar, beceriler, bilgi ve eleştirel anlayış gibi birtakım yetkinliklerin harekete geçirilmesi ve uygulanması yoluyla şiddet içerikli aşırı uç propagandalara karşı direnç ve eylem sağlanabilir.

5. Kutu: Çatışma sonrası uzlaşma

İki grup arasında yaşanan ciddi bir çatışmadan sonra çatışma sırasında şiddete veya adaletsizliğe maruz kalmış bir birey, yine de diğer gruba ait bireylerle uzlaşmaya varmayı tercih edebilir. Tüm insanların, ait oldukları gruba bakılmaksızın, eşit düzeyde onur ve değere sahip olduğunu kabul etmek uzlaşma arayışı için bir motivasyon sağlayabilir. Buna alternatif olarak, gruplar arasındaki çatışma geçmişinin bilinmesi ve geçmişteki olaylar için intikam veya misilleme arayışının yalnızca daha fazla çatışmaya ve bir şiddet döngüsüne, dolayısıyla da daha fazla kayba ve üzüntüye yol açtığına anlaşılması da uzlaşma arayışına motivasyon teşkil edebilir. Özellikle, geçmişte karşı taraf ile ilgili güçlü duygular yaşanmışsa, kişinin kendi duygularını kontrol edebilmesi oldukça önemlidir. Kendisi için uzlaşma hedefini belirlemiş bir kişi, eski hasmına karşı açık bir tutum göstermeli ve karşı grubun üyeleri hakkında bir şeyler öğrenme ve mümkünse onları tanıma istekliliği ortaya koymalıdır. Eğer taraflar bir araya gelecekse dil, iletişim ve dinleme becerilerinin yanı sıra empati becerilerinin de harekete geçirilmesi gerekir. Bu becerilerin karşı grubun üyelerinin çatışmayı nasıl algıladığının anlaşılmasını sağlaması oldukça muhtemeldir. Empati ayrıca, tehlikeden kurtulmaya ve güvenliğe yönelik olarak karşı grubun üyelerinin de kendi grup üyeleriyle aynı temel psikolojik ihtiyaçlara sahip olduğunun ve çatışmanın her iki grup için de zararlı sonuçlara sebep olduğunun anlaşılmasını sağlayabilir; bunun sonucunda bir ortak acı hissi ortaya çıkabilir. Tespit ve analiz edilmekte olan çatışmayı sürdürme ve kalıcılaştırma işlevi gören olumsuz kanılar, kalıp yargılar ve propagandalar yoluyla bu çatışmanın her iki tarafta nasıl gösterildiğini değerlendirmek için analitik ve eleştirel düşünce becerilerinin de uygulamaya konması gerekir. Bu geniş yetkinlikler kümesinin bağlılık ve kararlılıkla uygulanması neticesinde bağışlayıcılık, uzlaşma ve karşı grupla geleceğe dönük ilişkiler konusunda bir umut hissi ortaya çıkabilir.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, bu beş vakanın hepsinde uyumsuz (uyarlanmış) davranış, söz konusu duruma uygun bir biçimde geniş bir yetkinlikler dizisinin harekete geçirilmesini, organize edilmesini ve hassas şekilde uygulanmasını gerektirmektedir. Ayrıca, bu yetkinlikler bir dizi değer, tutum, beceri, bilgi ve anlayış içermektedir. Özel demokratik ve kültürlerarası durumlardaki ihtiyaç ve fırsatları karşılamak için yetkinliklerin ayrı ayrı değil, bütün bir küme şeklinde dinamik olarak uygulamaya konması fikri; öğretim programı tasarımı, yetkinliklerin öğretilmesi ve öğrenilmesi ve bunların değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Özetle, Çerçeve'ye göre demokratik ve kültürlerarası açılardan yetkin davranış bireyin demokratik ve kültürlerarası durumların sunduğu ve sürekli değişen gerekliliklere, zorluklara ve fırsatlara etkili ve uygun şekilde yanıt verdiği dinamik ve uyumsuz bir süreçten doğar. Bu da bireyin değer, tutum, beceri, bilgi ve anlayış dağarcığından seçici şekilde çekilen değişken psikolojik kaynak kümelerinin esnek şekilde harekete geçirilmesi, düzenlenmesi ve uygulamaya konması yoluyla elde edilir.

6. Bölüm

Demokratik Kültür ve Kültürlerarası Diyalog İçin Gerekli Yetkinliklere İlişkin Bir Model

---

Bu temel kavramlara dayalı olarak Çerçeve, bireylerin demokratik ve kültürlerarası açılardan yetkin vatandaşlar olarak hareket edebilmeleri için ihtiyaç duyduğu yetkinliklere ilişkin kapsamlı bir kavramsal model sunmaktadır. Bu kapsamda eğitimciler, öğrencilerin yetkin ve etkili demokratik vatandaşlar olma yönünde gelişmeleri için bu yetkinlikleri hedef almalıdır.

Modelde toplam 20 yetkinlik bulunmaktadır. Bunlar değerler, tutumlar, beceriler ile bilgi ve eleştirel anlayış şeklinde gruplandırılmıştır. 20 yetkinlik, Şekil 1'deki tabloda özetlenmiştir.⁶

Şekil 1: Yetkinlik modelinde yer alan 20 yetkinlik

Model, demokratik kültür ve kültürlerarası diyalog bağlamında, bir bireyin demokratik ve kültürlerarası durumlarda karşılaşılan gereklilikler, zorluklar ve fırsatlar karşısında bu 20 yetkinliğin bazılarını veya tamamını kullandığında yetkin davrandığını öne sürmektedir. Aşağıda, dört grup yetkinlik ve her bir grupta yer alan bireysel yetkinlikler ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

DEĞERLER

Değerler, insanların hayatta ulaşmaya çalıştıkları, arzu edilen hedeflerle ilgili genel inanışlarıdır. Değerler eylemlerimizi harekete geçirir ve nasıl hareket edeceğimiz konusunda kılavuz ilke işlevi görürler. Değerler, belirli eylemlerin ve bağlamların da ötesine geçerler ve birçok farklı durumda neler yapılması gerektiğine dair kural koyucu bir niteliğe de sahiptirler. Değerler; kişinin hem kendi eylemlerini hem de

6. Yetkinlik modelinin altında yatan mantık ve bu yetkinliklerin tespit edilme süreci şu yayında detaylı olarak açıklanmıştır: Avrupa Konseyi (2016), Demokrasi Kültürü İçin Yetkinlikler: Kültürel çeşitlilik taşıyan demokratik toplumlarda eşit bireyler olarak birlikte yaşamaya, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg, <https://rm.coe.int/prems-147717-tur-2508-competences-for-democratic-culture-txt-16x24-web/16807882be>.

diğer insanların eylemlerini değerlendirmesi, görüşleri, tutumları ve davranışları gerekçelendirme, seçenekler arasında karar verme, davranışları planlama ve diğer insanları etkilemeye çalışma konusunda standartlar veya kıstaslar sunarlar.

Mevcut diğer yetkinlik modellerine aşına okuyucular değerlerin bu modelde ayrı bir yetkinlik türü olarak ortaya çıkmasına şaşırabilirler. Ancak şunu hatırd tutmakta yarar vardır: "Yetkinlik" terimi burada gündelik anlamında olduğu gibi "kabiliyet" ile eş anlamlı olarak kullanılmamakta, daha teknik bir anlamda, demokratik ve kültürlerarası durumlarda ortaya çıkacak gereklilikleri ve zorlukları karşılamak üzere harekete geçirilip uygulamaya konacak psikolojik kaynaklara (tutumlar, beceriler ve bilgi gibi) atfen kullanılmaktadır. Değerler, bu kaynak türlerinden biridir. Aslında diğer yetkinlik modelleri de değerleri içermekte, ancak bunları bu şekilde tanımlamak yerine tutumlarla birleştirmektedir. Bu modelde ise, değerler ve tutumlar arasında net bir kavramsal ayırım yapılmakta ve yalnızca değerler normatif kural koyucu özellikleriyle nitelendirilmektedir.

Demokrasi kültürüne katılımı sağlayan yetkinliklerin kavramsallaştırılması bağlamında değerler çok önemlidir. Çünkü söz konusu yetkinliklerin dayandığı özel değerler belirlenmedikçe, bu yetkinlikler demokratik yetkinlikler olmaz; demokrasi karşıtı düzenler de dâhil olmak üzere, diğer birçok siyasi düzen türünde kullanılacak daha genel siyasi yetkinlikler olurlar. Örneğin, bir insanın yargıları, kararları ve eylemleri farklı bir değerler kümesini temel alıyorsa, o insan baskıcı bir dikta rejiminde yaşayan, sorumluluk sahibi, kendi kendine yeten ve siyaseten bilinçli bir vatandaş da olabilir. O nedenle, mevcut modelin içerdiği değerler demokratik yetkinliğin tam da merkezinde yer almakta olup söz konusu yetkinliğin özelliklerinin ortaya konmasında çok önemli bir rol oynamaktadır.

Bir demokrasi kültürüne katılım için hayati önem taşıyan üç değerler kümesi vardır:

İnsan onuruna ve insan haklarına değer vermek

Bu ilk değerler kümesi; her bir insanın eşit değere, eşit onura sahip olduğu, eşit derecede saygı gösterilmeyi hak ettiği, diğer kişilerle eşit insan haklarına ve temel özgürlüklere sahip olduğu ve buna göre muamele görmesi gerektiği şeklindeki genel inaniş temel almaktadır. Bu inaniş; insan haklarının evrensel, vazgeçilemez, devredilemez ve bölünemez olduğunu ve fark gözetmeksizin herkes için geçerli olduğunu, insan haklarının, insanların onurlu bir biçimde yaşaması için elzem olan asgari güvenceleri içerdiğini ve insan haklarının dünyada özgürlük, eşitlik, adalet ve barış için çok gerekli bir temel sağladığını varsayar. Bu kapsamda bu değerler kümesi şunları içerir:

1. Tüm insanların ortak bir insanlığı paylaştığının ve özel kültür bağları, statüleri, yetenekleri veya şartlarına bakılmaksızın eşit onura sahip olduklarının kabul edilmesi,
2. İnsan haklarının evrenselliğinin, devredilemezliğinin ve bölünmezliğinin kabul edilmesi,
3. İnsan haklarının daima desteklenmesi, insan haklarına saygı duyulması ve insan haklarının korunması gerektiğinin kabul edilmesi,

4. Diğer insanların insan haklarına zarar vermediği veya bunları ihlal etmediği süreçte, temel hak ve özgürlüklerin daima savunulması gerektiğinin kabul edilmesi,
5. Toplumda eşit bireyler olarak bir arada yaşamak için ve dünyada özgürlük, adalet ve barış için insan haklarının temel oluşturduğunun kabul edilmesi.

Kültürel çeşitliliğe değer vermek

İkinci değerler kümesi; kültürel bağların, kültürel farklılıkların ve çeşitliliğin, farklı bakış açılarının, görüşlerin ve uygulamaların olumlu görülmesi, takdir edilmesi ve değerinin bilinmesi gerektiğine olan genel inanıştır. Bu inanış, kültürel çeşitliliğin toplum için bir değer olduğunu, insanların diğer insanların farklı bakış açılarından bir şeyler öğrenip yararlanabileceğini, kültürel çeşitliliğin desteklenmesi ve korunması gerektiğini, insanların birbirleriyle ilgili kültür farklılıklarına ilişkin algılarına bakmaksızın etkileşime girmelerinin teşvik edilmesi gerektiğini ve kültürlerarası diyalogun toplumda eşit bireyler olarak birlikte yaşamayı öngören demokrasi kültürünü geliştirmek için kullanılması gerektiğini varsayar.

İnsan haklarına saygı ile kültürel çeşitliliğe değer verme arasında potansiyel bir gerilim olduğunu ifade etmek gerekir. İnsan haklarını kendisi için birincil nitelikte bir temel değer olarak alan bir toplumda kültür çeşitliliğine değer vermenin bazı sınırları olacaktır. Bu sınırlar; diğer insanların haklarını ve özgürlüklerini destekleme, koruma ve bunlara saygı gösterme ihtiyacı tarafından belirlenir. O nedenle de, diğerlerinin insan hak ve özgürlüklerine zarar vermediği süreçte kültürel çeşitliliğe her zaman değer verilmesi gerektiği varsayılmaktadır.

Bu sebeple, bu ikinci değerler kümesi şunları içerir:

1. Kültürel çeşitliliğin ve çoğulcu bakış açılarının, dünya görüşlerinin ve uygulamaların toplum için bir değer olduğu ve toplumun tüm üyelerinin zenginleşmesi için bir fırsat yarattığının kabul edilmesi,
2. Bütün insanların farklı olma ve kendi bakış açılarını, görüşlerini, inanışlarını ve düşüncelerini seçme hakkına sahip olduklarının kabul edilmesi,
3. İnsanların, diğer insanların bakış açılarına, inanışlarına ve görüşlerine, bunlar diğerlerinin insan hak ve özgürlüklerine zarar vermediği süreçte daima saygı göstermeleri gerektiğinin kabul edilmesi,
4. İnsanların, diğer insanların yaşam tarzlarına ve âdetlerine, bunlar diğerlerinin insan hak ve özgürlüklerine zarar vermediği süreçte daima saygı göstermeleri gerektiğinin kabul edilmesi,
5. İnsanların, kendilerinden farklı olduklarını düşündükleri insanları dinlemeleri ve onlarla diyaloga girmeleri gerektiğinin kabul edilmesi.

Demokrasiye, adalete, hakkaniyete, eşitliğe ve hukukun üstünlüğüne değer verilmesi

Üçüncü değerler kümesi; bütün vatandaşların toplum düzenini sağlamada kullanılan yasaların formüle edilip oluşturulması süreçlerine eşit bir biçimde (doğrudan doğruya veya seçilmiş temsilcileri üzerinden dolaylı olarak) katılmaları gerektiği,

bütün yurttaşların toplumlarında yürürlükte olan demokratik süreçlere aktif bir biçimde katılmaları gerektiği (vicdani nedenlerle veya şartları gereği süreçlere katılmama olasılığını da içerir), kararlar her ne kadar çoğunluk tarafından alınmalıysa da her türlü azınlığa adil ve hakkaniyetli muamele edilmesinin güvence altına alınması gerektiği, sosyal adalet, hakkaniyet ve eşitliğin toplumun tüm kademelerinde uygulanması gerektiği ve toplumda herkese adil, hakkaniyetli, tarafsız ve eşit bir biçimde, herkesçe paylaşılan kanunlar uyarınca davranılabilmesi için hukukun üstünlüğünün benimsenmesi gerektiği inancı dâhil olmak üzere, bir inançlar grubunu temel alır. O nedenle, bu üçüncü değerler kümesi şunları içerir:

1. Demokratik süreçlerin ve uygulamaların desteklenmesi (mevcut demokratik uygulamaların en uygun uygulamalar olmayabileceği ve bazen bu süreçlerin demokratik yollardan değiştirilmesi veya iyileştirilmesi gerekebileceği de göz önüne alınarak),
2. Aktif vatandaşlığın öneminin kabul edilmesi (demokratik süreçlere katılmamanın bazen vicdani nedenler veya şartlardan dolayı haklı görülebileceğini kabul ederek),
3. Vatandaşların siyasi karar verme sürecine katılımının öneminin kabul edilmesi,
4. Azınlık görüşlerine sahip insanların temel özgürlükleri dâhil olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin korunması ihtiyacının kabul edilmesi,
5. Çatışma ve anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözüme kavuşturulmasının desteklenmesi,
6. Milliyet, etnik özellik, ırk, din, dil, yaş, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, siyasi görüş, doğum, toplumsal köken, mülkiyet, engellilik, cinsel yönelim veya diğer bir statüye bakılmaksızın, toplumun tüm üyelerine adil ve hakkaniyetli muamele gösterilmesi yönünde bir sosyal adalet ve sorumluluk duygusuna sahip olma,
7. Adaletin sağlanması amacıyla, hukukun üstünlüğünün ve yasalar önünde tüm vatandaşlara eşit ve tarafsız muamelenin desteklenmesi.

TUTUMLAR

Tutum, bir bireyin birisine veya bir şeye (örneğin, bir şahsa, gruba, bir kuruma, bir soruna, bir olaya, bir sembole) karşı takındığı genel zihinsel yönelimdir. Tutumlar, genelde dört unsurdan oluşur: tutumun gayesiyle ilgili bir inanış veya görüş, bu gayeyle ilgili bir duygu veya his, gayeyle ilgili bir değerlendirme (olumlu veya olumsuz) ve o gayeye karşı belirli bir biçimde davranma yatkınlığı.

Demokrasi kültüründe önemli olan altı tutum şunlardır:

Kültürel farklılığa ve farklı inançlara, dünya görüşlerine ve uygulamalara açık olma

Açıklık, insanın kendisinden farklı kültürel bağları olduğu algılanan insanlara karşı veya insanın kendisinininkinden farklı dünya görüşlerine, inanışlarına, değerlerine ve âdetlerine karşı bir tutumdur. Açıklık dediğimiz, kültürel farklılığa açıklık olarak anılan tutum, yalnızca insanın kendi zevki veya yararına, "ilginç" deneyimler toplama-

ya duyulan ilgi olarak adlandırılabilir tutumdan ayrı tutulmalıdır. Açıklık, bunun yerine, aşağıdakileri içerir:

1. Kültürel çeşitliliğe ve kendisinininkinden farklı dünya görüşlerine, inanışlarına, değerlerine ve âdetlerine karşı duyarlılık,
2. Diğer kültürel yönelimler ve bağlılıklar ve diğer dünya görüşleri, inanışlar, değerler ve âdetlere yönelik merak ve bunları keşfedip bunlarla ilgili bilgi edinmeye duyulan ilgi,
3. Diğer insanların dünya görüşleri, inanışları, değerleri ve âdetleri hakkında yargılamada bulunmayı ve bunları kuşkuyla karşılamayı askıya alma konusunda ve insanın kendi dünya görüşleri, inanışları, değerleri ve âdetlerinin “doğal” olduğunu sorgulama konusunda isteklilik,
4. İnsanın kendisinden farklı olduğunu düşündüğü diğer insanları anlamaya duygusal olarak hazır olma,
5. İnsanın kendisinden farklı kültürel bağları olduğunu düşündüğü insanlarla, bir eşitlik ilişkisi içinde, ilişki kurma, iş birliği yapma ve etkileşime girme fırsatları arama veya bu fırsatları kullanma konusunda isteklilik.

Saygı

Saygı, bir kimseye veya bir şeye (örneğin, bir şahsa, inanışa, sembole, ilkeye, uygulamaya vb.) yönelik bir tutumdur ve bu tutumun sergilendiği kişi veya şeyin, kendisine yönelik olumlu bir bakış veya itibarı beraberinde getiren bir önem, değer veya kıymete sahip olduğu yargısına dayanır.⁷ Saygı gösterilen şahıs veya nesnenin mahiyetine bağlı olmak üzere, bu saygı çok değişik biçimlerde olabilir (örneğin, bir okul kuralına gösterilen saygı, yaşlı bir insanın bilgeliğine gösterilen saygı ve doğaya gösterilen saygı gibi).

Demokrasi kültürü bağlamında özellikle önemli bir saygı türü de, insanın kendisinden farklı kültür bağları veya farklı inanışları, görüşleri veya âdetleri olduğu algılanan insanlara karşı gösterilen saygıdır. Bu tür saygının varsayımları arasında, bütün insanların doğasında mevcut olan onur, eşitlik ve insanların kendi bağlılıklarını, inanışlarını, görüşlerini ve âdetlerini seçme konusundaki vazgeçilmez insan hakkıdır. Şu husus önemlidir: bu tür bir saygı, insanın kendisiyle diğer insanlar arasında olabilecek, bazen çok önemli ve derin fiili farkların en aza indirgenmesini veya görmezden gelinmesini gerektirmez. Aynı şekilde bu saygı, saygı duyulan şeyle aynı düşüncede olmayı, saygı duyulanı kabullenmeyi veya saygı duyulan inanışa geçip ona ait olmayı da gerektirmez. Bunun yerine, söz konusu tutum, diğer insanın bu bağlara, inanışlara, görüşlere veya âdetlere sahip olma onurunu ve hakkını olumlu bir açıdan değerlendirirken, aynı zamanda insanın kendisiyle diğerleri arasında var olan farklılıkları da görüp kabul etmesini içermektedir. Gerek demokratik etkileşim gerekse kültürlerarası diyalog için bir saygı tutumu gereklidir. Bununla birlikte, saygıya sınır

7. Saygının değerlerle iki biçimde yakın bir bağı olduğuna dikkat ediniz: değer, saygı gösterilen bir nesne olabilir (yani bir değere saygı gösterilebilir) ve değer aynı zamanda saygının temelini oluşturabilir (yani insan belirli bir değeri temsil eden veya uygulamaya sokan bir şahsa veya nesneye saygı gösterebilir).

lar getirilmesinin gerekli olduğuna da dikkat edilmelidir – örneğin, diğer insanların onurunu, insan hak veya özgürlüklerini baltalayan veya ihlal eden inanışların ve görüşlerin içeriğine veya yaşam tarzlarına ve âdetlere saygı gösterilmemelidir.⁸

Saygı kavramı, bir demokrasi kültürü için gerekli olan tutumu hoşgörü kavramından daha iyi yansıtmaktadır. Hoşgörü, bazı bağlamlarda farklılıklara sadece tahammül etme veya katlanma ve insanın aslında katlanmayı tercih etmeyeceği bir şeyi hoş görme tavrını ifade etmektedir. Hoşgörü, bazen aynı zamanda farklılığın varlığına ancak onu hoş görmek suretiyle izin vermeyi içeren bir gücü ortaya koyan ve bunun sayesinde de hoşgörüyü gösteren bireyin gücünü ve yetkisini daha da artıran bir olgu olarak da görülebilir. Diğerinin onurunu, haklarının, özgürlüklerinin kabul edilmesi ile insanın kendisiyle diğer insanlar arasında bir eşitlik ilişkisine dayalı olan saygı kavramı, hoşgörü kavramından daha az belirsizlik içeren bir kavramdır.

Saygı kavramı, o nedenle, aşağıdakileri içerir:

1. Özünde önemli, değerli veya kıymetli olduğu yargısına dayalı olarak bir insana veya bir şeye karşı olumlu bir bakış ve hürmet,
2. Diğer insanlara karşı, o insanların belirli kültür bağlarına, inanışlarına, görüşlerine, yaşam tarzlarına ve âdetlerine bakmaksızın, kendisiyle ortak bir onuru paylaşan ve tamamen aynı insan haklarına ve özgürlüklerine sahip olan, kendisine eşit insanlar olarak olumlu bir bakış ve kanı,
3. Başkalarının onurunu, insan haklarını veya özgürlüklerini baltalamadıkça veya ihlal etmedikçe, diğer insanların benimsedikleri inanışlara, görüşlere yaşam tarzlarına ve âdetlere karşı olumlu bir bakış ve kanı.

Toplum bilinci

Toplum bilinci, bir topluma veya sosyal gruba karşı benimsenen tutumdur. Burada “toplum” sözcüğünden kasıt, insanın en yakın aile ve arkadaş çevresinden daha büyük olan ve insanın ait olma duygusu hissettiği sosyal veya kültürel gruptur. Burada anlamlı olabilecek çeşitli grup türleri söz konusudur; örneğin, belirli bir coğrafi alanda (mahalle, kasaba, şehir, ülke, Avrupa veya Afrika gibi bir ülkeler grubu ve hatta “küresel” toplum anlamında dünya) yaşayan insanlar, coğrafi anlamda daha yaygın bir grup (örneğin, bir etnik grup, inanç grubu, dinence grubu, cinsel yönelim grubu vb.) veya bireyin aidiyet hissettiği herhangi başka bir sosyal veya kültürel grup. Her bir birey birden çok gruba bağlıdır ve bu gruplardan herhangi birine karşı bir toplum bilinci oluşabilir. Toplum bilinci şunları içerir:

1. Topluma ait olma ve toplumla özdeşleşme duygusu,
2. Toplumdaki diğer insanları, o insanlar arasındaki bağlantıyı ve insanın o insanlar üzerindeki etkilerini dikkate alma,

8. İnsan hakları açısından bakıldığında, öteki insanın inanç özgürlüğü hakkına daima saygı gösterilmelidir. Ancak başkalarının onurunu, insan haklarını ve temel özgürlüklerini baltalamayı veya ihlal etmeyi amaçlayan inanışların içeriğine saygı gösterilemez. İçeriğine saygı gösterilemeyecek inanışlar olması durumunda, bu inanışlara sahip olmaya karşı değil, ancak kamu güvenliği ile kamu düzenini ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma açısından gerekliyse, o inanışların tezahürü, ortaya konuşu üzerine sınırlamalar getirilir. (Bakınız, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 9: www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf).

3. Toplumdaki diğer insanlarla iş birliği yapma ve çalışma istekliliği, onların hakları ve refahı ile ilgili kaygı ve ihtimam duygusu ve toplumda güçsüz ve dezavantajlı konumda olabilecek insanları savunmaya isteklilik de dâhil olmak üzere toplumdaki diğer insanlarla bir dayanışma duygusu,
4. Toplumun sorun ve kaygılarına ilgi duyma, bu konularda özenli olma,
5. Bir toplumsal sorumluluk bilinci; toplum yaşamına aktif bir biçimde katkıda bulunma, toplumun sorunlarına, kaygılarına ve ortak yararına ilişkin kararlara katılma ve kültürel bağlılıklarına bakmaksızın toplumun diğer üyeleriyle diyaloga girme istekliliği,
6. Toplumda edinilen pozisyonlarla ve üstlenilen işlevlerle ilgili sorumluluk, görev ve yükümlülükleri elinden geldiği ölçüde yerine getirme kararlılığı,
7. Toplumdaki diğer insanlara karşı bir hesap verme ve aldığı kararlar ve yaptığı eylemlerle ilgili olarak diğerlerine karşı cevap verebilir konumda olduğunu kabul etme duygusu.

Sorumluluk

“Sorumluluk” teriminin pek çok anlamı vardır. Demokrasi kültürü açısından özellikle geçerli olan iki anlamı, görev sorumluluğu ve ahlaki sorumluluktur. Görev sorumluluğu toplum bilincinin bir parçasını oluşturmaktadır (yukarıdaki 6. hususa bakınız). Biz burada, ahlaki sorumlulukla ilgileniyoruz. Ahlaki sorumluluk insanın kendi eylemlerine karşı tutumudur. Ahlaki sorumluluk kişinin belli bir biçimde hareket etme, belirli bir eylemde bulunma yükümlülüğü olması ve söz konusu eylemi gerçekleştirmekten veya gerçekleştirilmekten dolayı övgüyü veya yergiyi hak etmesi durumunda ortaya çıkar. İnsanların gerek övgüye gerekse yergiyi layık olarak değerlendirilmeleri için gerekli koşullar insanların kendi eylemleri üzerinde düşünebilmeleri, nasıl hareket edeceklerine dair bir niyet oluşturabilmeleri ve üzerinde karar verip seçtikleri eylemleri icra edebilmeleridir (bu nedenle, kaynak noksanlığının veya yapısal koşulların insanın bir eylemi gerçekleştirmesini önlemesi hâlinde, o insanın övülmesi veya yerilmesi uygun değildir). İlkeli bir tavrın kendi başına hareket etmeyi, toplum normlarına karşı hareket etmeyi veya yanlış olarak değerlendirilen kolektif bir kararı sorgulamayı içermesi hâlinde sorumluluk beraberinde cesareti gerektirebilir. Nitekim, toplum bilinciyle (diğer insanlarla dayanışma ve onlara karşı sadakat şeklinde düşünülür) ahlaki sorumluluk arasında bazen bir gerilim yaşanabilir. O nedenle, insanın kendi eylemlerine karşı sorumluluk duyması şeklinde bir tutum şunları içerir:

1. İnsanın kendi eylemleriyle ve o eylemlerin muhtemel sonuçlarıyla ilgili düşünceli ve muhakeme edici bir yaklaşım benimsemesi,
2. İnsanın görev ve sorumluluklarını ve belirli bir durumla ilgili olarak bir değeri veya değerler dizisini temel alarak nasıl hareket etmesi gerektiğini belirlemesi,⁹

9. Bu nedenle, demokratik ve kültürlerarası durumlarda sorumluluk tutumunun uygulamaya konması, mevcut modelde tanımlanan üç değer kümesinden bir veya daha fazlasının (yani, insan onuruna ve insan haklarına değer vermek, kültürel çeşitliliğe değer vermek veya demokrasiye, adalete, hakkaniyete, eşitliğe ve hukukun üstünlüğüne değer vermek) aynı anda devreye sokulmasını gerektirmektedir. Bu değer kümesindeki bir veya daha fazla değer aynı anda devreye sokulmaması durumunda, sorumluluk demokratik bir yetkinlik olmayacak, daha genel anlamda bir siyasi yetkinlik olacaktır (yukarıda değerlere ilişkin giriş metnine bakınız).

3. Geçerli koşullar altında girişilecek eylemlerle (bazı durumlarda hiçbir eylemde bulunmamayı gerektirebilir) ilgili kararlar vermek,
4. Bu karara göre bağımsız bir eleman olarak eyleme geçmek (veya eylemden kaçınmak),
5. Karar ve eylemlerinin yarattığı sonuçlarla ilgili olarak kendini hesap verebilir kılma istekliliği,
6. Kendini değerlendirme ve yargılama istekliliği,
7. Cesur hareket etmenin gerekli olduğu yargısına ulaşıldığında böyle hareket etme istekliliği.

Öz yeterlik

Öz yeterlik insanın kendine karşı bir tutumdur. Öz yeterlik insanın belirli hedeflere ulaşmak üzere gerekli olan eylemleri gerçekleştirme yeteneğine pozitif bir biçimde inanç duymasını içerir. Bu inanç sıklıkla, neyin gerekli olduğunu anlama, uygun kararları verebilme, görevleri yerine getirmek için uygun yöntemleri seçebilme, engelleri başarıyla aşabilme, olacakları etkileyebilme ve kendi yaşamını ve başkalarının yaşamını etkileyecek olaylarda bir fark yaratabilmeye olan inancı da içerir. Bu nedenle, öz yeterlik, insanın kendi yeteneklerine olan öz güven duygularıyla ilgilidir. Düşük öz yeterlik, yetenek düzeyi yüksekken bile, demokratik ve kültürlerarası davranışlar konusunda cesaret kırıcı olabilir. Gerçekçi olmayan derecede yüksek bir öz yeterlik ise, hüsrana ve düş kırıklığına yol açabilir. En uygun tutum, bireylerin yeni sorunlarla baş etmelerini ve kaygı duyulan sorunlarla ilgili olarak eyleme geçmelerini sağlayacak gerçekçi bir biçimde belirlenmiş yüksek bir yetenek düzeyi ile birlikte nispeten yüksek bir öz yeterliktir. Bu bağlamda öz yeterlik aşağıdakileri içerir:

1. İnsanın sorunları anlama, karar verme ve görevlerin tamamlanması için uygun yöntemleri seçme yeteneğine olan inancı,
2. İnsanın, belirli amaçlara ulaşılması ve ortaya çıkabilecek engellerin aşılması için gerekli olan hareket tarzlarını organize etme ve icra etme yeteneğine olan inancı,
3. Yeni sorunlarla baş edebilme ile ilgili bir güven duygusu,
4. Demokratik amaçlara ulaşmak için gerekli olduğu yargısına varılan eylemleri gerçekleştirme (güç ve yetki sahibi olanları karar ve eylemlerinin adaletsiz veya hakkaniyetsiz olduğunun değerlendirildiği durumlarda sorgulamak ve hesap vermelerini talep etmek de dâhil olmak üzere) ve demokratik katılımında bulunma konusunda bir güven duygusu,
5. Kendisinininkinden farklı kültürel bağlara sahip olarak algıladıklarıyla kültürlerarası diyaloga girme konusunda bir güven duygusu.

Belirsizliklere karşı tolerans

Belirsizliklere karşı tolerans, belirsiz olduğu ve birbiriyle çelişkili veya bağdaşmayan birden çok yoruma tabi olduğu algılanan nesne, olay ve durumlara karşı benimsenen bir tutumdur. Belirsizliklere karşı yüksek tolerans sahibi olanlar bu tür nesnelere, olayları ve durumları olumlu değerlendirirler, bunların doğalarında bulunan belirsizliği isteyerek kabul ederler, diğer insanların bakış açılarının kendi bakış

açıları kadar yeterli olabileceğini kabul etme konusunda isteklidirler ve belirsizlikle yapıcı bir biçimde başa çıkarlar. Bu sebeple de, “tolerans” sözcüğü burada, (belirsizliğe katlanıp tahammül etmek şeklindeki olumsuz anlamıyla değil) belirsizliği kabul etme ve kucaklama şeklindeki olumlu anlamıyla anlaşılmalıdır. Belirsizlik karşısında düşük toleransa sahip olanlar ise, net ve açık olmayan durumlar ve konular söz konusu olduğunda, bunlarla ilgili tek bir bakış açısını benimserler, aşına olmadıkları durumlar ve konular hakkında kapalı bir tutuma sahip olurlar ve dünya hakkında düşünürken sabit ve esnek olmayan kategoriler kullanırlar. O nedenle, mevcut bağlam içerisinde belirsizliklere karşı tolerans şunları içerir:

1. Herhangi bir durum veya konu hakkında birden çok bakış açısının ve yorumun var olduğunun anlaşılması ve kabul edilmesi,
2. İnsanın bir durumla ilgili kendi bakış açısının diğerlerinininkinden daha iyi olamayabileceğinin anlaşılması ve kabul edilmesi,
3. Karmaşıklığın, çelişkilerin ve belirsizliğin kabul edilmesi,
4. Hakkında sadece eksik veya kısmi bilgi bulunması hâlinde bile verilen görevleri üstlenmeye istekli olunması,
5. Belirsizliğe karşı müsamaha göstermeye ve bununla olumlu bir biçimde başa çıkmaya istekli olunması.

BECERİLER

Beceri, belirli bir amaca veya sonuca varmak üzere, karmaşık, iyi düzenlenmiş düşünce veya davranış örüntülerini uyarlayarak gerçekleştirme kapasitesidir.

Demokrasi kültürü için önemli olan sekiz beceri dizisi aşağıda verilmiştir.

Bağımsız öğrenme becerileri

Bağımsız öğrenme becerileri, bireylerin kendi öğrenmelerini kendi ihtiyaçlarına göre, kendi yönlendirmeleriyle ve kendi kendilerine düzenleyerek başkalarından herhangi bir yardım almadan gerçekleştirip düzenlemeleri ve değerlendirmeleri için gerekli olan becerilerdir. Bağımsız öğrenme becerileri, demokrasi kültürü için önemlidir; çünkü bireylerin, siyasi, toplumsal ve kültürel konularla ilgili bilgileri ve bu konuları nasıl ele alabileceklerini sadece çevrelerindeki kaynaklara dayanarak değil, aynı zamanda uzaklarındaki ve yakınlarındaki çeşitli pek çok kaynaktan yararlanarak öğrenmelerini sağlarlar. Bağımsız öğrenme becerileri aşağıdaki kabiliyetleri ve becerileri içerir:

1. Kendi öğrenme ihtiyaçlarını belirlemek; bu ihtiyaçlar, bilgi veya anlamadaki eksikliklerden, becerilerin iyi edinilmemiş olmasından veya mevcut tutum veya değerler sonucunda ortaya çıkan güçlüklerden kaynaklanabilir,
2. Bu ihtiyaçları gidermek için gerekli muhtemel bilgi, tavsiye veya rehberlik kaynaklarını belirlemek ve bunlara erişmek; bu kaynaklar arasında, kişisel deneyimler, diğer insanlarla etkileşim ve görüşmeler, insanın kendisinininkinden farklı kültür bağları olduğunu veya farklı görüşlere, fikirlere ve dünya görüşlerine sahip olduğunu algıladığı insanlarla yaşadığı deneyimler ve görsel medya, yazılı basın, yayın kuruluşları ve dijital medya kaynakları yer alabilir,

3. Çeşitli bilgi kaynaklarının, tavsiyelerin veya rehberlik bilgilerinin güvenilirliğini değerlendirmek ve bunları muhtemel bir yanlışlık veya çarpıtma açısından değerlendirmek ve mevcut kaynak yelpazesi içinden en uygun kaynakları seçmek;
4. En uygun öğrenme stratejilerini ve tekniklerini kullanmak veya en güvenilir kaynaklardan tavsiye veya rehberlik bilgilerini alıp benimsemek veya izlemek; mevcut bilgi, anlama, beceri, tutum veya değer dağarcığında gereğine göre düzenlemeler yapmak yoluyla bilgiyi işlemek ve öğrenmek,
5. Neyin öğrenildiği, ne kadar ilerleme kaydedildiği üzerinde düşünmek, kullanılan öğrenme stratejilerini değerlendirmek ve hâlâ öğrenilmesi gereken yeni bilgilerden ve edinilmesi gereken yeni öğrenme stratejilerinden sonuçlar çıkarmak.

Analitik ve eleştirel düşünme becerileri

Analitik ve eleştirel düşünme becerileri, birbiriyle bağlantılı birtakım becerileri içeren geniş ve karmaşık bir kümeden oluşur. Analitik düşünme becerileri herhangi bir materyali (örneğin, metinler, yorumlar, sorunlar, olaylar, deneyimler) sistematik ve mantıksal bir biçimde analiz etmek için gerekli olan becerilerdir. Bunlar aşağıdaki yetenekleri veya becerileri içerir:

1. Analiz edilen materyali sistematik bir biçimde öğelerine ayırıp bu öğeleri mantıklı bir biçimde düzenlemek,
2. Bu öğeleri hâlihazırda bilinenlerle karşılaştırıp aralarında bağlantılar kurarak ve farkları ve benzerlikleri tespit ederek her bir öğenin anlam(lar)ını tespit etmek ve yorumlamak,
3. Öğeleri birbirleriyle olan ilişkileri açısından incelemek ve aralarındaki (mantıksal, nedensel, zamansal) bağlantıları tespit etmek,
4. Öğeler arasındaki uyumsuzlukları, tutarsızlıkları ve farklılıkları tespit etmek,
5. Her bir öğe için muhtemel alternatif anlamları ve ilişkileri tespit etmek, bütünde eksik olabilecek yeni öğeler üretmek, bütün üzerindeki etkilerini belirlemek üzere öğeleri sistematik bir biçimde değiştirmek ve incelenen öğelerle ilgili yeni sentezler üretmek – diğer bir deyişle, yeni olasılıkları ve seçenekleri hayal edip keşfetmek,
6. Bütün ile ilgili mantıklı ve savunulabilir çıkarımlara ulaşabilmek için analizin sonuçlarını düzenli ve anlamlı bir biçimde bir araya getirmek.

Eleştirel düşünme becerileri herhangi türden bir materyali değerlendirmek ve bunlarla ilgili yargılarda bulunabilmek için gerekli olan becerilerdir. Bu çerçevede bu beceriler, aşağıdaki kabiliyet veya becerileri içerir:

1. İç tutarlılık temelinde ve mevcut kanıtlar ve deneyimler temelinde değerlendirmeler yapmak,
2. Analiz edilmekte olan materyallerin geçerli, doğru, kabul edilebilir, güvenilir, uygun, yararlı ve/veya ikna edici olup olmadığı hakkında yargıda bulunmak,
3. Materyallerin temel aldığı peşin hükümleri, varsayımları ve metinle ilgili veya ilişkimsel kuralları anlamak ve değerlendirmek,

4. Materyallerin sadece sözlük anlamıyla değil, aynı zamanda bu materyalleri oluşturanların temel güdüleri, niyetleri ve gündemleri dâhil olmak üzere daha geniş sözbilimsel anlamlarıyla da yakından ilgilenmek (siyasi iletişim söz konusu olduğunda propagandayı tespit edebilmek ve propagandanın ardında yatan güdüleri, niyetleri ve maksatları çözümleyebilmek de buna dâhildir),
5. Materyalleri, bunlarla ilgili değerlendirmeleri içeren yargılarda bulunabilmeye yardımcı olması amacıyla üretildikleri tarihsel bağlama oturtmak,
6. Söz konusu materyallerde mevcut olan seçeneklere, olanaklara ve çözümlere alternatif olabilecek farklı seçenek, olanak ve çözümler üretmek ve geliştirmek,
7. Mevcut seçeneklerin olumlu ve olumsuz yanlarını karşılaştırmak; buna maliyet-fayda analizi (hem kısa hem uzun dönem bakış açılarını dâhil ederek), kaynak analizi (her bir seçenek için gerekli olan kaynakların uygulamada mevcut olup olmadığını değerlendirmek) ve risk analizi (her bir seçenekle ilgili riskleri ve bunların nasıl yönetilebileceğini anlayıp değerlendirmek) de dâhildir,
8. Belirli bir yorumlama, çıkarım veya hareket tarzının lehine veya aleyhine mantıklı ve savunulabilir bir sav oluşturmak üzere, değerlendirme sürecinin sonuçlarını, açık ve belirlenebilir kıstaslara, ilkelere veya değerlere ve/veya inandırıcı kanıtlara dayalı olarak, düzenli ve anlamlı bir şekilde bir araya getirmek,
9. İnsanın kendi varsayımlarının ve ön yargılarının değerlendirme sürecini yanıltıcı hâle getirebileceğini ve insanın inanç ve yargılarının daima kendi kültürel bağlarına ve kültürel bakış açısına dayalı olduğunu kabul etmek.

Etkili analitik düşünme eleştirel düşünmeyi (yani analiz edilmekte olan materyalleri değerlendirmeyi) içerirken, etkili eleştirel düşünme de analitik düşünmeyi (yani ayrımlar yapma ve bağlantılar kurmayı) içerir. Bu nedenle, analitik ve eleştirel düşünme becerileri doğal olarak birbiriniyle bağlantılıdır.

Dinleme ve gözleme becerileri

Dinleme ve gözleme becerileri diğer insanların ne dediğini anlamak ve onların davranışlarından bir şeyler öğrenmek için gerekli olan becerilerdir. Diğer insanların ne dediğini anlamak için aktif dinleme yapılması gerekir; sadece ne söylendiğine değil, aynı zamanda tonlama, sesin tizliği, yüksekliği, hızı ve akıcılığı gibi unsurlara odaklanarak nasıl söylendiğine dikkat edilmeli, şahsın söyledikleriyle birlikte sergilediği beden dili, özellikle de göz hareketleri, yüz ifadeleri ve jestleri yakından izlenmelidir. Diğer insanların davranışlarının gözlem yoluyla incelenmesi de çeşitli sosyal ortamlarda ve kültürel bağlamlarda en uygun ve etkili davranışlarla ilgili önemli bir bilgi kaynağı olabilir ve öğrencilere, bu bilgileri muhafaza ederek söz konusu davranışları iyice öğrenmede ve ileride benzer durumlarda tekrarlamada yardımcı olabilir. Bu kapsamda, dinleme ve gözleme becerileri şunları içerir:

1. Sadece söylenene değil, nasıl söylendiğine ve konuşmacının beden diline dikkat etmek,
2. Sözel ve sözel olmayan mesajlar arasındaki muhtemel tutarsızlıklara dikkat etmek,

3. İnce anlamsal ayrıntılara dikkat ederek kısmen söylenebileceklerle ve hatta söylenmeden geçilenlere de dikkat etmek,
4. Neyin söylendiğine ve hangi sosyal bağlamda söylendiğine dikkat etmek,
5. Diğer insanların davranışlarını yakından izlemek ve özellikle de kendisinden farklı kültürel bağları olduğunu algıladığı insanların davranışlarına dikkat ederek bu davranışlarla ilgili bilgileri zihinde tutmak,
6. Özellikle de kendisinden farklı kültürel bağları olduğunu algıladığı insanların aynı durumlara nasıl benzer ve farklı tepkiler verdiklerine yakından dikkat etmek.

Empati

Empati; diğer insanların düşünceleri, inanışları ve duygularıyla ilişki kurabilmek, bunları anlamak ve dünyayı diğer insanların bakış açısından görmek için gerekli beceriler kümesidir. Empati insanın kendi psikolojik referans çerçevesinden çıkma (yani insanın kendi bakış açısının merkezinden uzaklaşması) ve başka bir insanın psikolojik referans çerçevesini yaratıcı bir biçimde tahmin etme ve anlama yeteneğidir. Bu beceri, diğer insanların kültürel bağlarını, dünya görüşlerini, inanışlarını, ilgi alanlarını, duygularını, arzularını ve ihtiyaçlarını hayal edebilmek açısından temel bir beceridir. Birbirinden ayırt edilebilir birkaç empati türü mevcuttur. Bunlar aşağıdakileri içermektedir:

1. Bilişsel bakış açısı alma: Diğer insanların algılarını, düşüncelerini ve inanışlarını idrak etme ve anlama kabiliyeti,
2. Duygusal bakış açısı alma: Diğer insanların duygularını, hislerini ve ihtiyaçlarını idrak etme ve anlama kabiliyeti,
3. Duygudaşlık (bazen “şefkatli empati” veya “empatik endişe” olarak da adlandırılmaktadır): Diğer insanların bilişsel veya duygusal durum veya hâline veya maddi durumlarına ve koşullarına dayalı merhamet ve kaygı hissi yaşama kabiliyeti.¹⁰

Esneklik ve uyum yeteneği

Esneklik ve uyum yeteneği, insanın yeni bağlamların ve durumların getirdiği güçlüklerle, gerekliliklerle ve fırsatlara etkili ve uygun bir biçimde karşılık verebilmesi ve

10. Empatinin mevcut modelde bir beceri olarak yer aldığına dikkat ediniz. “Empati” terimi, kuşkusuz, günlük söylemde pek çok değişik biçimde kullanılmaktadır. Örneğin, bu terim bazen insanın bir başka insanın hissettiği duygu ile aynı duyguyu hissettiği durumlar için kullanılmaktadır (bir insanın, diğer insanın neşesini, paniğini, korkusunu “kapıp” paylaştığı, “duygu bulaşması” olarak sözü edilen durum), bazen diğer insanla duygusal bir bağlantı veya özdeşleşme için (örneğin: “Kitabın baş kahramanıyla fazlasıyla empati kurdum”) ve bazen de, diğer insan için duygudaşlıktan kaynaklanan bir merhamet veya kaygıdan söz ederken (örneğin: “Bu durumunla ilgili olarak seninle empati kuruyorum”) kullanılmaktadır. “Empati” sözcüğü bazen, insanın diğer insana karşı duyduğu çok daha geniş bir tepkiler kümesi için de kullanılır. Burada diğer insana yönelik açıklık, saygı, bilişsel ve duygusal etkileşim ve duygu dolu bağlantı hisleri birbirine karışmıştır. Mevcut modelde ise, “empati” terimi daha belirli ve odaklı bir biçimde, diğer insanın düşünce, inanış ve duygularıyla ilişki kurmak ve bunları anlamak için gerekli olan becerileri anlatmak için kullanılmaktadır ve bir demokrasi kültürüne katılım için bu beceri kümesi hayati öneme sahiptir. Söz konusu tanım, bazı durumlarda empati, açıklık ve saygının birlikte bir yetkinlikler veya kabiliyetler bütünü olarak, eş zamanlı bir biçimde harekete geçirilmesi ve uygulamaya konması olasılığını da ihtimal dışı bırakmamaktadır.

düşüncelerini, duygularını veya davranışlarını ilkesel bir biçimde yeni bağlamlara ve durumlara göre uyarlaması için gerekli olan becerilerdir. Esneklik ve uyum yeteneği, bireylerin yeni durumlara ve değişikliklere ve diğer insanların sosyal veya kültürel beklentilerine, iletişim tarzlarına ve iletişim davranışlarına olumlu bir biçimde uyum sağlamalarına olanak sağlar. Esneklik ve uyum yeteneği, aynı zamanda, bireylere yeni ve beklenmedik durumlara, deneyimlere, karşılaşmalara ve bilgilere göre kendi düşünce, duygu veya davranış örüntülerini düzenleme imkânı sağlar. Böyle tanımlandığında esneklik ve uyum, davranışların kişisel menfaat veya kazanç sağlamaya yönelik olarak, ilkesiz veya fırsatçı bir biçimde uyarlanmasından ayrı tutulmalıdır. Esneklik ve uyum, aynı zamanda, dışarıdan gelen baskılarla yapılan bir uyumdan da ayrı tutulmalıdır.¹¹ Bu kapsamda, esneklik ve uyum yeteneği aşağıdaki beceri ve yetenekleri içerir:

1. Değişen şartlar nedeniyle alışılageldiği düşünce tarzını değiştirmek veya kültürel ipuçları karşısında geçici olarak farklı bir bilişsel bakış açısına yönelmek,
2. Yeni bilgiler ve/veya makul deliller ışığında kendi görüşlerini gözden geçirmek,
3. Diğer insanlarla daha etkili ve uygun iletişim ve iş birliği sağlamak için kendi duygularını ve hislerini kontrol etmek ve düzenlemek,
4. Kendisinden farklı kültürel bağları olduğunu düşündüğü insanlarla bir araya gelme ve etkileşime girme ile ilgili endişelerini, kaygılarını ve güvensizliklerini aşmak,
5. Kendi grubuyla geçmişe uzanan çatışmalar yaşamış bir grubun üyelerine karşı olumsuz duygularını düzenlemek ve azaltmak,
6. Mevcut kültürel ortama göre kendi davranışlarını sosyal bakımdan uygun düşecek şekilde uyarlamak,
7. Farklı iletişim tarzlarına ve davranışlarına uyum göstermek ve diğer insanların kültür normlarını ihlal etmekten kaçınmak ve bu insanlarla onların anlayabileceği vasıtalarla iletişim kurmak üzere uygun iletişim tarzlarına ve davranışlarına geçiş yapmak.

Dil, iletişim ve çok dillilik becerileri¹²

Dil, iletişim ve çok dillilik becerileri, diğer insanlarla etkili ve uygun bir biçimde iletişim kurmak için gerekli olan becerilerdir. Bunlar arasında, diğerlerinin yanı sıra, aşağıdaki beceriler yer alır:¹³

11. Örneğin, kültürel azınlıkların çoğunluk kültürü tarafından zorla asimile edilmesi asla hoş görülmemelidir. Bütün bireyler kendi kültürel bağlarını, inanışlarını ve yaşam tarzlarını seçebilme konusunda temel bir insan hakkına sahiptirler (8 numaralı dipnota bakınız).
12. Bu belgede dil sözcüğü hangi boyutta kullanıldığına bakılmaksızın, ister dil olarak kabul edilsin ister tanınan dillerin bir türü olarak görülsün, tüm dil sistemleri anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. O nedenle, bu bağlamda “sözel” ve “sözel olmayan” iletişim sırasıyla, “dil yoluyla yapılan iletişim” ve “dil dışındaki vasıtalarla yapılan iletişim” olarak anlaşılmalıdır.
13. Elbette, etkili ve uygun iletişim için öncelikle dil becerileri (konuşarak ve yazarak cümleler ve ifadeler üretmek üzere) ve toplumsal dilbilim becerileri (uygun iletişim âdetlerini kullanarak daha uzun, tutarlı ifadeler üretmek ve belirli iletişimsel amaçlar doğrultusunda sözlü söylemler ve yazılı metinler üretmek) gereklidir. Ancak, bu beceriler buradaki mevcut bağlamda genel beceriler

1. Çok çeşitli durumlarda açık ve net bir biçimde iletişim kurabilme yeteneği: Buna insanın inanışlarını, görüşlerini, ilgi alanlarını ve ihtiyaçlarını açıklamak, düşünceleri izah edip açıklığa kavuşturmak, savunmak, desteklemek, görüş ileri sürmek, akıl yürütmek, tartışmak, münazara etmek, ikna etmek ve müzakere etmek de dâhildir,
2. Başka bir dili anlamak için birden fazla dil veya dil türü kullanarak veya ortak bir dil veya *lingua franca* (farklı dillere sahip topluluklar arasında kullanılan ortak dil) kullanarak kültürlerarası durumların gerektirdiği iletişim koşullarını yerine getirme yeteneği,
3. Güç eşitsizliği nedeniyle kişinin dezavantajlı olduğu durumlarda bile kendini güvenle ve saldırgan olmaksızın ifade edebilmesi ve başka bir kişiyle ortaya çıkan temel bir görüş ayrılığını o insanın onuruna ve haklarına saygı göstermek suretiyle ifade edebilme yeteneği,
4. Diğer sosyal gruplarca ve bu grupların kültürlerince kullanılan farklı ifade biçimlerini ve farklı iletişim âdetlerini (sözel ve sözel olmayan) tanıyabilme yeteneği,
5. Muhatabına ve hâkim kültürel ortama uygun olan iletişim yöntemleri (hem sözel hem de sözel olmayan) kullanabilecek şekilde iletişim davranışını değiştirebilme ve düzenleyebilme yeteneği,
6. Başka bir kişinin ifade ettiği anlamların net olmaması veya sözel ve sözel olmayan mesajları arasında tutarsızlıklar tespit edilmesi hâlinde uygun ve duyarlı bir biçimde açıklama sağlayıcı sorular sorma yeteneği,
7. Karşısındaki insanın sözlerini tekrarlamasını veya yeniden ifade etmesini veya düşüncesini bir daha açıklamasını talep ederek veya kendi iletişiminin yanlış anlaşılması hâlinde ifadelerini yeniden düzenleyerek veya sadeleştirerek iletişim kopukluklarını yönetebilme yeteneği,
8. Yazılı ve sözlü tercüme ve açıklama yapma becerileri dâhil olmak üzere, kültürlerarası paylaşımlarda bir dil arabulucusu görevi görebilmek ve diğer insanlara kendininkinden farklı kültürel bağlara sahip olduğunu algıladıkları kişilerin veya şeylerin özelliklerini anlamalarında ve kabul etmelerinde yardımcı olarak kültürlerarası bir aracı görevi görebilmek.

İş birliği becerileri

İş birliği becerileri diğer insanlarla paylaşılan faaliyetlere, görevlere ve girişimlere başarılı bir biçimde katılmak için gerekli olan becerilerdir. Bu beceriler arasında aşağıdaki yetenekler ve beceriler yer almaktadır:

1. Grup ortamlarında görüş ve düşünceleri açıklamak ve diğer grup üyelerini böyle ortamlarda görüş ve düşüncelerini açıklamaya teşvik etmek,
2. Grup içinde görüş birliği ve uzlaşma sağlamak,
3. Karşılıklı ve koordineli bir biçimde diğerleriyle birlikte harekete geçmek,

---

olarak kabul edildiklerinden modele dâhil edilmemişlerdir. Bu özel becerilerle ilgili daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyen okuyucular, bu becerilerin daha ayrıntılı bir biçimde ele alındığı Diller için Avrupa Ortak Referans Çerçevesi (Avrupa Konseyi, 2001) adlı belgeye başvurmalıdırlar.

4. Grup amaçlarını tespit etmek ve belirlemek,
5. Grubun amaçlarına ulaşmaya çalışmak ve bu amaçlara ulaşmak üzere kendi davranışlarında gerekli değişiklikleri yapmak,
6. Bütün grup üyelerinin yeteneklerini ve güçlü yanlarını değerlendirmek ve diğer grup üyelerine de gelişme göstermeleri gereken veya gelişme göstermek istedikleri alanlarda gelişmelerine yardımcı olmak,
7. Diğer grup üyelerini, grup amaçlarına ulaşmada birbirleriyle iş birliği yapmaya ve yardımcı olmaya teşvik ve motive etmek,
8. Uygun durumlarda diğer bireylere çalışmalarında yardımcı olmak,
9. Grupla anlamlı ve yararlı bilgileri, deneyimleri veya uzmanlık bilgilerini paylaşmak ve diğer grup üyelerini de bunu yapmaya ikna etmek,
10. Kişinin kendisinde ve diğer kişilerde çatışmaya ilişkin duygusal belirtileri tespit etmesi de dâhil olmak üzere, grup ortamlarında çatışmanın farkına varması ve barışçıl yollardan ve diyalogdan yararlanarak uygun şekilde karşılık vermesi.

Çatışma çözme becerileri

Çatışma çözme becerileri, çatışmaların barışçıl bir biçimde ele alınması, yönetilmesi ve çözüme kavuşturulması için gerekli olan becerilerdir. Bu beceriler aşağıdaki yetenekleri veya becerileri içermektedir:

1. Saldırganlığı ve olumsuzluğu azaltmak veya önlemek ve insanların misillemeden korkmaksızın farklı görüşlerini serbestçe ifade edebilecekleri tarafsız bir ortam yaratmak,
2. Çatışan taraflar arasında hassasiyeti, karşılıklı anlayışı ve güveni teşvik etmek ve artırmak,
3. Çatışan taraflar arasında güç ve/veya statü farkları olduğunu teşhis etmek ve bu farkların taraflar arasındaki iletişime muhtemel etkisini azaltacak adımlar atmak,
4. Duyguları etkili bir biçimde yönetmek ve düzenlemek; kendinde ve diğer insanlarda altta yatan temel duygusal ve güdüsel durumları yorumlamak ve kendindeki ve diğer insanlardaki duygusal stres, endişe ve güvensizlik durumlarıyla baş edebilmek,
5. Çatışmalarda yer alan tarafların farklı bakış açılarını dinlemek ve anlamak,
6. Çatışmalarda yer alan tarafların farklı bakış açılarını ifade edebilmek ve özetleyebilmek,
7. Çatışan tarafların sahip oldukları yanlış algılara karşı çıkmak veya bunları azaltmak,
8. Çatışan tarafların diğer insanlar tarafından benimsenmiş bakış açıları üzerinde düşünmelerine imkân sağlamak için, bazen bir süre sessizliğe, sakinleşmeye veya hareketsiz bir döneme ihtiyaç olduğunu anlamak ve kabul etmek,
9. Çatışmaların nedenlerini ve diğer yönlerini tespit etmek, analiz etmek, ilişkilendirmek ve belirli bağlamlara oturtmak,

10. Çatışan taraflar arasında anlaşma sağlanabilecek ortak zemini tespit etmek, çatışmaları çözüme kavuşturacak seçenekleri belirlemek ve muhtemel uzlaşma veya çözüm yollarını geliştirmek,
11. Diğer insanlara, mevcut seçenekleri daha iyi anlamalarını sağlayarak, çatışmalara çözüm bulmalarında yardımcı olmak,
12. İlgili taraflara, çatışmaya en iyi ve kabul edilebilir çözüm üzerinde anlaşmalarında yardımcı olmak ve yol göstermek.

BİLGİ VE ELEŞTİREL ANLAYIŞ

Bilgi bir insanın sahip olduğu veriler bütünü, anlayış ise anlamların kavranması ve bilincine varılmasıdır. Anlaşılmakta ve değerlendirilmekte olan şeyin üzerinde aktif bir biçimde düşünmeyi ve eleştirel bir biçimde değerlendirmede bulunmayı (kendiliğinden, alışkanlık gereği düşünmeksizin yapılan yorumdan farklı olarak) sağlamak üzere demokratik süreçler ve kültürlerarası diyalog bağlamında anlamların kavranması ve bilincinde olunması ihtiyacını vurgulamak için “eleştirel anlayış” terimi kullanılmaktadır.

Demokrasi kültürü için gerekli olan bilgi ve eleştirel anlayış biçimleri aşağıda üç küme altında ele alınmıştır.

Kişinin kendisiyle ilgili bilgisi ve eleştirel anlayışı

Demokrasi kültürüne etkili ve uygun biçimde katılım için kişinin kendisiyle ilgili farkındalığı ve kendisini anlaması hayati önem taşır. Kişinin kendisiyle ilgili bilgi ve eleştirel anlayışının, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere birçok farklı yönü vardır:

1. İnsanın kendi kültür bağlarıyla ilgili bilgi ve anlayışı,
2. İnsanın dünya ile ilgili bakış açısına ve bu bakış açısının bilişsel, duygusal ve güdüsel yönleri ve yanlılığıyla ilgili bilgi ve anlayışı,
3. İnsanın dünyaya bakış açısının altında yatan varsayımlar ve ön yargılarla ilgili bilgi ve anlayış,
4. İnsanın dünyaya ilişkin bakış açısının, varsayımlarının ve ön kabullerinin kendi kültürel bağlarına ve deneyimlerine nasıl bağlı ve bağımlı olduğuna ve bunun da algılarını, yargılarını ve diğer insanlara tepkilerini nasıl etkilediğine ilişkin anlayışı,
5. Özellikle de diğer insanlarla iletişim ve iş birliği bağlamında insanın kendi duygu, his ve motivasyonlarına ilişkin farkındalığı,
6. İnsanın kendi yetkinliğinin ve uzmanlığının sınırlarına ilişkin bilgi ve anlayışı.

Dil ve iletişime ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış

Dil ve iletişimle ilgili bilgi ve eleştirel anlayışın, aşağıdakiler dâhil olmak üzere, pek çok farklı yönü vardır:

1. İnsanın kullandığı dilde/dillerde işlerliği olan, sosyal bakımdan uygun, sözel ve sözel olmayan iletişim yöntemleriyle ilgili bilgiler,

2. Farklı kültürel bağlara sahip insanların, kişinin kendisiyle aynı dili kullanıyor olsalar dahi, farklı, ancak onların bakış açısından anlamlı olan, sözel ve sözel olmayan iletişim yöntemlerini izleyebileceklerinin anlaşılması,
3. Farklı kültürel bağları olanların, kurulan iletişimin anlamını farklı biçimlerde algılayabileceğinin anlaşılması,
4. Herhangi bir dilde, birden çok konuşma biçimi ve aynı dili farklı şekillerde kullanma yöntemleri olduğunun anlaşılması,
5. Bir dilin kullanımının, o dilin yerleşik bulunduğu kültürde dolaşımda olan bilgi, anlam ve kimliklerin bir taşıyıcısı olarak kültürel bir uygulama olduğunun anlaşılması,
6. Dillerin, o kültürde paylaşılan düşünceleri özgün bir biçimde ifade edebileceğinin ve başka bir dil vasıtasıyla aktarımı güç olabilecek özgün fikirleri ifade edebileceğinin anlaşılması,
7. Farklı iletişim tarzlarının diğer insanlar üzerindeki sosyal etkilerinin anlaşılması; farklı iletişim tarzlarının çakışabileceğinin, hatta iletişimi sekteye uğratabileceğinin anlaşılması,
8. İnsanın kendi varsayımlarının, peşin hükümlerinin, algılarının, inanışlarının ve yargılarının konuştuğu dille/dillerle ilişkisini anlaması.

Dünyaya ilişkin (siyaset, hukuk, insan hakları, kültür, kültürler, dinler, tarih, medya, ekonomiler, çevre ve sürdürülebilirlik dâhil olmak üzere) bilgi ve eleştirel anlayış

Dünyaya ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış aşağıdakilerin tamamı da dâhil olmak üzere, çeşitli alanlarda geniş ve karmaşık bir bilgi ve anlayış yelpazesini kapsamaktadır.

(a) Siyaset ve hukuka ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış:

1. Demokrasi, özgürlük, adalet, eşitlik, vatandaşlık, hak ve sorumluluklar, yasa ve yönetmeliklerin gerekliliği ve hukukun üstünlüğü dâhil olmak üzere, siyasi ve yasal kavramlarla ilgili bilgi ve anlayış,
2. Siyasi partilerin görevleri, seçim süreçleri ve oy verme dâhil olmak üzere, demokratik süreçlere ve demokratik kurumların nasıl çalıştığına dair bilgi ve anlayış,
3. Sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının oynayabileceği rol de dâhil olmak üzere, vatandaşların siyasi tartışmalara ve karar verme süreçlerine ne şekilde katılabilecekleri ve politikaları ve toplumu ne şekilde etkileyebilecekleri konusunda bilgi ve anlayış,
4. Demokratik toplumlarda güç ve iktidar ilişkilerine, siyasi anlaşmazlıklara ve görüş ayrılıklarına dair ve bu anlaşmazlık ve çatışmaların barış yoluyla nasıl çözüme kavuşturulabileceğine dair bilgi ve anlayış,
5. Güncel konulara, dönemin sosyal ve siyasi sorunlarına ve diğer insanların siyasi görüşlerine dair bilgi ve anlayış,
6. Günümüzde demokrasiye yönelik var olan tehditlere ilişkin bilgi ve anlayış.

(b) İnsan haklarına ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış:

1. İnsan haklarının bütün insanların doğasında olan insan onurunu temel aldığına dair bilgi ve anlayış,
2. İnsan haklarının evrensel, devredilemez ve bölünemez olduğuna ve herkesin, sadece insan haklarına değil, aynı zamanda milli köken, etnik köken, ırk, din, dil, yaş, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, siyasi görüş, doğum yeri, sosyal köken, mülkiyet, engellilik, cinsel yönelim veya diğer statüsüne bakılmaksızın, diğer insanların haklarına saygı gösterme sorumluluğunu taşıdığına dair bilgi ve anlayış,
3. Devletlerin ve hükümetlerin insan haklarıyla ilgili yükümlülüklerine dair bilgi ve anlayış,
4. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi dâhil olmak üzere, insan haklarının tarihsel süreçle ilgili bilgi ve anlayış,
5. İnsan hakları, demokrasi, özgürlük, adalet, barış ve güvenlik arasındaki ilişkiye dair bilgi ve anlayış,
6. Farklı toplumlarda ve kültürlerde insan haklarının farklı biçimlerde yorumlanabileceği ve yaşanabileceği, ancak bu muhtemel değişikliklerin kültürel bağlamdan bağımsız olarak, insan hakları konusunda asgari standartları belirleyen ve üzerinde görüş birliği sağlanmış uluslararası yasal belgelerce belirli bir çerçeveye oturtulduğuna dair bilgi ve anlayış,
7. İnsan hakları ilkelerinin pratikte belirli durumlarda nasıl uygulandığına, insan hakları ihlallerinin nasıl meydana gelebileceğine, insan hakları ihlallerinin nasıl ele alınabileceğine ve insan hakları arasındaki muhtemel çelişkilerin nasıl çözümü kavuşturulabileceğine ilişkin bilgi ve anlayış,
8. Günümüzde dünyada var olan önemli insan hakları sorunlarıyla ilgili bilgi ve anlayış.

(c) Kültüre ve kültürlere ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış:

1. İnsanların kültürel bağlarının dünya görüşlerini, ön yargılarını, algılarını, değerlerini, davranışlarını ve diğer insanlarla etkileşimlerini nasıl etkilediğine dair bilgi ve anlayış,
2. Bütün kültürel grupların kendi içlerinde değişken ve heterojen olduğu, doğalarında sabit ve değişmeyen özellikler olmadığı, geleneksel kültürel anlamlara karşı çıkan ve sorgulayan bireyler içerdiği ve kültürel grupların sürekli bir evrim ve değişim içinde olduğuna dair bilgi ve anlayış,
3. Kültür grupları içindeki ve bunların birbiri arasındaki güç yapılarının, ayrımcı uygulamaların ve kurumsal engellerin, güçsüzleştirilmiş insanların önündeki fırsatları nasıl kısıtladığına dair bilgi ve anlayış,
4. Belirli kültürel bağlara sahip insanlarca, özellikle de kişinin etkileşim ve iletişim kurduğu ve kendisinininkinden farklı kültürel bağlara sahip olarak algıladığı insanlarca kullanılacak belirli inanış, değer, norm, uygulama, söylem ve ürünlerle ilgili bilgi ve anlayış.

(d) Dinlere ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış:

1. Belirli dinî geleneklerin tarihinin temel yönlerine, belirli dinî geleneklerin temel metin ve ilkelerine ve farklı dinî gelenekler arasında var olan ortak özelliklere ve farklılıklara ilişkin bilgi ve anlayış,
2. Dinî semboller, dinî törenler ve dilin dinî kullanımına ilişkin bilgi ve anlayış,
3. Belirli dinlerin gereklerini yerine getiren bireylerin inanış, değer, âdet ve deneyimlerinin temel özelliklerine dair bilgi ve anlayış,
4. İnsanların dinleri öznel olarak deneyimleyişinin ve ifade edişinin, söz konusu dinlerin standart kitaplarında belirtilenlerden çeşitli bakımlardan farklı olabileceğinin anlaşılması,
5. Dinlerin kendi içerisinde inanış ve uygulamalar bakımından çeşitlilik içerdiğine dair bilgi ve anlayış,
6. Bütün dinî grupların içinde geleneksel dinî anlamları sorgulayan ve bunlara karşı çıkan bireylerin olduğu ve dinî grupların değişmeyen, sabit özellikleri olmadığı ve sürekli bir evrim ve değişim içinde olduklarına dair bilgi ve anlayış.

(e) Tarihe ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış:

1. Tarihin değişkenlik özelliğine ve geçmişle ilgili yorumların zaman içinde ve kültürden kültüre nasıl değiştiğine dair bilgi ve anlayış,
2. Çağdaş dünyaya şekil veren tarihsel güç ve unsurlar hakkında farklı bakış açılarına dayanan çeşitli anlatılara dair bilgi ve anlayış,
3. Gerçeklerin nasıl seçildiği ve inşa edildiği ve tarihsel anlatıların, açıklamaların ve savların üretiminde nasıl kanıt hâline geldikleri konusu başta olmak üzere, tarihsel araştırma sürecinin anlaşılması,
4. Ötekileştirilmiş grupların (örneğin, azınlık kültürleri ve kadınlar) katkıları çoğu kez standart tarih anlatımlarının dışında bırakıldığından, tarihle ilgili alternatif bilgi kaynaklarına erişim ihtiyacının anlaşılması,
5. Tarihin nasıl çoğunlukla etnik merkezli bir bakış açısından sunulup öğretildiğine dair bilgi ve anlayış,
6. Demokrasi ve vatandaşlık kavramlarının farklı kültürlerde zaman içinde nasıl geliştiğine dair bilgi ve anlayış,
7. Kalıp yargıların, nasıl insanları bireysellik ve çeşitlilikten mahrum bırakma ve insan haklarını baltalamada kullanılan bir ayrımcılık türü olduğuna ve bazı hâllerde insanlığa karşı işlenen suçlara yol açtığına dair bilgi ve anlayış,
8. Geçmiş içinde bulunduğumuz zamanın ışığında, geleceğe dönük bir biçimde anlayıp yorumlamak ve geçmişin çağdaş dünya ile ilgili kaygı ve sorunlar açısından anlamını kavramak.

(f) Medyaya ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış:

1. Kitlelere yayın yapan medya kuruluşlarının bilgiyi, kamuya sunmadan önce geçirdikleri seçme, yorumlama ve düzenleme süreçlerine ilişkin bilgi ve anlayış,

2. Kitle iletişiminin, üreticilerin ve tüketicilerin de yer aldığı bir meta olduğu konusunda ve içerik, görüntü, mesaj ve reklam üreticilerinin kitle haberleşme araçlarına yönelik muhtemel gaye, niyet ve maksatlarıyla ilgili bilgi ve anlayış,
3. Dijital medyayla, dijital medya içeriğinin, görüntülerinin, mesajlarının ve reklamlarının nasıl üretildiğiyle ve bunları üretip çoğaltanların olası neden, niyet ve maksatlarıyla ilgili bilgi ve anlayış,
4. Kitlesel medya ve dijital medya içeriğinin bireylerin yargıları ve davranışları üzerinde yaratabileceği etkilere dair bilgi ve anlayış,
5. Kitlesel medyadaki ve dijital medyadaki siyasi mesajların, propagandaların ve nefret söylemlerinin nasıl üretildiğine ve bu iletişim türlerinin nasıl teşhis edilebileceğine ve bireylerin kendilerini bu tür iletişimin etkilerine karşı nasıl koruyabileceklerine dair bilgi ve anlayış.

(g) Ekonomilere, çevreye ve sürdürülebilirliğe ilişkin bilgi ve eleştirel bir anlayış:

1. İstihdam, kazanç, kâr, vergilendirme ve devlet harcamaları arasındaki ilişkiler de dâhil olmak üzere, ekonomilerin ve ekonomik ve mali süreçlerin toplumların işleyişini etkilemesiyle ilgili bilgi ve anlayış,
2. Gelir ve gider arasındaki ilişkiye, borcun mahiyeti ve yarattığı sonuçlara, borçlanmanın gerçek maliyetine ve ödeme gücünü aşan borçlarla ilgili risklere dair bilgi ve anlayış,
3. Küresel toplumun ekonomik açıdan birbirine bağlı oluşuna ve kişisel tüketim tercihlerinin ve örüntülerinin dünyanın diğer bölgeleri üzerinde yaratacağı etkilere dair bilgi ve anlayış,
4. Doğal çevreye, doğal çevreye etki edebilen unsurlara, çevreye verilen hasarla ilgili risklere, mevcut çevresel sorunlara ve sorumlu tüketim ve çevresel koruma ve sürdürülebilirliğe dair bilgi ve anlayış,
5. Özellikle küresel bakış açısından ekonomik, sosyal, siyasi ve çevresel süreçler arasındaki bağlantılarla ilgili bilgi ve anlayış,
6. Küreselleşmeyle ilgili etik sorunlara dair bilgi ve anlayış.

Yetkinlikler Kümesi Kavramına Yeniden Bakış

Daha önce de ifade edildiği gibi, bu Çerçeve'ye göre bu 20 yetkinlik oldukça nadir durumlarda birbirinden bağımsız olarak uygulamaya konur. Yetkin davranış daha çok, bütün bir yetkinlikler kümesinin dinamik ve organize bir şekilde eşzamanlı ve sıralı olarak etkinleştirilmesini ve uygulanmasını içerir; bu da bireyin, belirli bir durumun sunduğu özel gerekliliklere ve zorluklara etkili ve uygun bir şekilde uyum göstermesini sağlar. Belirli bir küme içerisindeki yetkinlikler; değer, tutum, beceri, bilgi ve eleştirel anlayış unsurlarının tamamını kapsayan bütün bir yelpazeden değişken bir şekilde çekilir. Bu, Çerçeve'nin kullanıcılarının, yeni bir öğretim programı tasarlarken bu dört yetkinlik grubunun hepsini dikkate alması gerektiği anlamına gelmektedir.

20 yetkinliğin tamamının öğretim programlarına dâhil edilememesi durumu söz konusu olabilir. Bu durum, eğitimcilerin elinde bulunan maddi kaynaklardaki sınırlamalardan veya zaman kısıtlılığından kaynaklanabilir. Bunun dışında, bazı yetkinlikleri diğerlerinden daha öncelikli olarak belirleyen politika yönelimleri veya belirli bir yetkinliğin eğitim aracılığıyla hedef alınmasının kabul edilebilir olmadığını ima eden daha genel siyasi veya kültürel kaygılar mevcut olabilir.

Bir öğretim programından belirli yetkinliklerin çıkarılması kararının alınması hâlinde Çerçeve'nin kullanıcılarının şu iki hususu akılda bulundurması gerekir: Birincisi, yetkin davranışın bireyin bütün bir yetkinlikler kümesinden yararlanmasını gerektirmesi nedeniyle, eğer birey bütün yetkinlikler yelpazesıyla donatılmamışsa, yetkin bir şekilde karşılık veremeyeceği durumların olması kaçınılmaz olacaktır. Çerçeve'nin kullanıcıları, belirli yetkinlikleri öğretim programlarına dâhil etmemenin sonuçlarını karar alma sürecinde dikkate almalıdırlar.

İkincisi, belirli yetkinliklerin Çerçeve'den çıkarılmasının, Çerçeve'nin demokrasiyi, insan haklarını ve kültürlerarası diyalogu teşvik etmek ve korumak şeklindeki genel gerekçesini zayıflatıp zayıflatmayacağını da dikkate almalıdır. Örneğin, tüm değerlerin çıkarılması öğrencilere demokratik yetkinliğin değil, daha önce de belirtildiği gibi, demokratik olmayan siyasi rejimlerin hizmetinde de kullanılabilir olan daha genel bir siyasi yetkinliğin kazandırılacağı anlamına gelecektir (diğer bir ifadeyle, öğretim programlarından değerlerin çıkarılması, bilgi ve becerilerin tarafsız kılınacağı anlamına gelmez). Başka bir örnek vermek gerekirse, sadece beceri, bilgi ve eleştirel anlayışa odaklanıp tüm değer ve tutumların çıkarılması da öğrencilerin ilgili beceri, bilgi ve eleştirel anlayışla donatılırken bunları pratikte kullanmaya yönelik eğilim veya yatkınlıklarının az olacağı anlamına gelir; çünkü insanlara becerilerini, bilgilerini ve eleştirel anlayışlarını kullanma yatkınlığı kazandıran şey tam olarak değerler ve tutumlardır.

Kısacası, bir öğretim programından belirli yetkinlikler çıkarılırken büyük özen gösterilmelidir. Bu tür kararlar, kapsamlı bir inceleme ışığında ve söz konusu yetkinliklerin çıkarılmasının muhtemel sonuçları değerlendirilerek alınmalıdır.

7. Bölüm

Tanımlayıcılar: Kullanım Şekli ve Amaçları

Yetkinlik Tanımlayıcılarına Olan İhtiyaç

Demokratik kültür; yetkinlik modeli kapsamında açıklanan değerlere, tutumlara, becerilere, bilgi ve eleştirel anlayışa sahip vatandaşlara dayanır. Öğrencilerde DK-Y'nin geliştirilmesini sağlamada oldukça önemli olan iki unsur vardır:

1. Öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarını ve geliştirilmesi gereken alanları tespit etmek amacıyla her bir yetkinlik bakımından yeterli düzeyini değerlendirme imkânı ve
2. Eğitimcilerin resmî ve gayriresmî ortamlarda eğitsel uygulamalarını tasarlamalarına, uygulamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olacak referanslar.

Bu ihtiyaçları karşılamak için Çerçeve, yetkinlik modelindeki 20 yetkinliğin her biri için tanımlayıcılar sunmaktadır. Bu tanımlayıcılar; yetkinliklere işlerlik kazandırma-ya yardımcı olmakta ve öğretim programı planlama, öğretme, öğrenme ve değerlendirme açısından önemli ve yararlı araçlar sunmaktadır. Yetkinlik tanımlayıcıları, kişinin bir yetkinlik bakımından belirli bir yeterli düzeyine ulaştığını gösteren gözlemlenebilir davranışların tanımlandığı ifadelerden oluşmaktadır. Tanımlayıcıların öğretim programı planlama, öğretme, öğrenme ve değerlendirme açısından anlam kazanması için öğrenme çıktıları dili kullanılarak formüle edilmeleri gerekir.

Tanımlayıcıların Geliştirilme Süreci

Çerçeve kapsamında tanımlayıcılar oluşturulurken aşağıdaki ölçütler kullanılmıştır:

- ▶ **Sözcük kullanımı:** Tanımlayıcılar, belirsizlik içermeyen bir fiille son bulacak ve bir öğrenim kazanımıyla bağlantılı gözlemlenebilir bir davranışı tanımlayacak şekilde, öğrenme çıktıları dili kullanılarak tasarlanmıştır.
- ▶ **Kısalık:** Tanımlayıcılar, tercihen 25 sözcüğü geçmeyecek şekilde kısa olarak hazırlanmıştır.
- ▶ **Olumluluk:** Her bir tanımlayıcıda söz konusu kabiliyet, olumsuz bir ifadeyle (ör. –emez, başarısız olur, sınırlıdır) değil, olumlu bir ifadeyle (ör. –ebilir, ifade eder, destekler) aktarılmıştır. Buradaki amaç, öğretmenin her bir tanımlayıcı için “Evet, bu kişi bunu yapabiliyor/buna sahiptir” (değer, tutum, beceri, bilgi, anlayış) veya “Hayır, bu kişi bunu yapamıyor/buna sahip değildir” (değer, tutum, beceri, bilgi, anlayış) diyebilmesini sağlamaktır.
- ▶ **Anlaşılabilirlik:** Her bir tanımlayıcı şeffaf ve jargon kullanımından uzak şekilde, dilbilgisi açısından nispeten basit bir yapıda yazılmıştır.
- ▶ **Bağımsızlık:** Her bir tanımlayıcı, diğer tüm tanımlayıcılardan bağımsız olarak hazırlanmıştır. Diğer bir ifadeyle her bir tanımlayıcının, yalnızca dizideki diğer tanımlayıcılarla ilişkili olarak düşünüldüğünde değil, bağımsız olarak bakıldığında da anlam kazanması ölçütü benimsenmiştir. Bu nedenle, öğelerin birbirinden bağımsız olması için, tanımlayıcılardaki niteleyici bir sözcüğün veya söz öbeğinin farklı ifadelerde başka bir sözcükle değiştirilmesi yoluyla (ör. zayıf/orta/iyi, biraz/az/çok/en çok, oldukça geniş/çok geniş) bir bütün oluşturmak kaygısıyla aynı ifadenin birden çok kez kullanılması durumundan kaçınılmıştır.
- ▶ **Belirlilik:** Her bir tanımlayıcı, bir bireyin ilgili değeri/tutumu/beceriyi/bilgiyi/ anlayışı tam anlamıyla kazanıp kazanmadığını gösterecek somut davranışları veya kazanımları açıklayacak şekilde hazırlanmıştır.

Bu ölçütler kullanılarak ilk başta 20 yetkinliği kapsayan 2.085 taslak tanımlayıcı oluşturulmuştur. Avrupa'nın her yanından 3,094 eğitim uygulayıcısının katılım gösterdiği bir dizi geri bildirim ve puanlama, doğrulama ve ölçeklendirme çalışması yoluyla bu tanımlayıcılar sayı olarak azaltılmış ve sözcük kullanımı bakımından gözden geçirilmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen veriler kullanılarak 447 adet doğrulanmış ve yüksek puanlı tanımlayıcı saptanmış ve Çerçeve modelindeki 20 yetkinliğin kazanımını dizin hâlinde açıklamada bilhassa faydalı olacağına karar verilen 135 kilit tanımlayıcıdan oluşan daha küçük bir set oluşturulmuştur.¹⁴

Eğitim uygulayıcılarından toplanan veriler, tanımlayıcıları üç farklı yeterlik düzeyine göre ölçeklendirmede de kullanılmıştır: Temel, orta ve ileri yeterlik düzeyi. Tanımlayıcıların birçoğunun bariz bir şekilde bu üç yeterlik düzeyinden sadece biriyle ilişkilendirilebileceği görülmüştür. Ancak bazı tanımlayıcıların geçerli (doğrulanmış) olmalarına rağmen, ölçeklendirme işleminde temel ile orta düzey arasına veya orta ile ileri düzey arasına denk geldikleri ortaya çıkmıştır.

Bu kapsamlı görgül çalışma neticesinde 20 yetkinlik için ölçeklenmiş tanımlayıcılar

¹⁴. Bu yayının 2. cildinde tanımlayıcıların geliştirilme sürecine ilişkin kapsamlı bir açıklama sunulmuştur.

belirlenmiştir. Bu tanımlayıcılara göre, ilgili davranışları tutarlı bir şekilde sergileyen bir kişinin ilgili yetkinlik kapsamında bu davranışlara tekabül eden yeterlik düzeyine (temel, orta, ileri) ulaşmış olma olasılığı oldukça yüksektir. Kilit tanımlayıcılara ilişkin tam liste ve bundan daha geniş olan doğrulanmış tanımlayıcılar bankası, bu yayının 2. cildinde sunulmuş olup Avrupa Konseyinin Çerçeve'ye ilişkin web sayfasında da mevcuttur.

Aşağıdaki 6. ve 7. kutularda iki yetkinliğe ilişkin ölçeklenmiş kilit tanımlayıcılardan örnekler sunulmuştur.

6. Kutu: Dinleme ve gözlemlene becerileri için kilit tanımlayıcılar

- Temel yeterlik düzeyi
  - Diğer insanları özenle dinler.
  - Farklı görüşleri dikkatlice dinler.
- Orta yeterlik düzeyi
  - Başkalarını, kastedilen anlamları ve niyetlerini çıkarabilecek şekilde etkili bir biçimde dinler.
  - Söylenenlerin anlamını çıkarmada kendisine yardımcı olacak şekilde konuşanların jestlerini ve genel vücut dillerini izler.
- İleri yeterlik düzeyi
  - Diğer insanların söylemeyip ima ettikleri şeylere dikkat eder.
  - Başka kültürel bağlara sahip insanların aynı durumlarda nasıl farklı şekillerde tepki verdiklerini fark eder.

7. Kutu: Siyaset, hukuk ve insan haklarına ilişkin bilgi ve eleştirel anlayış için kilit tanımlayıcılar

- Temel yeterlik düzeyi
  - Demokrasi, özgürlük, vatandaşlık, hak ve sorumluluklar dâhil olmak üzere, temel siyasi kavramların anlamını açıklayabilir.
  - Herkesin, diğer kişilerin insan haklarına neden saygı duyma sorumluluğu olduğunu açıklayabilir.
- Orta yeterlik düzeyi
  - İnsan haklarının evrensel, devredilemez ve bölünemez niteliğini açıklayabilir.
  - İnsan hakları ihlallerine yol açan süreçlerde kalıp yargıların ve ön yargıların oynadığı rol dâhil olmak üzere, insan hakları ihlallerinin temelinde yatan nedenler üzerinde eleştirel olarak düşünebilir.
- İleri yeterlik düzeyi
  - Vatandaşların politikaları etkileyebilecekleri çeşitli yolları açıklayabilir.
  - İnsan hakları çerçevesinin gelişen doğası ve dünyanın farklı bölgelerinde insan haklarının süregelen gelişimi üzerinde eleştirel olarak düşünebilir.

Tanımlayıcıların Kullanımı

Tanımlayıcıların geliştirilme süreci sonucunda iki adet doğrulanmış ve ölçeklenmiş tanımlayıcı dizisi ortaya çıkmıştır: 447 tanımlayıcıdan oluşan genel dizi (bazı tanımlayıcılar üç yeterlilik düzeyiyle bağlantılanmış, bazıları da bu düzeyler arasında konumlandırılmıştır) ve her biri üç yeterlilik düzeyinden biriyle net şekilde ilişkilendirilmiş 135 kilit tanımlayıcıdan oluşan daraltılmış dizi. Temel varsayımlardan bir tanesi (tanımlayıcıları ölçeklendirmek için kullanılan istatistiksel yöntemeye dayanmaktadır), bir kişinin ileri düzeydeki bir tanımlayıcıya tekabül eden davranışları sergilemesi hâlinde bu kişinin büyük bir olasılıkla aynı yetkinlik altındaki orta ve temel düzeyli tanımlayıcılara tekabül eden davranışları da sergileyebileceği yönündedir.

Her iki tanımlayıcı listesi de birkaç farklı şekilde kullanılabilir. Ancak, kaçınılması gereken bazı yanlış kullanım ihtimalleri de söz konusudur.

Tanımlayıcılar, örgün eğitim ve yaygın eğitim bağlamında farklı şekillerde kullanılabilir. Öğrenme çıktıları dilinde oluşturulmuş oldukları için ulusal öğretim programlarından okul temelli öğretim programlarına kadar farklı düzeylerde program geliştirmede ve de öğrenme faaliyetlerinin tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde doğrudan kaynak olarak kullanmaya uygundur.

Yetkinlikler çoğunlukla kümeler hâlinde uygulamaya konduğu için eğitimciler, öğrencilerin farklı yetkinliklere ait tanımlayıcıların oluşturduğu bileşimler kapsamındaki davranışları sergilemelerine ve uygulamalarına imkân yaratan öğrenme faaliyetleri tasarlayabilir. Bu şekilde, bu faaliyetler ilgili yetkinliklerin gelişimine katkı sağlayacaktır. Ancak, tanımlayıcılar ayrıca eğitim faaliyetlerinin tasarlanmasında eğitimciler için bir ilham kaynağı da teşkil edebilir ve mevcut tanımlayıcıların birleştirilmesi ve uyarlanması yoluyla öğrenme çıktıları da tanımlanabilir.

Bu durum, eğitimcilerin ilgili öğrenme olanaklarıyla birlikte 20 yetkinlikten mümkün olduğunca büyük bir kısmını kapsama işini kolaylaştırmaktadır. Eğitimcilerin, ayrı öğrenim faaliyetleriyle 447 tanımlayıcının her birini ve hatta 135 kilit tanımlayıcıyı kapsamayı amaçlaması gerektiğini varsaymak yanlış olacaktır. Öncelikle, tanımlayıcılar dizisi öğrencilerin düzeyi ve özel bağlamları dikkate alınarak içinden en ilgili öğelerin seçileceği ve birleştirileceği bir araç kutusu olarak görülmelidir. Dizi, bir “yapılacaklar listesi” olarak görülmemelidir. Bunun yanı sıra eğitimciler, öngörülen öğrenme çıktıları olarak belirlenecek en ilgili tanımlayıcıları seçerken öğrenme faaliyetlerinin tüm öğrencilerin çeşitli yetkinlikler bakımından daha yüksek yeterlik düzeylerine ulaşmaları ve bu yeterliklerini sürdürüp güçlendirmeleri için anlamlı olanaklar sağlaması gerektiğini dikkate almalıdır. Bu kapsamda, çoğu öğrencinin hazır olmamasına karşın ileri düzey tanımlayıcılara odaklanılarak hedef çok yüksek tutulmamalı ve öğrencilerin potansiyeli daha yüksek olmasına karşın yalnızca temel düzeydeki tanımlayıcılar seçilerek hedef çok düşük de tutulmamalıdır.

Bu, tanımlayıcıların bir diğer önemli kullanım alanlarından birisi olan değerlendirmeye de bağlantılıdır. Tanımlayıcılar öğrenme çıktılarını ifade ettikleri için değerlendirmelerde referans olarak kullanılmaları uygundur. Ancak, tanımlayıcıların belirli bir durumda gösterilen performansı değil, yeterlik düzeyini gösterdiği unutulmamalıdır.

Bu kapsamda, bir öğrencinin belirli bir bağlamda, örneğin bir öğrenme faaliyeti bağlamında, belirli bir davranışı şans sonucu sergilemesi ve bu davranışı diğer ortamlarda tekrarlamaması mümkündür. Bir öğrencinin bir tanımlayıcı kapsamındaki davranışı bir defalığına gösterdiğini gözlemlemiş olmak, bu öğrencinin söz konusu tanımlayıcının gösterdiği yeterlik düzeyine tam olarak ulaşmış olduğu anlamına gelmez.

Aynı şekilde, bir öğrencinin bir tanımlayıcıda belirtilen davranışı bir eğitimsel ortamda sergilememesi o öğrencinin daha düşük bir yeterlilik düzeyine sahip olduğu çıkarımına varmak için tek başına yeterli değildir. O ortamda ve o anda davranışın görünür olmaması, ama başka koşullar altında ilgili davranışı gösterebilecek olması da mümkündür.

Ayrıca, tanımlayıcıların kademeli (kümülatif) nitelikte olmasından (ve sağlam bir istatistiksel yöntemle dayalı olarak ölçeklendirmenin doğrulanmış olmasından) dolayı, eğitimciler bir değerlendirme gerçekleştirirken tüm tanımlayıcıların kapsandığından emin olmak amacıyla tanımlayıcı listelerini kontrol listesi gibi kullanmak zorunda değildir. Örneğin, bir öğrenci belirli bir yetkinlik için orta düzeydeki bir tanımlayıcıda ifade edilen davranışı tutarlı bir şekilde sergiliyorsa, aynı yetkinlik için orta düzeydeki diğer tanımlayıcıları ya da temel düzeydeki tanımlayıcıları da kontrol etmeye gerek yoktur; çünkü söz konusu öğrenci çok büyük ihtimalle bunlara da hâkim olmuştur. Bunun yerine eğitimci, öğrencinin bu yetkinlikteki ileri düzey tanımlayıcılara tekabül eden davranışları sergileyip sergilemediğini kontrol etmelidir; eğer bu davranışlar gözlemlenmezse, o zaman bunlar daha sonraki öğrenme faaliyetlerinin odak noktasını oluşturabilir.

Tanımlayıcılar olumlu cümleler olarak oluşturuldukları için öğrencilerin neleri yapabildiğini ayırt etmeye imkân tanımaktadır; bir öğrencide belirli bir davranışın bulunmaması daha sonraki uygulamalar için yön verici olmalı, öğrenciyi olumsuz bir şekilde etiketlemek için kullanılmamalıdır. 6. ve 7. kutularda gösterilen ölçeklenmiş tanımlayıcılarda görülebileceği gibi, temel düzeydeki tanımlayıcılar da kayda değer bir yeterlik gerektirmektedir.

Bir diğer hatalı kullanım riski ise, temel düzeydeki bir tanımlayıcıda ifade edilen davranışın gözlemlenmediği durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Öğrencinin herhangi bir düzeyde yeterliğe sahip olmadığı sonucuna ulaşmak yanlış olacaktır. Bu durumda dahi, öğrencinin belirli bir yeterlik düzeyine sahip olması mümkündür ve temel düzeydeki tanımlayıcılar bir sonraki öğrenim hedefini oluşturabilir.

Eğitimcilerin örgün ve yaygın eğitim ortamlarında çeşitli şekillerde gerçekleştirebilecekleri kullanımlara ilaveten, tanımlayıcılar öğrenciler için de çeşitli açılardan faydalı olabilmektedir.

Çerçeve; öz yeterlik ve bağımsız öğrenme becerilerini içerdiğinden öğrenciler, kendi gelişim yol haritalarını planlamak ve uygulamak amacıyla tüm 20 yetkinliğe ilişkin tanımlayıcılardan yararlanabilir. Tanımlayıcılar listesi, kendi öğrenme hedeflerine aşamalı ve ulaşılabilir olacak şekilde yön vermelerinde yardımcı olarak başarı şanslarını ve yetkinleşme düzeylerini artırabilir.

Tanımlayıcılar; örgün, yaygın ve sargın eğitim ortamlarında öz değerlendirme açısından ve öğrenmeye ilişkin eleştirel düşünme açısından yararlı olabilir. Öğrenci-

ler, geçmişte belirli durumlarda nasıl davrandıkları ve gelecekte ne yapabilecekleri üzerinde düşünmek için tanımlayıcılardan faydalanabilir. Değerler bakımından ise öğrenciler, vatandaşların ilgili tanımlayıcıların içeriklerini önemsememesi veya reddetmesi hâlinde topluma neler olacağı konusunda da düşünebilir.

Sonuç olarak, tanımlayıcılar hem eğitimciler hem de öğrenciler açısından değerli bir araç teşkil etmektedir. Bu yayının 3. cildinde yer alan rehber niteliğindeki bölümlerde (özellikle de öğretim programları, pedagoji, değerlendirme ve bütüncül okul yaklaşımına ilişkin bölümlerde) yer alan ilke ve önerilerin dikkate alınması yoluyla tanımlayıcıların hatalı kullanılması riskinden de kaçınılabılır. Çerçeve'nin kullanıcılarına, tanımlayıcıları kullanmaya başlamadan önce bu bölümleri incelemeleri tavsiye edilmektedir.

Sonuç

Daha önce de ifade edildiği gibi, bu ciltte açıklanan yetkinlik modeli, öğrencilerin etkili ve aktif vatandaşlar olmaları ve kültürel çeşitlilik içeren demokratik toplumlarda eşit bireyler olarak diğer insanlarla birlikte barış içerisinde yaşamaları için edinmeleri gereken yetkinliklere dair ayrıntılı bir açıklama sunmaktadır. Bunun yanı sıra tanımlayıcılar, yetkinliklere eğitimciler tarafından öğretim programı planlama, öğretim, öğrenim ve değerlendirme amaçlarıyla kullanılabilmesi için işlevlik kazandırma imkânı sunmaktadır.

Yetkinlik modelinin ve tanımlayıcıların, eğitim alanında karar alma ve planlama aşamalarında faydalı olmasını ve eğitim sistemlerinin öğrencileri demokratik ve kültürlerarası açılardan yetkin vatandaşlar olarak hayata hazırlama amacı doğrultusunda yönlendirilmesine yardımcı olmasını umuyoruz.

Ayrıca Çerçeve'nin, eğitim sistemlerinin öğrencileri demokratik kurumlar ve insan haklarına saygı çerçevesinde hayattaki hedeflerini seçebilen ve bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışan bağımsız sosyal aktörler olarak yetkinleştirmesine yardımcı olmasını da umuyoruz. Modelde yer alan bazı yetkinlikler özellikle bu amaca dönüktür.

Örneğin öğrenciler, diğer kültürlere, inanışlara, dünya görüşlerine ve uygulamalara karşı açık bir tutum geliştirmeleri hâlinde içinde büyüdükleri geleneksel bakış açılarının ve yaşam tarzlarının ötesindeki bakış açılarını ve yaşam tarzlarını incelemeye ve araştırmaya istekli olacak, deneyim yelpazelerini ve ufuklarını genişletmiş olacaklardır. Eğer bağımsız öğrenme becerilerini kazanırlarsa, bu yeni bakış açılarını ve yaşam tarzlarını bağımsız bir şekilde öğrenebilecek ve yalnızca yakın çevrelerindeki

insanların sağladığı bilgiye bağımlı kalmayacaklardır. Bunun dışında, eğer analitik ve eleştirel düşünme becerilerini kazanırlarsa alternatif bakış açıları ve yaşam tarzları, yeni bilgi ve fikirler ve detaylı incelemeler deneyimleyebilecek, bunların kabul edilebilir ve makul olup olmadığı konusunda kendi değerlendirmelerini yapabileceklerdir. Ayrıca, gençlerin insan onuruna ve insan haklarına, kültürel çeşitliliğe ve demokrasiye değer vermeyi öğrenmeleri hâlinde bu değerler tüm tercihlerinin ve eylemlerinin zeminini oluşturacak, hayatlarını diğer kişilerin onuruna ve insan haklarına ve demokrasinin ilkelerine gönülden saygı duyarak sürdürecektir.

Kısacası, öğrencilerin bu çerçevede belirlenen yetkinliklerle donatılması, insan haklarına ve demokratik süreçlere saygı bağlamında kendi amaçlarını seçmeleri ve takip etmeleri doğrultusunda yetkinleştirilmeleri için atılması gereken asli bir adımdır. Yapısal dezavantajların ve eşitsizliklerin giderilmesi yönünde eyleme geçmenin beraberinde, eğitim sistemi aracılığıyla bu yetkinliklerin onlara kazandırılması, kültürel çeşitlilik içeren demokratik toplumlarımızın sağlıklı bir geleceğe sahip olmasını ve bu toplumlar içerisinde hayatlarını sürdüren tüm gençlerin yetkinleşmesini ve serpilmesini sağlamak açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Terimler Sözlüğü

Alfabetik Sırayla Terimler Listesi

Beceri
Belirsizlik toleransı
Bilgi
Çok dillilik
Çoklu bakış açısı
Değer
Demokrasi
Demokratik kültür
Demokratik vatandaşlık eğitimi (DVE)
Eleştirel anlayış
Empati
Etnik merkezcilik
Hoşgörü
İnsan hakları eğitimi (İHE)
Kültür
Kültürlerarası diyalog
Kültürlerarası yetkinlik
Öğrenme çıktısı
Örgün eğitim
Öz yeterlik
Sargın eğitim
Saygı
Sorumluluk
Tanımlayıcı
Toplum bilinci
Tutum
Vatandaş
Vatandaşlık
Yatkınlık
Yaygın eğitim
Yetkinlik

Kategorilerine Göre Terimler Listesi

İçerikle İlgili Terimler	Teknik Terimler
Belirsizlik toleransı	Beceri
Çok dillilik	Bilgi
Çoklu bakış açısı	Değer
Demokrasi	Eleştirel anlayış
Demokratik kültür	Öğrenme çıktısı
Demokratik vatandaşlık eğitimi (DVE)	Örgün eğitim
Empati	Sargın eğitim
Etnik merkezlik	Tanımlayıcı
Hoşgörü	Tutum
İnsan hakları eğitimi (İHE)	Yatkınlık
Kültür	Yaygın eğitim
Kültürlerarası diyalog	Yetkinlik
Kültürlerarası yetkinlik	
Öz yeterlik	
Saygı	
Sorumluluk	
Toplum bilinci	
Vatandaş	
Vatandaşlık	

Sözlük

Beceri

Çerçeve bağlamında beceri, belirli bir sonuca veya amaca ulaşmak amacıyla karmaşık ve düzenlenmiş bir düşünme veya davranış örüntüsünü uyumlu bir biçimde gerçekleştirme kapasitesidir.

Belirsizlik toleransı

Belirsizlik toleransı, belirsiz olan ve birbiriyle çelişkili birden çok yorumlamaya tabi olan durumlara yönelik bir tutumdur. Yüksek bir belirsizlik toleransı olan insanlar; bu tür nesnelere, olayları ve durumları olumlu bir biçimde değerlendirip bunları yapıcı bir şekilde ele alırken, belirsizlik toleransı düşük olan insanlar; belirsiz durumlar konusunda tek bir katı bakış açısına sahiptir ve dünyayla ilgili düşüncelerinde esnek değildir.

Bilgi

Bilgi, bireyin sahip olduğu yapılandırılmış ve birbiriyle bağlantılı veriler bütünüdür ve anlayış kavramıyla yakından ilişkilidir. Eğitim alanında bilgi, öğretim programlarının en temel öğelerinden birisi olarak görülür, birçok durumda öğretim programı içeriği olarak ifade edilir ve insanlığın zaman içerisinde biriktirmiş olduğu ve okulların dünyaya ilişkin anlayışta ve insan toplumunun ilerleyişinde gelişim sağlamak amacıyla yeni kuşaklara aktarması gereken önemli öğeleri kapsar.

Çok dillilik

Çok dillilik, bir bireyin birden çok dili, bu dillerdeki yetkinlik düzeyine bakılmaksızın, algılayacak ve/veya o dilde bir şeyler üretecek şekilde kullanma kapasitesidir.

Çoklu bakış açısı

Çoklu bakış açısı; kişinin durumları, olayları, uygulamaları, belgeleri, medyaya yansıyanları, toplumları ve kültürleri kendisinin dışında birden çok bakış açısını dikkate alarak analiz etmesi ve sunmasıdır. Çoklu bakış açısı şunları gerektirir:

- ▶ Kişinin kendisi dâhil olmak üzere herkesin kültür, eğitim ve aile hayatı, kişisel geçmiş ve bilişsel ve duygusal süreçler tarafından belirlenen yanlı ve taraflı bakış açılarına sahip olduğunu kabul etmesi,
- ▶ Diğer insanların kültürel ve kişisel konumlarından bakıldığında onların bakış açılarının da kendisinininki kadar geçerli olabileceğini kabul etmesi,
- ▶ Dünyayı diğer insanların gördüğü gibi görebilmek gayesiyle diğer insanların psikolojik bakış açısından bakma istekliliği ve kabiliyeti (empatinin de bir unsuru olan “bakış açısı alma” becerisi”).

Değer

Değer, eylemi güdüleyen cazip bir amaca ilişkin inanıştır ve hayatta birçok durumda yol gösterici ilke işlevi görür. Değerler, nelerin yapılması veya düşünülmesi gerektiği konusunda normatif kural koyucu bir niteliğe sahiptir. Değerler şu hususlar için standartlar veya ölçütler sunar: değerlendirmeler yapmak, görüş, tutum ve davranışları gerekçelendirmek, davranışları planlamak ve alternatifler arasında karar vermek, diğer insanları etkilemeye çalışmak, kendini diğer insanlara takdim etmek. Değerler, etkinleştirildiklerinde içlerinin hislerle dolması bakımından duygularla bağlantılıdır. Ayrıca etrafında daha özel tutumların düzenlendiği yapılar da sunarlar. Değerler, tutumları etkiler ve insanların değerlerinin belirlenmesi onların tutum ve davranışlarıyla ilgili öngöründe bulunmaya yardımcı olabilir. İnsanlar, değerlerini görece önemlerine göre hiyerarşiler hâlinde düzenlerler ve değerlerin görece önemi genelde hayat ilerledikçe değişiklik gösterir. Bireysel psikolojik düzeyde değerler, insanların eylemleri için nihai gerekçe olarak başvurdukları içselleştirilmiş sosyal simgeler ve ahlaki inanışlardır. Ancak değerler, bireysel özellikler değil, neyin doğru, iyi veya el üstünde tutulması olduğuna ilişkin sosyal anlaşmalardır. Doğrudan eylemlerin kendileri ya da neyin yapılması ve ne zaman yapılması gerektiğine dair özel bir kontrol listesi değil, eylemi yönlendiren kodlar veya genel ilkelerdir. Değer-

ler, bazı davranışsal tercihler için öngörülen yaptırımların ve bazıları için öngörülen ödüllerin de ardında yatan şeydir. Değer sistemi, nelerin beklendiğini ve umulduğunu, nelerin gerekli olduğunu ve nelerin yasak olduğunu ortaya koyar.

Demokrasi

Demokrasi, hükümetin temel özelliklerinden birinin çoğunluğun görüşlerine karşı duyarlı olmak olduğu, insanlar tarafından veya insanlar adına gerçekleşen yönetimdir. Demokraside en yüksek güç insanlardadır ve bu güç kendileri tarafından (doğrudan demokrasi) veya bir serbest seçim sistemi kapsamında onların seçilen temsilcileri tarafından (temsili demokrasi) uygulanır.

Demokrasinin temel şartları şunlardır:

- ▶ İnsanların egemenliği,
- ▶ Yönetilenlerin rızasına dayalı bir yönetim,
- ▶ Çoğunluğun yönetimi,
- ▶ Azınlıkların hakları,
- ▶ Temel insan haklarının teminatı,
- ▶ Serbest ve adil seçimler,
- ▶ Kanun önünde eşitlik,
- ▶ Hukukun kurallara uygun şekilde uygulanması,
- ▶ Hükümete yönelik anayasal sınırlar,
- ▶ Sosyal, ekonomik ve siyasi çoğulculuk (bağımsız sivil toplum örgütlerinin kabul görmesi dâhil),
- ▶ İş birliği, adil rekabet ve uzlaşma değerleri.

Mevcut demokratik standartlar, vatandaşların temel rolünün kamusal politikaları oluşturma ve uygulama sorumluluğunu oy yoluyla temsilcilerine atadığı klasik temsili demokrasinin ötesine geçmektedir. Mevcut standartlar daha çok, kamu kurumlarının iyi yönetim ilkelerine uyum sağladığı ve vatandaşların kamusal politika döngüsünün tüm aşamalarına katılma meşruiyetine sahip olduğu katılımcı demokrasi biçimini almıştır.

Demokratik kültür

Demokrasi, kurumlarının toplamından fazlasıdır. Sağlıklı bir demokrasi büyük ölçüde demokratik bir toplum kültürünün geliştirilmesine dayanır.

“Demokratik kültür” teriminde, demokratik kurum ve kanunlar olmadan demokrasinin var olamayacağı, öte yandan bu kurum ve kanunların da bir demokrasi kültürüne, yani vatandaşların ve kurumların paylaştığı demokratik değerlere, tutumlara ve uygulamalara dayanmadığı sürece uygulamada işe yaramayacağı gerçeği vurgulanmaktadır. Diğer hususların yanı sıra bu kültür; hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına bağlılığı, kamusal alana bağlılığı, çatışmaların barışçıl bir şekilde çözülmesi gerektiği inancını, çeşitliliğin kabul edilmesini ve buna saygı duyulmasını, insanların kendi görüşlerini ifade etme istekliliğini, diğer insanların görüşlerini

dinleme istekliliğini, çoğunluklar tarafından alınan kararlara bağlılığı, azınlıkların ve haklarının korunmasına yönelik bağlılığı ve kültürel ayrımlar arasında diyalog kurmaya yönelik istekliliği içerir. Ayrıca insanların sürdürülebilir refahına ve içinde yaşadığımız çevreye ilişkin kaygı da içerir.

Demokratik vatandaşlık eğitimi (DVE)

Demokratik vatandaşlık eğitimi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü yaygınlaştırmak ve korumak amacıyla; öğrencileri bilgi, beceri ve anlayışla donatmak ve tavır ve davranışlarını geliştirmek suretiyle, onları toplumda demokratik haklarını ve sorumluluklarını kullanıp savunacak şekilde yetkinleştirmeyi, çeşitliliğe değer vermelerini ve demokratik yaşamda aktif bir rol oynamalarını sağlamayı amaçlayan eğitim, öğretim, farkındalık artırıcı girişimler, bilgiler, uygulamalar ve faaliyetlerdir.

Demokratik vatandaşlık vatandaşın yasal statüsüyle ve bu statünün kazandırdığı oy verme hakkıyla sınırlı olmadığından demokratik vatandaşlık eğitimi demokratik toplumda hayatın tüm yönlerini kapsamakta ve bu nedenle sürdürülebilir kalkınma, engelli bireylerin topluma katılımı, toplumsal cinsiyet politikası, terörizmin önlenmesi gibi oldukça geniş bir konu yelpazesıyla ilişkilidir.

Eleştirel anlayış

Eleştirel anlayış, anlamların kavranmasını ve bilincinde olunmasını içerir ve bilgiyle belirli bir şekilde ilişki kurmayı gerektirir. Bilgi üzerinde düşünmeyi, bilgi içeriğinin ve kaynağının eleştirel analizini, aynı konuya ilişkin çeşitli bakış açılarını karşılaştırmayı, yeni edinilen bilgileri daha önce çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilerle ilişkilendirmeyi, bilgiyi belirli bir sosyokültürel bağlamda konumlandırmayı, anlamını göreceleştirmeyi ve çeşitli savlara dayanan farklı fikir ve pozisyonları değerlendirmeyi gerektirir. Bu kapsamda eleştirel düşünce, anlaşılmakta ve yorumlanmakta olan şeyler üzerine aktif düşünmeyi ve bunların eleştirel şekilde değerlendirilmesini içerir (kendiliğinden, alışkanlık gereği, düşünmeksizin yapılan yorumdan farklı olarak). Eleştirel anlayışı gösteren şey, sadece bilgiyi kopyalamak değil, onu yeni bağlamlarda ve yaratıcı şekillerde uygulama kabiliyetidir.

Empati

Empati, diğer insanların düşünce, inanış ve duygularını anlamak ve bunlarla ilişki kurmak için ve dünyayı diğer insanların bakış açılarından görmek için gerekli olan beceriler dizisidir. Empati, kişinin kendi psikolojik referans çerçevesinden dışarı adım atabilmesini (kendi bakış açısını merkez olarak almamasını) ve diğer bir kişinin psikolojik referans çerçevesini ve bakış açısını hayal gücüyle kavrayabilmesini ve anlayabilmesini içerir. Bu beceri, diğer insanların kültürel bağlarının, dünya görüşlerinin, inanışlarının, ilgilerinin, duygularının, isteklerinin ve ihtiyaçlarının tahayyül edilmesinde temel rol oynar.

Bu nedenle, empatinin günlük hayatta ve bilimsel bağlamda başka anlamları olsa da (örneğin, bir kişi başka bir kişinin duygularına “yakalandığı” ve aynı duyguları paylaştığı zaman ortaya çıkan duygu bulaşması bağlamında), DKY modelinde empati bir beceri olarak görülmektedir. Üç farklı empati biçimi belirlenmiştir:

- ▶ Bilişsel bakış açısı alma: Diğer insanların algılarını, düşüncelerini ve inanışlarını tahmin etme ve anlama kabiliyeti,
- ▶ Duygusal bakış açısı alma: Diğer insanların duygularını, hislerini ve ihtiyaçlarını tahmin etme ve anlama kabiliyeti,
- ▶ Duygudaşlık (bazen “şefkatli empati” veya “empatik kaygı” olarak da adlandırılmaktadır): Diğer insanların bilişsel veya duygusal durum veya hâline veya maddi durumlarına ve koşullarına dayalı merhamet ve kaygı hissi yaşama kabiliyeti.

Etnik merkezilik

Etnik merkezilik, kişinin kendi birincil kültürünün her şeyin merkezini oluşturduğu ve diğer herkesin buna göre ölçeklendirildiği ve derecelendirildiği görüş açısidir. Etnik merkezilik, kişinin kendi grubunun usullerinin diğerlerinden üstün olduğunu düşünmesi ile kendini gösteren bir ön yargı olarak da anlaşılmaktadır. Etnik merkezilik üçe ayrılabilir:

- ▶ İnkâr/yadsıma: Kültürel farklılığı bilişsel olarak anlayamama veya anlamayı reddetme; diğer kültürlerle ilgili cahilane veya tecrübesizce yapılmış gözlemlere yol açar.
- ▶ Savunma: Kültürel farkın kabul edilmesi ve kendi kültüründen farklılık içeren şeylerin olumsuz şekilde değerlendirilmesi; fark ne kadar büyükse, değerlendirmeye o kadar olumsuzdur ve “bize karşı onlar” ikili düşüncesi hâkimdir.
- ▶ Farkın en aza indirgenmesi: Yüzeysel kültürel farklılıklar kabul edilirken tüm insanların esasen aynı olduğunun savunulması, insanların benzerliğine ve temel değerlerin ortaklığına vurgu yapılması, ancak bu ortaklığın zemininin etnik merkezci bir şekilde tanımlanması (herkes esasen “bizim” gibidir).

Hoşgörü

Hoşgörü (tolerans) toplumsal bir olgu olarak veya bireylerin bir tutumu olarak anlaşılabilir. Hoşgörü, bir bireyin tutumu olarak bakıldığında üç olası şekilde yorumlanabilir:

- ▶ Hoşgörüsüzlüğün zıt anlamı olarak, kabul etme ve açık olmayı içerecek şekilde, kendi görüş veya uygulamalarını diğer insanlara dayatmaksızın,
- ▶ Küçümseyici bir tutum olarak, Latincedeki etimolojisine bakıldığında tolerans sözcüğü sevmediğimiz veya nefret ettiğimiz bir şeye “katlanmak” olarak görülmektedir. Bu genellikle tolere eden bir kimseyle tolere edilen kimse arasındaki dengesiz bir ilişkinin ima edildiği “tolere etmek” fiiliyle ilişkilidir,
- ▶ Değerler, inanışlar veya uygulamalar konusunda net bir ayrılık olması durumu ile tüm insanların eşit düzeyde değer ve onura sahip olduğu inancı arasında bireysel düzeyde uzlaşma sağlamak konusunda faydalı bir içgörü olarak hoşgörü. Bu bakış açısına göre hoşgörü, kişinin görüş ve uygulamaları kendisinininkinden farklı olan kişilere karşı insan onuruna saygı duyma kararlılığına dayalı olarak adil ve nesnel bir tutum benimsemesi olarak tanımlanmaktadır.

Bu üçüncü görüşte, hoşgörü sahibi olmak için birlikte var olması gereken üç koşulun olduğu ima edilmektedir:

- Ön koşul: Başka bir insanla çatışma veya farklılık durumu,
- Yöntem: Her türlü şiddetten kaçınmaya, uyuşmazlığı gidermek veya çatışmaya tahammül etmek/hazmetmek için şiddet dışı yollar aramaya yönelik kararlılık,
- Motivasyon: Diğer insanların haklarına ve insan onuruna verilen değere dayalı olarak, şiddet dışı bir çözüm arama veya anlaşmazlığa tahammül etme kararı.

İnsan bazı durumlarda hoşgörülü olmamalıdır; bazı sınırlar söz konusudur. Örneğin, ırkçılığa hoşgörülle yaklaşmamalıyız. Herkesin onuruna ve insan haklarının temel eşitliğine saygıya dayanan yukarıdaki üçüncü yaklaşım Çerçeve kapsamındaki saygı tanımına dâhil edilmiştir.

İnsan hakları eğitimi (İHE)

İnsan hakları eğitimi, insan haklarının ve temel özgürlüklerin yaygınlaştırılması ve korunması amacıyla; öğrencileri bilgi, beceri, anlayışla donatmak ve tavır ve davranışlarını geliştirmek suretiyle, onları toplumda evrensel bir insan hakları kültürünün yaratılıp savunulmasına katkıda bulunacak şekilde yetkinleştirmeye yönelik eğitim, öğretim, farkındalık artırıcı girişimler, bilgiler, uygulamalar ve faaliyetlerdir. İnsan hakları eğitiminin üç boyutu vardır:

- İnsan hakları hakkında öğrenmek; insan hakları konusunda, bu hakların neler olduğu ve nasıl güvenceye alınıp korunduğu hakkında bilgiler,
- İnsan hakları aracılığıyla öğrenmek; insan hakları öğreniminin düzenlenme ve aktarılma bağlamının ve biçiminin insan hakları değerleriyle (ör. katılımcılık, düşünce ve ifade özgürlüğü) tutarlı olması gerektiğini ve insan hakları eğitiminde öğrenme sürecinin öğrenilenlerin içeriği kadar önemli olduğunu kabul etme;
- İnsan hakları için öğrenmek; öğrencilerin, kendi hayatlarında insan hakları değerlerini uygulamaya ve insan haklarını desteklemek ve savunmak için yalnız veya başkalarıyla birlikte eyleme geçmeye yönelik beceri, tutum ve değerlerinin geliştirilmesi.

Kültür

Kültür, toplumun veya bir sosyal grubun, sadece sanat ve edebiyatı değil, yaşam tarzlarını, birlikte yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, geleneklerini ve inanışlarını kapsayan ayırt edici manevi, maddi, fikri ve duygusal özellikler dizisidir. Kültürün maddi (yemek, giyim, barınma, eşyalar, aletler, sanatsal ürünler vs.), sosyal (dil, din, kanunlar, kurallar, aile yapısı, emek örüntüleri, folklor, kültürel simgeler vs.) ve özne (paylaşılan bilgiler, inanışlar, anılar, kimlikler, tutumlar, değerler ve uygulamalar) yönleri arasında bir ayırım yapmak mümkündür. Bu kültürel kaynaklar kümesi, bütün bir sosyal gruba yayılır ve grubun her bir üyesi kendi potansiyel erişiminde bulunan kültürel kaynaklardan yalnızca bir alt küme edinir ve bunu kullanır. Bu da her bir kültürel grup içerisindeki değişkenliği açıklamakta ve grup sınırlarının tartışmalı veya belirsiz olmasına sebep olabilmektedir.

Bu görüşe göre, her sosyal grubun bir kültürü olabilir ve tüm kültürler dinamiktir, iç ve dış etkenlerin bir sonucu olarak zaman içerisinde devamlı olarak değişim geçirir. Tüm insanlar birden çok gruba ve bunların kültürlerine aittir ve farklı kültür kümelerine katılım gösterir. Kültürel bağlar da akışkan ve dinamiktir, güçlü bir özne yönü vardır.

Kültürlerarası diyalog

“Kültürlerarası diyalog”, kendilerini birbirlerinden farklı kültürel bağlara sahip olarak algılayan bireyler veya gruplar arasında karşılıklı anlayış ve saygı temelinde gerçekleşen açık bir görüş alışverişidir. Kendini ifade etme özgürlüğü ve kabiliyeti ve de diğer insanların görüşlerini dinleme istekliliği ve kapasitesi gerektirir. Kültürlerarası diyalog; algılanan kültürel ayrımlar arasında yapıcı bir ilişki sağlar, hoşgörüsüzlüğü, ön yargıyı ve kalıp yargıları azaltır, kültürel çeşitlilik içeren toplumların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bütünleşmesine ve uyumuna katkı sağlar. Eşitliği, insan onurunu ve ortak amaç duygusunu güçlendirir. Farklı dünya görüşlerine ve uygulamalarına ilişkin anlayışı derinleştirmeyi, iş birliği ve katılımı (veya seçme özgürlüğünü) artırmayı, kişisel gelişim ve dönüşüme imkân tanımayı ve diğer insanlara saygıyı teşvik etmeyi amaçlar.

Kültürlerarası diyalog zor bir süreç olabilmektedir. Bu durum özellikle de kişiler birbirlerini hasmane ilişkileri olan (ör. geçmiş veya sürmekte olan silahlı çatışmaların sonucu olarak) kültürlerin temsilcileri olarak algıladıklarında veya kişi kendi kültürünün, muhatabının ait olduğuna inandığı başka bir grup tarafından ciddi düzeyde bir zarara maruz bırakılmış olduğuna (ör. bariz ayrımcılık, maddi sömürü veya soykırım) inandığında söz konusu olur. Bu tür durumlarda, kültürlerarası diyalog aşırı derecede zor olabilir ve üst düzey kültürlerarası yetkinlik, ciddi ölçüde duygusal ve sosyal hassasiyet, adanmışlık, sabır ve cesaret gerektirir.

Kültürlerarası yetkinlik

Kültürlerarası yetkinlik, kültürlerarası durumların sunduğu gerekliliklere, zorluklara ve fırsatlara etkili ve uygun bir şekilde karşılık vermek için ilgili psikolojik kaynakları harekete geçirme ve uygulamaya koyma kabiliyetidir. Kişinin eyleme geçerek aşağıdakileri gerçekleştirmesini sağlayan bir değerler, tutumlar, beceriler, bilgi ve eleştirel anlayış bileşimidir:

- ▶ Kişinin kendisinden farklı olarak algılanan insanları anlaması ve onlara saygı duyması,
- ▶ Bu tür insanlarla etkileşim ve iletişim kurarken uygun, etkili ve saygılı bir şekilde davranması,
- ▶ Bu tür insanlarla olumlu ve yapıcı ilişkiler kurması.

“Saygı”, bir insanın başka bir insana karşı olumlu bir bakışının olmasını, onu kabul etmesini ve ona değer vermesini, “uygun” duruma dâhil olan herkesin, etkileşimin beklenen kültürel normlar dâhilinde gerçekleşmesinden eşit düzeyde memnun olmasını, “etkili” ise dâhil olan herkesin etkileşimdeki hedeflerine en azından kısmen ulaşmasını ifade etmektedir.

Öğrenme çıktısı

Öğrenme çıktısı, bir öğrencinin bir öğrenme sürecini tamamlamasının ardından bilmesi, anlaması ve/veya sergileyebilmesi beklenen hususların belirlendiği bir ifadedir.

Örgün eğitim

Örgün eğitim; okul öncesi, ilköğretim, lise ve üniversiteyi kapsayan yapılandırılmış eğitim ve öğretim sistemidir. Genel bir kural olarak, genel veya mesleki eğitim kurumlarında gerçekleşir ve program bitiminde öğrencilerin belgelendirilmesiyle son bulur.

Öz yeterlik

Öz yeterlik, kişinin kendisine yönelik bir tutumdur. Kişinin belirli amaçlara ulaşmak gerekli olan eylemleri gerçekleştirebileceğine yönelik olumlu inancını ve konuları anlayabileceğine, görevleri yerine getirebilmek için doğru yöntemleri seçebileceğine, engellerin ve yeni zorlukların başarıyla üstesinden gelebileceğine, olanlar üzerinde etki yaratabileceğine ve dünyada bir farklılık oluşturabileceğine yönelik güvenini içerir.

Bu kapsamda öz yeterlik, kişinin kendi kabiliyetlerine ilişkin öz güven duygularıyla ilişkilidir. Düşük öz yeterlik, ortada yüksek bir kabiliyet düzeyi söz konusu olsa dahi demokratik ve kültürlerarası davranışlara engel olabilirken, gerçekçilikten uzak düzeyde yüksek öz yeterlik de hayal kırıklığına yol açabilir. İdeal tutum, gerçekçi şekilde hesaplanmış yüksek bir kabiliyetin beraberinde nispeten yüksek bir öz yeterliğe sahip olmaktır; bu, bireyleri yeni zorlukların üstesinden gelmeye teşvik eder ve endişeye neden olan hususlarda eyleme geçmelerini sağlar. Öz yeterlik, aynı zamanda, demokratik katılım konusunda, demokratik amaçlara ulaşmak için gerekli olduğu yargısına varılan eylemleri gerçekleştirme (karar veya eylemlerinin hakkaniyetsiz veya adaletsiz olduğu yargısına varılan güç ve yetki makamlarındaki kişilere itiraz etmek ve bunları sorumlu tutmak dâhil) konusunda ve farklı kültürel bağlara sahip olduğu algılanan kişilerle kültürlerarası diyaloga girme konusunda öz güven duygusunu içerir.

Sargın eğitim

Sargın eğitim, her bireyin kendi çevresindeki eğitimsel etki ve kaynaklardan ve günlük deneyimlerinden (aile, akran grubu, komşular, karşılaştıkları kişiler, kütüphane, kitlesel medya, online medya, iş, oyun vs.) tutum, değer, beceri ve bilgi edindiği, hayat boyu devam eden bir süreçtir.

Saygı

Saygı, birisine veya bir şeye (ör. bir kişi, inanç, sembol, ilke, uygulama) yönelik tutumdur; bu tutumun nesnesinin olumlu bir bakış ve kanı gerektiren bir çeşit önem, kıymet veya değere sahip olduğu yargısına ulaşılmıştır. Saygı duyulan nesnenin niteliğine bağlı olarak, saygı oldukça farklı biçimler alabilir (ör. bir okul kuralına saygı, yaşlı bir kişinin bilgeliğine saygı, doğaya saygı). Demokratik kültür bağlamında özellikle önem arz eden saygı türlerinden bir tanesi, kişinin kendisinininkilerden farklı kültürel bağlara veya kültürel inanış, görüş veya uygulamalara sahip olarak algıladığı insanlara gösterdiği saygıdır. Bu tür saygı, saygı duyulan şeyi kabul etmeyi, benimsemeyi veya buna dönüşmeyi gerektirmez; bu daha ziyade, başka insanları ve bu insanların kendisinden farklı yönlerini olumlu şekilde tanımayı ve yine de var olan farklılıkların farkında olmayı ve bunları kabul etmeyi içeren bir tutumdur. Diğer insanlarla demokratik etkileşimi ve kültürlerarası diyalogu kolaylaştırmak için saygılı bir tutum gereklidir. Ancak, saygı konusunda sınırlamalar da getirilmelidir; örneğin, diğer insanların onurunu ve insan haklarını zedeleyen veya ihlal eden düşünce, görüş, yaşam tarzı ve uygulamalara saygı gösterilmemelidir.

Bu kapsamda saygı aşağıdakileri içerir:

- Bir kimseye veya bir şeye, içkin bir önem, kıymet veya değere sahip oldukları yargısına dayalı olarak gösterilen olumlu kanı ve bakış,

- ▶ Kültürel bağlarına, inanışlarına, görüşlerine, yaşam tarzlarına ve uygulamalarına bakılmaksızın diğer kişilere eşit insanlar olarak gösterilen olumlu kanı ve bakış,
- ▶ Diğer insanların onurunu ve insan haklarını zedelediği sürece insanlarca benimsenen inanış, görüş, yaşam tarzı ve uygulamalara gösterilen olumlu kanı ve bakış.

Sorumluluk

Sorumluluk, kişinin kendi eylemlerine yönelik tutumlarından. Kişinin kendi eylemleri üzerine düşünmesini, ahlaki açıdan nasıl uygun bir şekilde hareket etmesi gerektiği konusunda amaç belirlemesini, bu eylemleri bilinçli bir şekilde yerine getirmesini ve bu eylemlerden kendisini sorumlu tutmasını içerir.

Sorumluluk, kişi belirli bir şekilde hareket etme konusunda ahlaki bir yükümlülüğe sahip olduğunda ve bu şekilde hareket etmesinden veya etmemesinden dolayı övülmeyi veya yerilmeyi hak edeceği durumlarda ortaya çıkar. İlkeli bir duruş tek başına hareket etmeyi, bir topluluğun normlarına karşı eyleme geçmeyi veya yanlış olduğu yargısına ulaştığı bir ortak karara itiraz etmeyi gerektirebileceği için sorumluluk cesur olmayı gerektirebilir. Bu kapsamda, toplum bilinci (diğer insanlarla dayanışma ve onlara karşı sadakat anlamında) ve ahlaki sorumluluk arasında bir gerilim olabilir. Bu nedenle, kişinin kendi eylemlerine ilişkin sorumlu bir tutum sergilemesi, geçerli koşulları dikkate alarak gerçekleştirilmesi gereken eylemler (bazı durumlarda eylemde bulunmamak da gerekebilir) hakkında kararlar almasını içerir.

Tanımlayıcı

Tanımlayıcı; bir öğrencinin, belirli bir yetkinlikle ilişkili belirli bir yeterlilik düzeyine ulaştığını gösteren gözlemlenebilir ve değerlendirilebilir bir davranışını tanımlayan ifadedir. Tanımlayıcılar olumlu cümleler olarak oluşturulmuştur ve birbirlerinden bağımsızdırlar.

Toplum bilinci

Toplum bilinci (vatandaşlık bilinci), aile ve arkadaşların ötesinde, diğer insanlara yönelik bir tutumdur. Bir grup veya topluluğa duyulan aidiyet hissini, gruptaki diğer insanlara dair farkındalığı, kişinin kendi eylemlerinin bu insanlar üzerindeki etkilerine dair farkındalığını, grubun diğer üyeleriyle dayanışmayı ve gruba karşı vatandaşlık görevi hissini içerir. Toplum bilincinin gösterilebileceği grup veya topluluklar, belirli bir coğrafi alanda (mahalle, şehir, ülke, Avrupa veya Afrika gibi ülke grupları ve hatta "küresel topluluk" bağlamında dünya) yaşayan insanları, etnik grupları, inanç gruplarını, dinlence gruplarını veya bir bireyin aidiyet hissettiği başka herhangi bir grup türünü içerebilir. Her birey birden çok gruba aidiyet hisseder ve bunlardan birkaç tanesine yönelik bir toplum bilinci tutumu benimsenebilir.

Demokratik toplumlar, topluluğun refahına ilgi gösteren topluluk yönelimli insanlara ihtiyaç duyar. Ortak amaçların ve çeşitli kaynakların yanı sıra karşılıklı menfaat ve güven, insanların bağlı ve müdahil olmasıyla sonuçlanır. İnsanlar kısa vadeli bireysel menfaatlerinin ötesinde bir şeylerin söz konusu olduğu hissine sahip olduğunda sosyal yaşama dâhil olurlar. Modern demokratik toplumlardaki toplum bilinci, totaliter rejimlerin dayattığı "vatandaşlık görevlerinden" (toplum/vatandaşlık bilincine sahip insanlar kendi gerçek kanaat ve kararlarına dayalı olarak hareket

ederler) ve kolektivist (ortaklaşacı) toplumlardaki kamu yararı kaygısından farklıdır (toplum bilincine sahip insanlar topluluğun menfaati için kendi menfaatlerinden vazgeçmez, ortak ve genel menfaatlere yönelmek için diğer bireylerle birlikte hareket ederler).

Tutum

Tutum, bir bireyin bir kimseye veya bir şeye (ör. kişi, grup, kurum, sorun, olay, sembol) yönelik benimsediği genel zihinsel yönelimdir. Tutumlar genellikle dört unsurdan oluşur: Tutumun nesnesiyle ilgili inanış veya görüş, bu nesneye yönelik duygu veya his, nesneye ilişkin bir değerlendirme (olumlu veya olumsuz) ve bu nesneye yönelik belirli bir şekilde davranma eğilimi.

Tutumlar güç bakımından, yani istikrarları, devamlılıkları ve davranış üzerindeki etkileri bakımından değişkenlik gösterir. Açık ve örtük tutumlar arasında bir ayırım yapmak mümkündür. Açık tutumlar bilinçli olarak erişilebilir ve kontrol edilebilir tutumlardır ve sözlü olarak ifade edilebilirler. Örtük tutumlar ise bilinçli olarak erişilebilir ve kontrol edilebilir tutumlar olmayıp daha çok yüz, vücut dili ve tepki süreleri gibi daha ince ve örtük davranışlar yoluyla ifade edilir. Açık tutumlardaki değişimler örtük davranışlarda bunlara tekabül eden değişimlere yol açmayabilir. Aynı nesneye farklı durumlarda iki veya daha fazla farklı tutum takınılması, ikircikli tutumlara sahip olunması ve aynı nesneye karşı benimsenen açık ve örtük tutumların çelişkili duygu ve değerlendirmeler içermesi mümkündür.

Vatandaş

“Vatandaş” teriminin iki farklı anlamı vardır:

- ▶ Bir devletin kanun ve yönetmeliklerinde tanımlandığı şekilde o devletin nesnel yasal vatandaşlık statüsünü taşıyan kişi; bu statü genellikle söz konusu kişinin o devletin pasaportuna sahip olup olmadığıyla anlaşılır,
- ▶ Bir yönetim veya topluluğun siyasi veya toplumsal kararlarından etkilenen ve bir şekilde siyasi ve toplumsal süreçlere dâhil olabilen birey. Terimin bu geniş anlamına göre vatandaş olan herkes yasal vatandaş değildir. Örneğin, birinci kuşaktan olan göçmenler yaşadıkları ülkenin yasal vatandaşlığına sahip olmaya-bilirler, ancak ulusal seçimlerde oy kullanamazlar da topluluk örgütleri, sendika üyeliği ve sendika siyaseti ve baskı grubu üyeliği (ör. ırkçılıkla mücadele, insan hakları veya çevre alanlarında faaliyet gösteren örgütler) dâhil olmak üzere diğer çeşitli imkânlar vasıtasıyla siyasi ve toplumsal süreçlere katılım gösterebilirler.

Bu Çerçeve bağlamında “vatandaşlar” terimi, demokratik karar alma süreçlerinden etkilenen ve demokratik süreç ve kurumlara dâhil olabilen tüm bireyleri ifade etmek için (sadece belirli bir devletin yasal vatandaşlığını taşıyan kişiler için değil) kullanılmaktadır.

Vatandaşlık

“Vatandaşlık” teriminin iki farklı anlamı vardır:

- ▶ Bir kişinin bir devlet bakımından yasal statüsü (pasaportla kanıtlanır),
- ▶ Bir vatandaşın (katılımcı) bir demokratik toplumda hak ve sorumluluklara sahip olması.

Bir kişi kamusal konulara dâhil olmaksızın bir devletin vatandaşı olabilirken, vatan-
daş olmayan (yasal anlamda) bir kişi çeşitli toplumsal faaliyetlere dâhil olarak aktif
vatandaşlık sergileyebilir.

Çerçeve bağlamında “vatandaşlık” terimi, vatandaşların hak ve sorumluluklarını uy-
gulayarak demokratik süreç ve kurumlara aktif şekilde dâhil olmasını ifade etmek-
tedir.

Yatkınlık

Yatkınlık, birtakım içsel psikolojik etkenlerin sabit bir şekilde düzenlenmiş hâlidir; bu düzen, dışarıdan bir baskı veya ödül olmaksızın çok çeşitli durumlarda belirli dü-
şünme, hissetme veya davranma örüntülerini sergilemeye yönelik istikrarlı ve tutarlı
bir eğilim olarak ifade edilir. Yatkınlıkların kabiliyetten ayrı tutulması gerekir. Örne-
ğin, insanlardan bir konuda kendi duruşlarına zıt görüşler oluşturmaları istendiğin-
de bunu yapabilirler (kabiliyetleri vardır), ama genellikle bunu yapma eğiliminde
değildirler (yatkınlıkları yoktur). Benzer şekilde, insanlar belirli türde bir davranışta
bulunmak için gerekli olan beceri, bilgi ve anlayışa sahip olmalarına karşın bunları
kullanma yatkınlığından yoksun olabilirler. Bu kapsamda yatkınlık, bir tercihler ve
niyetler kümesinden ve bu kümenin belirli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayan
kabiliyetler dizisinden oluşur. Yatkınlıklar Çerçeve’ye dâhil edilmemiştir, çünkü za-
ten “davranış yoluyla yetkinliklerin harekete geçirilmesi ve uygulamaya konması”
olarak tüm Çerçeve’nin temelini oluşturan yetkinlik tanımında yer almaktadır. Eğer
yetkinlikler harekete geçirilip uygulamaya konmazsa (bunları davranışlarda kullan-
ma yatkınlığı yoksa) birey yetkin olarak görülemez. Bir diğer ifadeyle, kişinin yet-
kinliklerini davranışlarda kullanma yatkınlığına sahip olması, yetkinlik kavramının
özünde olan bir şeydir; bu yatkınlık olmadan yetkinlik olmaz.

Yaygın eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitim ortamı dışında, bir dizi beceri ve yetkinliği geliştirmek
üzere tasarlanmış planlı bir eğitim programıdır.

Yetkinlik

Yetkinlik, belirli bir bağlam türünde ortaya çıkan gerekliliklere, zorluklara ve fırsat-
lara etkili ve uygun bir şekilde karşılık vermek için ilgili değer, tutum, beceri, bil-
gi ve/veya anlayışı harekete geçirme ve uygulamaya koyma kabiliyetidir. Bu; ilgili
değerler, tutumlar, bilgiler, anlayış ve beceriler dizisini seçmeyi, etkinleştirmeyi,
düzenlemeyi ve tertip etmeyi ve bu durumlara uygun davranışlar aracılığıyla bun-
ları uygulamayı içermektedir. “Yetkinlik” teriminin (tekil) bu kapsamlı ve bütüncül
kullanımının yanı sıra Çerçeve kapsamında yetkin davranışların oluşturulmasında
harekete geçirilen ve uygulamaya konan özel bireysel kaynakları (özel değerler,
tutumlar, beceriler, bilgiler ve anlayış) ifade etmek için “yetkinlikler” (çoğul olarak)
terimi kullanılmaktadır.

İlave Okuma Listesi

AGİT/DKİHO (2012), *Guidelines on human rights education for secondary school systems*, AGİT, Varşova. www.osce.org/odihr/93969 adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Audigier F. (2000), *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*, Avrupa Konseyi, Strazburg. www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Curriculum/SEEPDFs/audigier.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (1950), *European Convention on Human Rights*, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi, Strazburg. www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (2001), *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment (CEFR)*, Cambridge University Press, Cambridge. www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (2007), *Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research, Strasbourg: Committee of Ministers*, Avrupa Konseyi. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d5dae adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (2008), *White Paper on intercultural dialogue "Living together as equals in dignity"*, Committee of Ministers, Avrupa Konseyi, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (2010), *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, Recommendation CM/Rec(2010)7 and explanatory memorandum*, Avrupa Konseyi, Strazburg. <https://rm.coe.int/16803034e3> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (2011), *Living together: combining diversity and freedom in 21st century Europe, Report of the Group of Eminent Persons of the Council of Europe*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/highereducation/2011/KYIV%20WEBSITE/Report%20on%20diversity.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (2012), *Recommendation CM/Rec(2012)13 of the Committee of Ministers to member states on ensuring quality education*, Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/CMRec2012-13_quality_EN.doc adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi (2014), *Recommendation CM/Rec(2014)5 of the Committee of Ministers to member states on the importance of competences in the language(s) of schooling for equity and quality in education and for educational success*, Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/CM-Recom-LangScol-2014_EN.doc adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Avrupa Konseyi Kuzey-Güney Merkezi (2010), *Global education guidelines: a handbook for educators to understand and implement global education*, Avrupa Konseyi Kuzey-Güney Merkezi, Lizbon. www.coe.int/t/dg4/nscentre/ge/GE-Guidelines/GE-guidelines-web.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Ayton-Shenker D. (1995), *The challenge of human rights and cultural diversity*, Birleşmiş Milletler Kamu Bilgilendirme Bölümü, DPI/1627/HR, New York.

Bandura A. (1994), "Self-efficacy". Ramachaudran V. S. (ed.), *Encyclopedia of human behavior* (4. cilt), Academic Press, New York.

Bandura A. (1997), *Self-efficacy: the exercise of control*, W. H. Freeman, New York.

Barrett M. (ed.) (2013), *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg.

Barrett M. ve Zani B. (ed.) (2015), *Political and civic engagement: multidisciplinary perspectives*, Routledge, Londra.

Barrett M. ve diğ. (2014), *Developing intercultural competence through education*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/Pestalozzi3.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Beacco J.-C. ve diğ. (2010), *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2010_ForumGeneva/GuideEPI2010_EN.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Bertelsmann Foundation (2003), *Civic-mindedness: participation in modern society*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gütersloh.

Birleşmiş Milletler (1948), *Universal Declaration of Human Rights*, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, New York. www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/ adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Birleşmiş Milletler (2015), *Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development*. www.un.org/pga/wp-content/uploads/sites/3/2015/08/120815_outcome-document-of-Summit-for-adoption-of-the-post-2015-development-agenda.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Boix Mansilla V. ve Jackson A. (2011), *Educating for global competence: preparing our youth to engage the world*, Asia Society, New York. <http://asiasociety.org/files/book-globalcompetence.pdf> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Brady D., Verba S. ve Schlozman K. L. (1995), "Beyond SES: a resource model of political participation". *American Political Science Review* (89. cilt), No. 2, ss. 271-94.

Brander P. ve diğ. (2012), *Compass: manual for human rights education with young people*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. www.coe.int/en/web/compass adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Brander P. ve diğ. (2016), *Education pack "All different – all equal": ideas, resources, methods and activities for non-formal intercultural education with young people and adults* (3. baskı), Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg.

Brett P., Mompoin-Gaillard P. ve Salema M. H. (2009), *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. <https://rm.coe.int/16802f726a> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Byram M. (1997), *Teaching and assessing intercultural communicative competence*, Multilingual Matters, Clevedon.

Byram M. ve diğ. (2009), *Autobiography of intercultural encounters*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/autobiography/ adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Byram M. ve diğ. (ed.) (2017), *From principles to practice in education for intercultural citizenship*, Multilingual Matters, Clevedon.

Campaign for the Civic Mission of Schools (CCMS) (2011), *Guardian of democracy: the civic mission of schools*, CCMS, Silver Spring, MD. <http://civicmission.s3.amazonaws.com/118/f0/5/171/1/Guardian-of-Democracy-report.pdf> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Cantle T. (2012), *Interculturalism: the new era of cohesion and diversity*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Chiu C.-Y. ve Hong Y.-Y. (2006), *Social psychology of culture*, Psychology Press, New York.

Coste D. ve Cavalli M. (2015), *Education, mobility, otherness: the mediation functions of schools*, Dil Politikası Birimi, Avrupa Konseyi, Strazburg. www.coe.int/t/dg4/Linguistic/Source/LE_texts_Source/LE%202015/Education-Mobility-Otherness_en.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Davis M. H. (1994), *Empathy: a social psychological approach*, Westview Press, Boulder, CO.

Deardorff D. K. (ed.) (2009), *The SAGE handbook of intercultural competence*, Sage, Thousand Oaks, CA.

Dillon R. S. (2014), "Respect". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/entries/respect/> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Donnelly J. (2013), *Universal human rights in theory and practice* (3. baskı), Cornell University Press, Ithaca, NY.

Eisenberg N. (2003), "Prosocial behavior, empathy, and sympathy". Bornstein M. ve diğ. (ed.) (2003), *Well-being: positive development across the life course*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.

Eshleman A. (2014), "Moral responsibility", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/entries/moral-responsibility/> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Feldmann E., Henschel T. R. ve Ulrich S. (2000), *Tolerance: basis for democratic interaction*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gütersloh.

Flowers N. ve diğ. (2009), *Compassito: manual on human rights education for children* (2. baskı), Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. www.eycb.coe.int/compassito/pdf/Compassito%20EN.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Furnham A. ve Marks J. (2013), "Tolerance of ambiguity: a review of the recent literature". *Psychology* (4. cilt), No. 9, ss. 717-28.

Hogg M. A. ve Vaughan G. M. (2014), *Social psychology* (7. baskı), Pearson, Harlow.

Hua C. W. ve Wan K. E. (2011), *Civic mindedness: components, correlates and implications for the public service*, Civil Service College, Singapur.

Jackson R. (2014), *Signposts: policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg. <https://rm.coe.int/16806cd2f5> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

Katz L. G. (1993), *Dispositions: definitions and implications for early childhood practice*, ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois, Champaign, IL.

Kennedy D., Hyland A. ve Ryan N. (2007), "Writing and using learning outcomes: a practical guide". Froment E. ve diğ. (ed.), *EUA Bologna handbook – Making Bologna work*, Madde C 3.4-1, Raabe Verlag, Berlin.

Klein M. (1995), "Responsibility". Honderich T. (ed.), *The Oxford companion to philosophy*, Oxford University Press, Oxford.

Knauth T. (2010), *Tolerance – A key concept for dealing with cultural and religious diversity in education*, The European Wergeland Centre Statement Series, Oslo.

Moore T. (2013), "Critical thinking: seven definitions in search of a concept". *Studies in Higher Education* (38. cilt), No. 4, ss. 506-22.

National Task Force on Civic Learning and Democratic Engagement (NTF) (2012), *A crucible moment: college learning and democracy's future*, Association of American Colleges and Universities, Washington, DC. www.aacu.org/sites/default/files/files/Crucible_508F.pdf adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.

North B. (2000), *The development of a common framework scale of language proficiency*, Peter Lang, New York.

North B. ve Schneider G. (1998), "Scaling descriptors for language proficiency scales". *Language Testing* (15. cilt), No. 2, ss. 217-63.

Oakes P. J., Haslam S. A. ve Turner J. C. (1994), *Stereotyping and social reality*, Blackwell, Oxford.

Osler A. ve Starkey H. (2010), *Teachers and human rights education*, Institute of Education Press, Londra.

Pettigrew T. F. ve Tropp L. R. (2006), "A meta-analytic test of intergroup contact theory". *Journal of Personality and Social Psychology* (90. cilt), No. 5, ss. 751-83.

- Reber A. S. (1985), *The Penguin dictionary of psychology*, Penguin, Harmondsworth.
- Risager K. (2007), *Language and culture pedagogy: from a national to a transnational paradigm*, Multilingual Matters, Clevedon.
- Rychen D. S. ve Salganik L. H. (ed.) (2003), *Key competences for a successful life and a well-functioning society*, Hogrefe and Huber, Gottingen.
- Schwartz S. H. (1992), "Universals in the content and structure of values: theory and empirical tests in 20 countries". Zanna M. (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (25. cilt, ss. 1-65), Academic Press, New York.
- Schwartz S. H. (2006), "Les valeurs de base de la personne: théorie, mesures et applications", *Revue française de sociologie* (42. cilt), 249-88.
- Sherrod L. R., Torney-Purta J. ve Flanagan C. A. (ed.) (2010), *Handbook of research on civic engagement in youth*, John Wiley and Sons, Hoboken, N.J.
- Stradling R. (2003), *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*, Avrupa Konseyi Yayınları, Strazburg.
- Tibbitts F. (2015), *Curriculum development and review for democratic citizenship and human rights education*, UNESCO, Avrupa Konseyi, AGİT/DKİHO ve Amerikan Devletler Örgütü, Paris, Strazburg, Varşova ve Washington, DC. <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002343/234386e.pdf> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.
- UNESCO (2013), *Intercultural competences: conceptual and operational framework*, UNESCO, Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.
- UNESCO (2014), *Global citizenship education: preparing learners for the challenges of the 21st century*, UNESCO, Paris. <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227729E.pdf> adresinden 14 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.
- Verba S., Schlozman K. L. ve Brady H. E. (1995), *Voice and equality: civic volunteerism in American politics*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Sales agents for publications of the Council of Europe
Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe
Avrupa Konseyi Yayınları Satış Acenteleri

BELGIUM/BELGIQUE/BELÇİKA

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be
Jean De Lannoy/DL Services c/o Michot
Warehouses Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons BE-1600 SINT
PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com http://
www.jean-de-lannoy.be

**BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-
HERZÉGOVINE/BOSNA HERSEK**

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Tel.: + 387 33 640 818
Fax: + 387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA/KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Stree
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com http://
www.renoufbooks.com

CROATIA/CROATIE/HRIVATİSTAN

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

**CZECH REPUBLIC/
RÉPUBLIQUE TCHÈQUE/ÇEK CUMHURİYETİ**

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DENMARK/DANEMARK/DANİMARKA

GAD
Vimmelskåft 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

FINLAND/FINLANDE/FİNLANDİYA

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCE/FRANSA

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
http://book.coe.int
Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

GREECE/GRÈCE/YUNANİSTAN

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAİ
Tel.: + 30 210 32 55 321
Fax.: + 30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

HUNGARY/HONGRIE/MACARİSTAN

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: + 36 1 329 2170
Fax: + 36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ITALY/ITALIE/İTALYA

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: + 39 0556 483215
Fax: + 39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

NORWAY/NORVÈGE/NORVEÇ

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLAND/POLOGNE/POLONYA

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL/PORTEKİZ

Marka Lda
Rua dos Correios 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

**RUSSIAN FEDERATION/
FÉDÉRATION DE RUSSIE/RUSYA
FEDERASYONU**

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru
SWITZERLAND/SUISSE/İSVİÇRE
Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN/TAYVAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

**UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI/
BİRLEŞİK KRALLIK**

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

**UNITED STATES and CANADA/
ÉTATS-UNIS et CANADA/ABD ve KANADA**

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe/Avrupa Konseyi Yayınları
F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int

Demokratik Kültür Yetkinlikleri Modeli

